

**TÜRK TARIMININ ÇÖKÜŞÜNÜN KAMU
YÖNETİMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ
(KÜRESEL OLUŞUMLARIN TÜRK TARIMINA ETKİLERİ)**

Osman AĞIR

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Yusuf KARAKILÇIK

**İnönü Üniversitesi, SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ Lisansüstü
Eğitim – Öğretim Yönetmeliği'nin KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM
DALI İçin Öngördüğü YÜKSEK LİSANS TEZİ Olarak Hazırlanmıştır.**

(Malatya, Haziran - 2005)

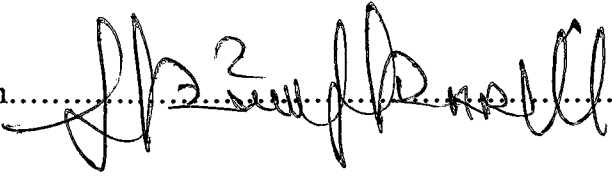

159977

Onay Sayfası

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

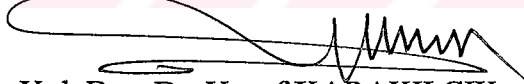
Bu çalışma, jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan.....

Prof. Dr. S. Kemal KARTAL

Üye.....

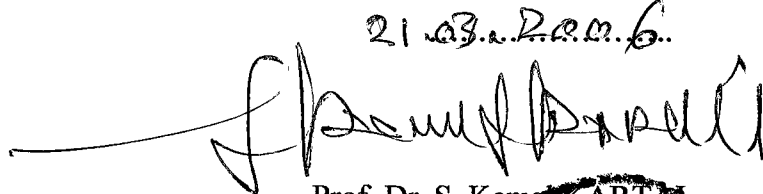
Üye (Danışman).....

Yrd. Doç. Dr. Yusuf KARAKILÇIK

Onay

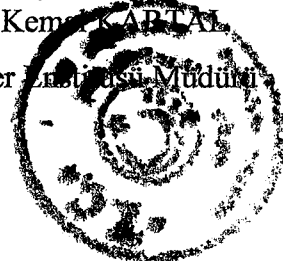
Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

21.03.2020

Prof. Dr. S. Kemal KARTAL

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Türk Tarımının Çöküşünün Kamu Yönetimi Açısından Değerlendirilmesi (Küresel Oluşumların Türk Tarımına Etkileri)” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Osman AĞIR

.../.../2005

ÖNSÖZ

En önemli olana en az değer veriliyorsa ortada bir sorun var demektir. Günümüzde insanoğlu detaylarla uğraşmaktan vakit bulup da asıl sorunlarıyla (sürdürülebilir üretim, sağlıklı beslenme, doğal çevrenin korunması vb.) ilgilenememektedir. İnsanoğlu varoluşundan beri beslenmeye gereksinim duymaktadır. Çünkü beslenmeyen insanın hayatını devam ettirmesi mümkün değildir. Günümüzde insanoğlunun beslenme ihtiyaçlarını ilk insanların yaptıkları gibi doğada kendiliğinden varolandan karşılaması mümkün değildir. Yani insanların yaşamlarını devam ettirebilmeleri, toprak üzerinde yapılan üretim etkinliklerine bağlıdır. İnsanoğlunun yapmış olduğu diğer tüm etkinlikleri gerçekleştirebilmesi için sağlam bir bünyeye, dolayısıyla sağlıklı beslenmeye ihtiyacı vardır. Günümüzde artan nüfusun beslenme ihtiyaçlarının karşılanması ise sağlam bir tarımsal yapının kurulması ile mümkündür. Ayrıca tarım, insanoğlunun en temel gereksinimlerini karşılaması, sanayiye hammadde ve sermaye sağlaması gibi nedenlerle stratejik öneme de sahiptir. İnsanlar için son derece önemli olan tarıma, günümüz Türkiye'sinde ne siyasi iktidarlar ne de sivil toplum örgütleri hak ettiği önemi vermemektedirler. Türkiye'de "en önemli olana (tarıma) en az değer verilmektedir". Demek ki ortada bir sorun bulunmaktadır.

Son yıllarda, ülke gerçekleri ile örtüşüp örtüşmediğine bakılmaksızın, önlerine getirilen her uluslararası anlaşmanın ülkemiz yöneticilerince imzalanması, çok kolaylıkla masa başında atılan bu imzalardan yoksul kitlelerin nasıl etkilendiklerinin dikkate alınmaması, tele vote ve gelin-kaynana programları ile uyutulan halk yığınları birlikte değerlendirildiğinde, en önemli olana en az değer verildiğini söyleyebiliriz. En marjinal konuları bile gündeme taşıyan ülkemizdeki sayısız basın yayın organının insanoğlunu ilgilendiren en temel konuyla hiç ilgilenmemesine, ülkemizdeki tarım sektörünü sadece ekonomik verimlilik açısından değerlendiren uluslararası kuruluşların tutumlarına sessiz kalan yöneticiler de eklenince, Türk tarımında ciddi anlamda bir çöküş yaşanmaktadır.

Araştırmada Türk tarım sektörünün tarihi süreç içerisindeki gelişimi ele alınmış, Beş Yıllık Kalkınma Planları'nın tarımla ilgili hedeflerine yer verilmiş, günümüzde uygulanmakta olan tarım politikaları değerlendirilmiş, tarım politikalarındaki değişimin tarım sektörüne etkilerine değinilmiş, Türkiye'de tarım yönetimiyle ilgili kurum ve kuruluşların işlevleri açıklanmış, küresel oluşum ve anlaşmaların Türk tarımına etkileri incelenerek, Türk tarımının sorunları ve bu sorunlara yönelik çözüm önerilerine yer verilmiştir. Araştırma sırasında çiftçilerin fikir ve nerileri ile yaşamının yirmi yılını tarım sektöründe geçirmiş olan Araştırmacının gözlemleri yönlendirici rol oynamıştır.

Bu konunun seçiminde desteği ve emeği bulunan, konunun nemiini "ne kadar köy varsa o kadar tez yazılmalıdır" görüşü ile dile getiren, kendisi de köy kökenli olan Prof. Dr. S. Kemal KARTAL'a, Araştırmanın belirli bir sistematik içerisinde yürütülmesine, görüş ve nerileri ile önemli katkı sağlayan Danışman Hocamız Yrd. Doç. Dr. Yusuf KARAKILÇIK'a, vermiş olduğu fikirlerle konuya belirli bir bakış açısı kazanmamızı sağlayan tecrübeli ve bilinçli bir ifti olan Nuri AĞIR'a teşekkür ederiz.

Osman AĞIR

**TÜRK TARIMININ ÇÖKÜŞÜNÜN KAMU YÖNETİMİ AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ
(KÜRESEL OLUŞUMLARIN TÜRK TARIMINA ETKİLERİ)**

Yüksek Lisans Tezi, Osman AĞIR

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran 2005

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Yusuf KARAKILÇIK

ÖZET VE ANAHTAR SÖZCÜKLER

Tarım, doğal kaynakları üretken bir yapıya dönüştürüp bitkisel ve hayvansal üretim yaparak, bu üretimi pazarlayan ve nihayetinde insanların yaşaması için temel gereksinimlerini sağlayan ve gıda güvenliği gibi stratejik önemi bulunan bir sektördür. Türk tarımının tarihi gelişiminde; Osmanlı döneminde tarım kesimi asker deposu olarak görülmüş, savaş zamanı üreticiler üretimden koparılarak askere alınmış, ülke ekonomisinin tamamen tarıma dayalı olmasına karşın, sektörün sorunlarına çözüm bulunmaya çalışılmamış, yoksul köylü saraya yakın seçkinler (paşalar, mültezimler vb.) tarafından sömürülmüştür. Cumhuriyetin başlangıç yıllarında da temel üretim aracı toprak olmuş ve tarım ülke ekonomisinin temelini oluşturmuştur. Türk tarımı 1945 lere kadar kendi yağında kavrulmaya çalışmış, 1948 yılından sonra Marshall Planı'ndan alınan pay ile önemli ölçüde makineleşme sağlanmıştır. Bu yıllarda traktör miktarının artması ile ekim alanları önemli ölçüde genişlemiştir. 1950'lerden itibaren kapitalist ilişkilerin tarımda hızla gelişmesi sonucu, küçük üretici kazancının önemli bir bölümünü paylaşır hale gelmiştir. 1980 lere kadar yeterli ve etkili olmasa da küçük üretici devlet eliyle desteklenmiş, bu tarihten sonra Türk tarımı uluslararası sermayenin dayatmaları ve IMF buyrukları doğrultusunda yönetilmeye başlanmıştır. Ünlü 24 Ocak kararlarıyla tarımda desteklenen ürün sayısı azaltılmış, ve tarıma yön veren kuruluşların özelleştirilmeleri gündeme gelmiştir. Dış ticaretin serbestleşmesiyle birlikte tarım ürünleri dışalımında önemli artışlar yaşanmış, 1980 li yıllarda başlatılan ve devam ettirilen dış kaynaklı politikalar sonucu, tarımda kendi kendine yeten birkaç ülkeden birisi olan Türkiye, tarımsal üretim potansiyeli bulunmasına karşın tarım ürünlerinde net dışalımçı konuma getirilmiş ve Türk tarımı çöküş sürecine girmiştir. Bugün bulunulan noktada; yağı ve unu bulunan Türkiye'nin helva yapmasını bilmeyen ya da yapmak

istemeyen yöneticileri sayesinde önemli miktarda dövizli tarım ürünleri dışalımına harcanmaktadır.

Bugün gelinen noktada Türk tarımının önemli sorunları bulunmaktadır. Bu sorunların çözümü, kamu yönetiminin destek ve yönlendirmesi olmaksızın olanaksızdır. Tarımın sorunlarının çözümü konusunda Beş Yıllık Kalkınma Planlarında ve hükümet programlarında gerekli önerilere yer verilmesine karşın, yazılanlar sadece kağıt üzerinde kalmış, uygulamaya geçirilmemiştir.

Türkiye dünyayı yönlendiren birçok uluslararası oluşuma üyedir. Bulunulan noktada bu oluşumlar ile yapılmış anlaşmaları yok saymak olanaksızdır. Bu oluşumlar genel itibarıyla ticaretin serbestleştirilmesini istemektedirler. Üstlenilen yükümlülüklerden kaçılmayacağına göre, Türk tarımını dünya ile rekabet edebilir konuma getirmek için, tarımın kendine özgü koşulları göz önüne alınarak, milli tarım politikaları oluşturulup disiplin içerisinde uygulanmalı, küresel oluşumların dayattıkları, Türk tarımının özgün koşullarını dikkate almayan, politikaların uygulanmasından vazgeçilmelidir.

Tarım, gıda güvenliği, toprakların ve doğal çevrenin korunması, artan nüfusun beslenmesi ve Türkiye'nin toplam nüfusunun yarıya yakınına doğrudan ilgilendirmesi nedenleriyle stratejik önemi bulunan bir sektördür. Bugün itibarıyla Türk tarımının kırsal alt yapı sorunları bulunmakta, küçük ve parçalı işletmeler, adaletsiz bir toprak mülkiyeti ve aşırı liberal politikalar tarımsal verimliliği olumsuz etkilemektedir. Ancak unutulmamalıdır ki Türkiye gerek iklim şartları, gerekse coğrafi şartları bakımından tarım ürünleri üretmeye ve ürettiği tarımsal ürünler ile dünya pazarlarında rekabet edebilme potansiyeline sahip bir ülkedir. Kamu yönetiminin uygulanacak etkili politikalarla sektöre yön verildiği takdirde, Türk tarımı çöküş sürecinden kurtulacak, Türkiye dünyadaki önemli tarım ürünleri dışsatımcısı konumuna gelecek ve tarım sektörü ülke ekonomisine önemli katkılar sağlayacaktır.

Anahtar Sözcükler:

1. Tarım
2. Küreselleşme
3. Kalkınma Planları
4. Tarımın sorunları
5. Küresel Oluşumlar

TÜRK TARIMININ ÇÖKÜŞÜNÜN KAMU YÖNETİMİ
AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ
(KÜRESEL OLUŞUMLARIN TÜRK TARIMINA ETKİLERİ)

Osman AĞIR

İÇİNDEKİLER

Onur Sözü.....	1
Önsöz.....	2
Özet ve Anahtar Sözcükler.....	4
İçindekiler.....	7
Çizelgeler Dizelgesi	13
Kısaltmalar Dizelgesi	14

BİRİNCİ KESİM

ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, DENENCESİ, AMACI VE YÖNTEMİ	16
1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi	16
1.2. Araştırmanın Denenceleri (Hipotezleri).....	17
1.3. Araştırmanın Amacı	18
1.4. Araştırmanın Yöntemi.....	18
1.5. Bilgi Derleme ve İşleme Araçları	18
1.6. Araştırmada Kullanılan Kavramların Tanımları	18
1.7. Araştırmanın Sunuş Sırası.....	20

İKİNCİ KESİM

TARİHİ SÜREÇ İÇERİSİNDE TÜRK TARIMININ GELİŞİMİ, TARIM SEKTÖRÜNÜN TÜRK EKONOMİSENDEKİ YERİ VE TARIMA YÖN VEREN KURULUŞLAR

2. TARIMIN EVRİMİ VE TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE TÜRK

TARIMI.....	23
2.1. Tarımın Evrimi.....	23
2.2.Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Tarım Sektörü	24
2.2.1. Genel Hatları ile Osmanlı Tarımı	24
2.2.2. Osmanlı Toprak Sistemi	25
2.2.3. Osmanlı Tarımında Bozulmalar ve İyileştirme (Islahat) Çalışmaları.....	26
2.3. Türkiye’de Cumhuriyet’ten Günümüze Tarım Sektörü.....	29
2.3.1. Cumhuriyetin Kurulduğu Yıllarda Tarımsal Yapı.....	30
2.3.2. 1923-1945 Dönemi	31
2.3.3. 1946-1980 Dönemi	34
2.3.4. 1980 Sonrası ve Günümüz.....	36
2.3.4.1. 1980 Sonrası Döneminin Genel Değerlendirmesi.....	37
2.3.4.2. Türkiye’de Tarım Sektörünün Günümüzdeki Yeri ve Önemi.....	40
2.3.4.3. Türkiye’de 1980 Sonrası Uygulanan Tarımsal Destekleme Politikaları.....	40
2.3.4.3.1. Destekleme Alımları	41
2.3.4.3.2. Tarımsal Girdi Politikaları	41
2.3.4.3.3. Tarımsal Kredi Politikaları.....	42
2.3.4.3.4. Doğrudan Gelir Desteği Ödemeleri	42
2.3.4.3.5. Türkiye’de 1980 Sonrası Uygulanan Tarımsal Destekleme Politikaları’nın Dönüşümü	43
2.3.5. Cumhuriyet Dönemine Ait Bazı Tarımsal Göstergeler	44
3. KALKINMA PLANLARINDA TARIM SEKTÖRÜ	56
3.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967) ve Tarım	56
3.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972) ve Tarım	57
3.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973 - 1977) ve Tarım	58

3.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983) ve Tarım.....	59
3.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989) ve Tarım.....	61
3.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994) ve Tarım.....	61
3.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000) ve Tarım	62
3.8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) ve Tarım.....	64
3.9. Kalkınma Planlarının Tarım Sektörü Açısından Genel Değerlendirmesi.....	65
4. 1980 SONRASI HÜKÜMET PROGRAMLARINDA	
TARIM SEKTÖRÜ.....	69
4.1. Ulusu Hükümeti Programı ve Tarım.....	69
4.2. Birinci Özal Hükümeti Programı ve Tarım.....	69
4.3. İkinci Özal Hükümeti Programı ve Tarım	70
4.4. Akbulut Hükümeti Programı ve Tarım	71
4.5. Birinci Yılmaz Hükümeti Programı ve Tarım	71
4.6. Yedinci Demirel Hükümeti Programı ve Tarım	72
4.7. Birinci Çiller Hükümeti Programı ve Tarım	74
4.8. İkinci Çiller Hükümeti Programı ve Tarım.....	74
4.9. Üçüncü Çiller Hükümeti Programı ve Tarım.....	75
4.10. İkinci Yılmaz Hükümeti Programı ve Tarım	75
4.11. Erbakan Hükümeti Programı ve Tarım.....	76
4.12. Üçüncü Yılmaz Hükümeti Hükümet Programı ve Tarım	77
4.13. Dördüncü Ecevit Hükümeti Programı ve Tarım.....	78
4.14. Beşinci Ecevit Hükümeti Programı ve Tarım.....	78
4.15. Gül Hükümeti Programı ve Tarım	79
4.16. Erdoğan Hükümeti Programı ve Tarım.....	79
5. TÜRKİYE'DE TARIM YÖNETİMİYLE İLGİLİ KURUM VE	
KURULUŞLARIN TARIMLA İLGİLİ ANA İŞLEVLERİ.....	81
5.1. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı.....	81
5.2. Tarım ve Köyişleri Bakanlığına Bağlı ve İlgili Hizmet Birimleri	82
5.2.1. Atatürk Orman Çiftliği	82
5.2.2. Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM).....	83
5.2.3. Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO).....	83
5.2.4. Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü (KHGM).....	84

5.2.5. Tarım Reformu Genel Müdürlüğü.....	85
5.2.6. Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü	85
5.2.7. Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü	85
5.2.8. Teşkilatlandırma ve Destekleme Genel Müdürlüğü.....	86
5.2.9. Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü	86
5.3. Tarıma Hizmet Veren Diğer Kurum ve Kuruluşlar	87
5.3.1. T.C. Ziraat Bankası.....	87
5.3.2. Tarım Kredi Kooperatifleri (TKK).....	88
5.3.3. GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı.....	88
5.3.4. Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ).....	89
5.3.5. Tarım Satış Kooperatifleri	89
5.3.6. Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliği.....	89

ÜÇÜNCÜ KESİM

ULUSLAR ARASI OLUŞUMLARIN TÜRK TARIMINA ETKİLERİ, TÜRK TARIMININ SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

6. TARIM SEKTÖRÜNÜ ETKİLEYEN “KÜRESEL” OLUŞUMLAR VE BU OLUŞUMLARIN TÜRK TARIMINA ETKİLERİ	91
6.1. “Küreselleşme” Nedir? Ne Değildir?.....	91
6.2. Avrupa Birliği	95
6.2.1. AB’nin Kısa Tarihçesi	95
6.2.2. Türkiye - AB İlişkilerinin Kısa Tarihçesi	97
6.2.3. AB’nin Ortak Tarım Politikası	100
6.2.3.1. Genel Hatlarıyla AB Ortak Tarım Politikası.....	100
6.2.3.2. Ortak Piyasa Düzeninde Uygulanan Fiyat Rejimi	101
6.2.3.2.1. Birlik İçi Fiyat Politikası.....	101
6.2.3.2.2. Birlik Dışı Fiyat Politikası	102
6.2.3.3. Tarım Sektörünün Ortak Finansmanı (FEOGA)	103
6.2.3.4. Ortak Tarım Politikasının Değişimi ve Sonuçları	104
6.2.3.5. Türk Tarımının Ortak Tarım Politikasına (OTP) Uyumu	106
6.2.4. Gümrük Birliği Anlaşması.....	110

6.2.4.1. Gümrük Birliği Nedir?	110
6.2.4.2. Türkiye - AB Gümrük Birliği Anlaşması.....	110
6.2.4.3. GB Anlaşmasının Türk Tarımı Açısından Değerlendirilmesi.....	112
6.3. Gümrük Tarifeleri Ticaret Genel Anlaşması (GATT) ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)	113
6.3.1. GATT ile DTÖ'nün Oluşumu ve Amaçları.....	113
6.3.2. GATT ve DTÖ'nün Türk Tarımı Açısından Değerlendirilmesi.....	114
6.4. Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (Dünya Bankası: DB)	116
6.4.1. Dünya Bankasının Yapısı ve İşleyişi.....	116
6.4.2. Dünya Bankasının Örgüt Yapısı ve Yönetimi.....	117
6.4.3. Dünya Bankasının Kaynakları ve Bu Kaynakların Kullanımı	117
6.4.4. Dünya Bankası'nın Türk Tarımı Açısından Değerlendirilmesi.....	118
6.5. Uluslararası Para Fonu (IMF)	119
6.5.1. IMF'in Oluşumu ve Amaçları	119
6.5.2. IMF'nin Organları	119
6.5.3. IMF'nin Türk Tarımı Açısından Değerlendirilmesi.....	120
6.6. Tarımla İlgili Diğer Uluslararası Kuruluşlar.....	123
6.6.1. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO).....	123
6.6.2. Tarımsal Kalkınma İçin Uluslararası Fon (IFAD).....	123
6.6.3. Dünya Gıda Programı (WFD)	123
6.7. Küresel Oluşumların Türk Tarımına Etkilerinin Genel Değerlendirmesi	124
7. TÜRK TARIMININ SORUNLARI VE BU SORUNLARA YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	127
7.1. Etkisiz ve Yetersiz Tarımsal Destekleme Politikaları.....	127
7.2. Gıda Güvenliği Sorunu	130
7.3. Planlama Sorunu	132
7.4. Tarımsal İşletme Ölçeklerinin Küçüklüğü.....	133
7.5. Tarımsal Nüfusun Yapısı	134
7.6. Tarımsal KİT'lerin Özelleştirilmesi.....	136
7.7. Sulama Sorunları.....	137
7.8. Kırsal Çevre Sorunları	138
7.9. Verimli Tarım Toprakları Üzerindeki Kentleşme ve Sanayileşme Baskısı... 140	

7.10. Örgütlenme Sorunu.....	141
7.11. Kırsal Nüfusun Dağılık Yerleşimi	142
7.12. Tarımsal Üretimde Uzmanlaşmanın Bulunmaması	144
7.13. Nitelikli İşgücü Sorunu	145
7.14. Tarımsal Açıdan Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) ve Sorunları	146

DÖRDÜNCÜ KESİM

GENEL DEĞERLENDİRME

8. BULGULAR, ÖNERİLER VE SONUÇ	149
8.1. Bulgular.....	149
8.2. Öneriler	154
8.3. Genel Sonuç	162
KAYNAKÇA	166

ÇİZELGELER DİZELGESİ

Çizelge 1: Şehir ve Köy Nüfusu (1927 – 2000).....	45
Çizelge 2: Şehir ve Köy Nüfusunun Toplam Nüfus İçindeki Oranı (1927 – 2000)...	46
Çizelge 3: Arazinin Kullanılış Biçimine Göre Dağılımı.....	47
Çizelge 4: Cumhuriyetten Günümüze Tarımsal İstihdamla İlgili Göstergeler.....	48
Çizelge 5: Bazı Tarımsal Ürünlerin Ekim Alanı ve Üretim Durumunun Karşılaştırılması.....	49
Çizelge 6: Türkiye’de Bazı Çiftlik Hayvanları Sayısındaki Gelişmeler.....	50
Çizelge 7: Tarım İşletmelerinin Ölçek Büyüklüğü İle İlgili Veriler.....	51
Çizelge 8: Türkiye’de Tarım Sektörüne Yapılan Destekler.....	52
Çizelge 9: Türkiye’nin Dış Ticareti ve Dış Ticaretindeki Tarımın Payı.....	54
Çizelge 10: Türkiye’de Sulanan Alanların Yıllara Göre Dağılımı (1960 – 2003).....	55
Çizelge 11: Planlı Dönemde GSMH Büyüme Oranları.....	68
Çizelge 12: Küreselleşme.....	93
Çizelge 13: Türkiye Tarımında Büyüme Hızı ve Nüfus Artış Hızı Karşılaştırması.	133

KISALTMALAR DİZELGESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT	: Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
BYKP	: Beş Yıllık Kalkınma Planı
ÇAY – KUR	: Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğu
DB	: Dünya Bankası (WB: World Bank)
DFİF	: Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu
DGD	: Doğrudan Gelir Desteği
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DSİ	: Devlet Su İşleri
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü (WTO: World Trade Organization)
DÜÇ	: Devlet Üretme Çiftliği
EBK	: Et Balık Kurumu
FAO	: Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
FEOGA	: Avrupa Tarımsal Yönverme ve Garanti Fonu
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GATT	: Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması
GB	: Gümrük Birliği
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GÜ	: Gelişmiş Ülkeler
GYÜ	: Gelişme Yolundaki Ülkeler
IBRD	: Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (International Bank For Reconstruction and Development)
IFAD	: Tarımsal Kalkınma İçin Uluslararası Fon
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İDT	: İktisadi Devlet Teşekkülü

KHGM	: Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
KKGM	: Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü
OHAL	: Olağanüstü Hal
OTP	: Ortak Tarım Politikası
SEK	: Süt Endüstrisi Kurumu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİGEM	: Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü
TKB	: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı
TKK	: Tarım Kredi Kooperatifleri
TMO	: Toprak Mahsulleri Ofisi
TSKB	: Tarım Satış Kooperatifleri Birliği
TZDK	: Türkiye Zirai Donatım Kurumu
UT	: Uruguay Turu
WFD	: Dünya Gıda Programı
ZB	: Ziraat Bankası

TÜRK TARIMININ ÇÖKÜŞÜNÜN KAMU YÖNETİMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ (KÜRESEL OLUŞUMLARIN TÜRK TARIMINA ETKİLERİ)

BİRİNCİ KESİM ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, DENENCESİ, AMACI VE YÖNTEMİ

Bu bölümde, Araştırmanın Konusu ve Önemi, Araştırmanın Denenceleri, Araştırmanın Amacı, Araştırmanın Yöntemi, Bilgi Derleme ve İşleme Araçları, Araştırmada Kullanılan Kavramların Tanımları ve Araştırmanın Sunuş Sırasına yer verilerek, araştırma genel hatlarıyla tanıtılmıştır.

1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Türk Tarımının Çöküşünün Kamu Yönetimi Açısından Değerlendirilmesi (Küresel Oluşumların Türk Tarımına Etkileri) Araştırmanın konu başlığıdır.

İnsanoğlunun varoluşundan beri yaşamak için besinlere gereksinim duyduğu, bu besinleri ise toprak üzerinde bir takım etkinliklerle (faaliyetlerle) uğraşarak elde ettiği düşünüldüğünde, tarımın tarihinin insanlık tarihi kadar eski olduğunu söylemek mümkündür. Yeme ve içme insanoğlunun yaşam önceliklerinde her zaman birinci sırayı almış, bu bağlamda tarım da sürekli önemini korumuştur. Günümüzde de tarım sektörü tüm ülkeler için önemli sektörlerden birisidir. Ülkemiz gibi sanayileşme atağını tam anlamıyla gerçekleştirememiş, gelişmekte olan ülkeler için ise tarım özel bir önem arz etmektedir. Bir sektörün gelişmesi ve geri kalması kamu yönetimince uygulanan politikalar ile doğrudan ilişkilidir. Türkiye’de tarım sektöründeki üretimin büyük oranda doğa koşullarına bağlı olması, tarımsal altyapı eksiklikleri bulunması vb. nedenler gözönüne alındığında, Türk tarımının “kamu yönetimine” ihtiyaç duyduğu anlaşılmakta ve Türk tarımının içinde bulunduğu durumun kamu yönetimi açısından değerlendirilmesinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Tarım sektörünün Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) içerisindeki payının % 15 olmasına karşın, tarımsal istihdamın toplam sivil istihdam içindeki payı % 45.1

dir (DPT, 2000, 131). Buna birde tarıma dayalı sanayi sektöründe çalışanlar eklenince toplam nüfusun neredeyse yarısının tarım sektörüyle doğrudan ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca tarım tüm ülkeler için stratejik önemi olan bir sektördür. En gelişmiş ülkeler bile tarım sektörlerine özel önem vermekte ve çeşitli politikalar ile tarım sektörlerini desteklemektedirler.

Toplam nüfusumuzun neredeyse yarısını istihdam eden bu sektöre yeterince sahip çıktığımız söylenemez. Son yıllarda izlenen politikalarla hem üretim düşmüş hem de tarım kesimindeki insanların gelir seviyesinde önemli düşüşler meydana gelmiştir. Tarım sektörünün stratejik önemi, sektöre bağımlı nüfusun büyüklüğü ve bu nüfusun gelir düzeyinin düşüklüğü dikkate alındığında konunun önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Ayrıca gerekli önlemler alınmazsa hep öğündüğümüz “tarımda kendi kendine yeten ülke” olma özelliğimizi kaybetmemiz kaçınılmazdır.

Sektörde çalışanların gelir düzeyinin ve yaşam standartlarının düşüklüğü ile sektörün kendi ayakları üzerinde durma gücünden yoksun olması, yönetimin sektöre olumlu katkıda bulunmasını bir zorunluluk olarak ortaya çıkarmaktadır. Sektörün kendi ayakları üzerinde durabilmesi ve dünya piyasalarında rekabet edebilir konuma gelebilmesi, kamu yönetiminde uygulanmakta olan politikalarla doğrudan ilişkilidir. Ayrıca nüfusun gelir düzeyi düşük kesimlerine yapılacak olumlu katkılar “Sosyal Devlet” anlayışının bir sonucu ve gereğidir. Türk Tarımının Kamu Yönetimi Açısından Değerlendirilmesi'nin önemi bu noktada ortaya çıkmaktadır.

1.2. Araştırmanın Denenceleri (Hipotezleri)

Bu araştırma aşağıdaki denencelere dayalı olarak hazırlanmıştır.

Denence-1: Tarım, ülkemiz için son derece önemli bir sektör olmasına karşın, sektörün hakettiği konuma getirilmesi için devletin yeterli ve etkili politikaları bulunmamaktadır.

Denence-2: Uygulanan tarım politikaları, tarım sektöründeki üretimi azaltıcı yönde etki yapacak, önlem alınmazsa kent-kır dengesizliği derinleşecek ve ülkemiz “tarımda kendi kendine yeten ülke” olma özelliğini yitirecektir.

Denence-3: Tarım Sektöründe gelecek görmeyen genç nüfusun büyük bir kısmı kentlere göç etme eğilimindedir. Önlem alınmazsa üretken nüfusun göç ederek

tarımsal alandan uzaklaşması sonucu, tarımsal nüfus yaşlanacak ve sektör gelişemeyecektir.

Denence- 4: Uluslar arası oluşumlar ile yapılan anlaşmalar sonucu üstlenilen yükümlülükler; Türk tarımına onarılmaz zararlar vermekte, bu anlaşmalar ile kaç yapayım derken göz çıkarılmaktadır.

1.3. Araştırmanın Amacı

Türk tarımının tarihi süreç içerisindeki gelişimini ele almak, planlı dönemde hazırlanan Beş Yıllık Kalkınma Planları'ndaki (BYKP) tarımla ilgili hedefleri özetlemek, günümüzde uygulanmakta olan tarım politikalarını değerlendirmek, uygulanan tarım politikalarının ve tarım politikalarındaki değişimin tarım sektörüne etkilerine değinmek, Türkiye'de tarım yönetimiyle ilgili kurum ve kuruluşların işlevlerini açıklamak, tarım sektörünün önemini vurgulamak, ülke nüfusunun önemli bir kesimini istihdam eden sektörün gerilemesinin durdurularak kalkınmanın temel taşı haline getirilmesi için alınması gerekli önlemleri ortaya koymak, küresel oluşum ve anlaşmaların Türk tarımına etkilerini inceleyerek, tespit edilen sorunlara koşut öneriler oluşturmaktır.

1.4. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada tarihsel araştırma yöntemi ve betimsel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

1.5. Bilgi Derleme ve İşleme Araçları

Bu araştırmada kullanılan bilgiler yazılı kaynaklar, görüntü kaynakları ve canlı kaynaklardan derlenmiş, derlenen bu bilgiler çizelgeler, niteliksel ve niceliksel çözümlenmeler yoluyla işlenmiştir.

1.6. Araştırmada Kullanılan Kavramların Tanımları

Bu alt bölümde; araştırmanın anahtar kelimeleri olan Tarım, Kamu Yönetimi, Politika ve "Küreselleşme" kavramlarının tanımlarına yer verilmiştir.

Tarım: "İnsan tarafından kendisine yararlı, özellikle beslenmesi için gerekli hayvansal ve bitkisel ürünler elde etmek amacıyla, belirli bir biyolojik ve sosyo-

ekonomik ortamda girifilen etkinliklerin tümü” (Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, 1992, 11249).

Arazide ekim, dikim, bakım ve yetifitirme yollarıyla bitki, hayvan ve hayvansal ürünler üretilmesi veya bunların üreticiler tarafından iflenip değerlendirilmesi faaliyetleridir (Karluk, 2002, 173).

Tarım, kısaca bitkisel üretim yapmak amacıyla insanların toprak üzerindeki etkinlikleridir.

Kamu Yönetimi: Hükümet kararlarının ve programlarının uygulanması ile ilgili bütün faaliyetleri kapsar. Yürütme gücünün yani hükümetin neler yaptığı ve bunları nasıl yaptığı veya nasıl yapması gerektiği konularıyla ilgilidir. Hükümetin amacı, vatandaşın ihtiyaçlarını karşılamak, vatandaşa hizmet etmektir. Bu anlamda yönetim de aynı şeyi yapar; idare de vatandaşa hizmet götürmek içindir. Kamu yönetimi, bir disiplindir; süreç olarak ele alınabilir ve incelenebilir. Kamu yönetimi, aynı zamanda, bir takım kuruluşları kapsar; bunların çalışmasını inceler. Burada daha sınırlı bir uygulama alanı vardır, çünkü belirli bir yöre, belirli bir ülke sözkonusudur; fakat süreç olarak kamu yönetiminin uygulaması, dünyanın her yerinde geçerlidir (mahalli koşullar müstesna). Kamu yönetimini bir kuruluşlar bütünü olarak ele alabiliriz. Bir ülkede başta merkezi kuruluşlar ve bakanlıklar olmak üzere çeşitli kamu kuruluşları bu alana girer. Merkezi kuruluşlar yanında yerel yönetimler de vardır (Aktan, 1996, 5).

Kamu Yönetimi, akla gelebilecek her şeye karışır. Yasal kuramsal çerçeve oluşturma ve fiilen üretim yapma olmak üzere iki karışma biçimi vardır. İkincisi küçülürken birincisinin ağırlığı artacaktır (Kartal, 2004).

Politika: “Bir devlette yöneticilerin belirli bir alanda uygulamaya geçirdikleri görüşlerin tümü; hükümet yönetiminde izlenen yol, yöntem biçimi; hükümetin belirli bir alandaki tutumu; herhangi bir konuda izlenen yol yöntem biçimi gibi anlamlar ifade eder” (Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, 1992, 9465).

“Küreselleşme”: Kökeni çok eskilere gitmesine karşın, bugün teknolojik gelişmeler sayesinde yoğun bir şekilde hissedilen “küreselleşmenin” yeni olan yönü; nicel ve nitel boyutlarındaki değişimdir. Nicelik olarak “küreselleşme” ticaret, sermaye akımları, yatırımlar ve insanların ülkeler arasındaki dolaşımında meydana gelen artışı ifade etmektedir. “Küreselleşmenin” bu boyutu transnasyonalizm veya

karşılıklı bağımlılık olarak da adlandırılmaktadır. Niteliksel olarak “küreselleşme” politik, ekonomik ve sosyal süreçleri kapsamaktadır (Toprak, 2001, 8-9).

“Küreselleşme” büyük sermayenin ve onun arkasındaki baskın güçlerin, gelişen yüksek teknolojinin sağladığı olanakları yaygın biçimde kullanarak, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kendi tasarımlarını politik, ekonomik, sosyal ve kültürel düzenleri kurma ve bu yolla onları hakimiyetleri altına alma çalışmalarıdır (Erdem, 2004, 63). “Küreselleşme kendiliğinden oluşan bir gelişme ve yeniden yapılanma, yani bir olgu değildir. Büyük dünya güçlerinin dünya pazarlarını kendi çıkarlarına göre düzenlemesi projesi, başka bir deyimle uluslararası egemen güçlerin dünyayı değiştirme vizyonudur” (Çivi vd. 2004, 8). Sonuç olarak “küreselleşmeyi” teknolojik gelişmeler sayesinde zaman ve mekan kavramlarının ortadan kalkması, uluslar arası anlaşmalar yoluyla ticaretin önündeki engelleyici önlemlerin kaldırılması, ekonomide karşılıklı bağımlılık ilkesinin geçerli kılınmaya çalışılması, ülkelerin birbirlerini etkilemesi ve birbirlerinden etkilenmesi sonucunda birinci ligde olanların sürekli kazançlı çıktıkları bir süreç olarak tanımlayabiliriz.

1.7. Araştırmanın Sunuş Sırası

Araştırma sekiz bölümden oluşmaktadır.

“ARAŞTIRMANIN KONUSU, DENENCESİ, AMACI VE YÖNTEMİ” başlıklı **birinci bölümde**; araştırmanın konusu ve önemi, denenceleri, amacı, yöntemi, bilgi derleme ve işleme araçları, araştırmadaki kavramların tanımları ve araştırmanın sunuş sırası hakkında bilgi verilmektedir.

“TARIMIN EVRİMİ VE TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE TÜRK TARIMI” başlıklı **ikinci bölümde**; Tarımın Evrimi anlatılmış, Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Tarım Sektörü ve Cumhuriyetten Günümüze Tarım Sektörünün gelişimi açıklanmıştır. Bu bölümde Cumhuriyetten Günümüze Tarım Sektörünün Gelişimi daha ayrıntılı olarak ele alınmış, Cumhuriyetin Kurulduğu Yıllarda Tarımsal Yapı açıklanarak, Cumhuriyetten Günümüze Tarım Sektörünün Gelişimi; 1923-1945 Dönemi, 1946-1980 Dönemi, 1980 Sonrası ve Günümüz olmak üzere üç alt bölümde ele alınmıştır. Bu alt bölümde ayrıca Türkiye’de Günümüzde Tarım Sektörünün Yeri ve Önemi açıklanarak, 1980 Sonrası Uygulanan Tarımsal Destekleme Politikalarına değinilmiştir. Tarımsal istatistiki bilgilere dönemler

içerisinde yer verilmemiş olup, okuyucunun Türk tarımının gelişimini bütün olarak değerlendirebilmesi amacıyla Cumhuriyet Dönemine Ait Tarımsal Göstergeler ayrı bir alt başlıkta ele alınmıştır.

“KALKINMA PLANLARINDA TARIM SEKTÖRÜ” başlıklı **üçüncü bölümde**; planlı dönemin başlangıcından günümüze dek hazırlanmış olan toplam sekiz adet kalkınma planının tarım sektörü ile ilgili öngörülerini ele alınmış ve kalkınma planlarının genel değerlendirmesine yer verilmiştir.

“1980 SONRASI HÜKÜMET PROGRAMLARINDA TARIM SEKTÖRÜ” başlıklı **dördüncü bölümde**; 1980 sonrasında kurulan 16 Cumhuriyet Hükümetinin programlarındaki tarım sektörü ile ilgili öngörülere yer verilmiştir.

“TÜRKİYE’DE TARIM YÖNETİMİYLE İLGİLİ KURUM VE KURULUŞLARIN TARIMLA İLGİLİ ANA İŞLEMLERİ” başlıklı **beşinci bölümde**; Türk tarımına hizmet veren kurumlardan, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı; Tarım ve Köyişleri Bakanlığına Bağlı ve İlgili Hizmet Birimlerinden, Atatürk Orman Çiftliği, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü, Toprak Mahsulleri Ofisi, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü, Teşkilatlandırma ve Destekleme Genel Müdürlüğü, Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü; Tarıma Hizmet Veren Diğer kurum ve kuruluşlardan, T.C. Ziraat Bankası, Tarım Kredi Kooperatifleri, GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, Tarım Satış Kooperatifleri, Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliği’nin tarımla ilgili ana işlevleri kısaca açıklanmıştır.

“TARIM SEKTÖRÜNÜ ETKİLEYEN KÜRESEL OLUŞUMLAR VE BU OLUŞUMLARIN TÜRK TARIMINA ETKİLERİ” başlıklı **altıncı bölümde**; “küreselleşme” kavramı açıklanmış, almış oldukları karar ve uygulamalarıyla, Türk tarımını etkileyen Avrupa Birliği, Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu, Dünya Ticaret Örgütü gibi “küresel” oluşumlar kısaca tanıtılmış ve bu oluşumların Türk tarımına etkilerine değinilmiştir. Tarımla İlgili Diğer Uluslar arası Kuruluşlar alt başlığında ise; okuyucuyu bilgilendirmek amacıyla Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü, Tarımsal Kalkınma için Uluslararası Fon ile Dünya Gıda Programı’nın işlevleri kısaca tanıtılmıştır.

“TÜRK TARIMININ SORUNLARI VE BU SORUNLARA YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ” başlıklı **yedinci bölümde**; Türk tarımının önemli sorunlarından; Etkisiz ve Yetersiz Tarımsal Destekleme Politikaları, Gıda Güvenliği Sorunu, Planlama Sorunu, Tarımsal İşletme Ölçeklerinin Küçüklüğü, Tarımsal Nüfusun Yapısı, Tarımsal KİT’lerin Özelleştirilmesi, Sulama Sorunları, Kırsal Çevre Sorunları, Verimli Tarım Toprakları Üzerindeki Kentleşme ve Sanayileşme Baskısı, Örgütlenme Sorunu, Kırsal Nüfusun Dağınık Yerleşimi, Tarımsal Üretimde Uzmanlaşmanın Bulunmaması, Nitelikli İşgücü Sorunu, Tarımsal Açıdan GAP ve Sorunları açıklanarak, bu sorunlara yönelik çözüm önerilerine yer verilmiştir.

“BULGULAR, ÖNERİLER VE SONUÇ” başlıklı **sekizinci bölümde**; araştırmada elde edilen bulgulara, bulgulara yönelik olarak oluşturulan önerilere ve genel sonuç bölümüne yer verilmiştir.

İKİNCİ KESİM
TARİHİ SÜREÇ İÇERİSİNDE TÜRK TARIMININ GELİŞİMİ, TARIM
SEKTÖRÜNÜN TÜRK EKONOMİSENDEKİ YERİ VE TARIMA YÖN
VEREN KURULUŞLAR

2. TARIMIN EVRİMİ VE TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE TÜRK
TARIMI

Bu bölümde tarımın evrimine kısaca değinildikten sonra Osmanlı'dan günümüze Türk tarımının gelişimi ele alınmıştır. Başlı başına bir tez konusu olabilecek bir konu olan Osmanlı'nın tarımsal yapısına kısaca değinilmiş, Cumhuriyet dönemi Türk tarımı ise daha ayrıntılı olarak incelenmiştir.

2.1. Tarımın Evrimi

İlk insandan günümüze tarımın ve toprak mülkiyet düzeninin geçirdiği evrimleri, avcılık ve toplayıcılık evresinden tarımsal etkinliklere geçiş olarak değerlendirebiliriz.

Bugünkü insanların ataları uzun yıllar avcılık ve toplayıcılık ile karınlarını doyurup, mağara ya da ağaç kovuklarında yaşayarak nesillerini sürdürmüşlerdir. İklim koşullarının elverişsizliği avcılık ve toplayıcılığı zorunlu olarak insanoğluna benimsetmiştir. Hayvanların yavrulayarak bitkilerin ise kendilerinden çıkan tohumlar sayesinde nesillerini devam ettirdiklerinin insanoğlu tarafından anlaşılmasından sonra sosyal yapı değişmiştir. “Esrarlı Devir Yasası” denilen bu olgunun farkına varılması, insanları daha önce rastlantı sonucu buldukları hayvanlar ve bitkilerle karınlarını doyurma yerine, bizzat bu bitki ve hayvanları yetiştirmeye yöneltmiştir. İnsanlık tarihinde ilk önemli devrim olarak nitelenen bu dönemin M.Ö. 8 bin yıllarında başladığı tahmin edilmektedir (Dinler, 2000, 2).

Esrarlı devir yasası ile doğumun, ölümün habercisi olduğu anlaşılmıştı. Canlılar doğup büyüyor, nesillerini sürdürecektir bir yavru ya da tohum bırakıp ölüyorlardı. Bu dönemde kendini doğa karşısında güçsüz gören insanoğlu, doğaya egemen olma yerine büyü ve din aracılığıyla doğayla ilişki kurmaya çalışmıştır. İlk kültür aracı toprağı eşelemeye yarayan değnekti, hayvan gücünden yararlanmak ise oldukça sonra gerçekleşmiştir. Eşek gücünden tarımda ilk defa yararlanılması M.Ö.

2000 yıllarına rastlamaktadır. M.Ö. 300 yıllarında öküzden çeki hayvanı olarak yararlanılmaya başlanmış, tekerlekten yararlanmak çok daha sonra gerçekleşmiş, karasaban ise ancak ortaçağda kullanılmaya başlanılmıştır. Toprağı işlemeye başlayan insanoğlu zamanla toprağın gücünün sınırlı olduğunu farkına varmıştır. Ekilen topraklar verimsiz hale gelince o yöre terkedilip başka yörelerdeki topraklar üretime açılmış, zaman içerisinde toprağın nadasa bırakılması ve toprağı fazla yormayan bitkilerin yetiştirilmesi öğrenilmiştir. XIV. Yüzyılda Hollanda'da nadasa gerek duyulmayan alternatif ekim yöntemleri bulunmuştur. Mülkiyet olgusu gelişmiş, basit tarım aletleri yerine, gelişmiş tarım makinelerinin üretilmesi, köylünün işini kolaylaştırmasının yanı sıra üretim artışına da neden olmuştur. Biyoloji ve Kimyanın tarımda kullanılması (Aşılama, Fermentasyon) verimliliği artırmış, ulaşımdaki gelişmeler ise tarımsal pazarları alt üst ederek 19. Yüzyıl sonlarına doğru tarımsal sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. (Dinler, 2004, 3-8).

2.2.Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Tarım Sektörü

Kurulduğu günden Duraklama Devrine kadar sürekli büyüyen Osmanlı devletinin büyük bir imparatorluk haline gelmesindeki en önemli etkenlerden birisi de, hiç kuşkusuz kurmuş olduğu sağlam ve etkili bir toprak düzenidir. Ne zaman ki toprak sisteminde bozulmalar başlamış, devlet çöküş dönemine girmiştir. Çünkü Osmanlı'da üretim, askerlik ve kamu düzeni tamamıyla kurulmuş olan toprak sistemine dayanmaktaydı. Toprak sisteminin bozulması ve devletin gücünü yitirmesinin temeli ise süregiden savaşlardır. Bir çok yazar tarafından da Osmanlı devletinin çöküşünün en önemli nedenlerinden birisinin toprak düzenindeki bozulmalar olduğu dile getirilmektedir. Bu alt bölümde genel hatları ile Osmanlı'da tarım ele alınmış, Osmanlı toprak sistemi açıklanmış, Osmanlı tarımındaki bozulmalara ve iyileştirme (ıslahat) çalışmalarına yer verilmiştir.

2.2.1. Genel Hatları ile Osmanlı Tarımı

14. yüzyıl başlarından itibaren bir uç beyliği olarak adını duyurmaya başlayan Osmanlılarda tarım ağırlıklı bir ekonomik düzen hakimdir. Toprak mülkiyeti devlete ait (miri toprak düzeni) olup köylüler bu toprakları sürekli kiracılık konumuyla

kullanmakta, resim ve öşürlerini ise dirlik sahiplerine ödemekteydiler. Toprağını üst üste üç yıl boş bırakanlardan “çift bozan akçesi” adıyla bir tazminat alınmaktaydı. Toplam ekilebilir arazilerin 5/8’inin hububat v.b. tarımına ayrıldığı, kalan kısmının ise nadasa ve diğer bazı ürünlerin ekimine ayrıldığı varsayılmaktadır. Osmanlı ekonomisinde tarımsal üretimin rolü sadece vergiler bağlamında düşünülmemekte, başta İstanbul olmak üzere kentlerin beslenmesi ve ordunun her türlü ihtiyacının (insan unsuru, hayvanlar) karşılanmasında tarım önemli bir rol oynamaktaydı. Ülke düzeninin sağlanmasını, halkın huzur ve adalet ortamı içinde hayatını ve üretim etkinliklerini sürdürmesinde gören Osmanlı Padişah ve yöneticileri, tarım üretiminin yasalarda belirtilen çerçevede yürütülmesine büyük önem veriyorlardı. Köylüler, üretimlerinin önemli bir kısmını vergi olarak devlete veya temsilcilerine teslim etmekle birlikte, Osmanlı yöneticileri bu oranın köylünün gücünü zorlayacak boyutlara ulaşmamasına çalışmaktaydılar. Köylüler toplam üretimlerinin yüzde 20-30 kadarını öşür ve diğer vergiler için ayırmak zorundaydı (Öz, 2000, 27-33).

Osmanlı toplumundaki kent ve köy toplumlarından farklı bir yapıya sahip olan konar göçerler veya yörükler; hayvancılıkla uğraşarak, şehirlerin et ve süt ürünleri ihtiyaçlarının önemli bir bölümünü karşılardı. Bunlar hayvan başına, otlakların kullanılmasına karşılık devlete vergi ödemekteydiler (Yediyıldız, 1999, 481).

2.2.2. Osmanlı Toprak Sistemi

Osmanlıda topraklar; Öşri, Haraci ve Miri olmak üzere üçe ayrılmıştır. Öşri topraklar müslümanlara ait topraklar olup, müslüman çiftçiler elde edilen gelirin 1/10’undan 1/5’ine kadar vergi verirlerdi. Miri topraklar fetihden sonra doğrudan devlet yönetimine bırakılan topraklardır. Miri topraklar; fetihler sırasında bazı komutanlara hizmet karşılığı verilen “yurtluk”, kale muhafızlarına ve tersane giderlerine ayrılan “ocaklık”; geliri iltizam usulüyle toplanan ve doğrudan devlet hazinesine giden “mukataa”; hayır kurumlarına ayrılan ve alınıp satılması mümkün olmayan “vakıf arazileri” ile devlet memurlarına maaş karşılığı veya yararlılık gösteren askerlere verilen arazileri kapsayan “dirlik” lerden oluşmaktaydı. Dirlikler; yıllık gelirleri 100 bin akçeden çok olan “has”; yıllık geliri 20 bin –100 bin akçe arasında olan “zeamet” ve yıllık geliri 3 bin –20 bin akçe arasında olan “Tımar” dan

oluşmaktadır. Dirlik sahipleri, atlı asker yetiştirmek, bulunduğu bölgede otoriteyi sağlamak, devlet adına vergi toplamak ve tarımı denetlemekle görevlendirilmişlerdir (Tekin, 2001, 138).

Küçükkalay (2000, 41)'ın Barkan'dan aktarımında, Osmanlı Devleti, 1299'da bir devlet olarak tarih sahnesine çıktıktan sonra toprakları üzerinde sürekli olarak miri arazi düzenini uygulamıştır.

Dinler (2000,13)'e göre; Anadolu Selçuklu Devletinin Moğollar tarafından ele geçirilmesi (istilas) sonucu yıkılmasıyla ortaya çıkan Osmanlı Beyliği, Anadolu Selçuklu sultanı tarafından Osman Gazi'ye verilen bir "ikta"dan kaynaklanmaktadır. Osmanlılar, Selçukluların ikta sistemini "tımar" ya da "dirlik" adı altında alarak daha da geliştirmişlerdir. İkta ise; Hz. Ömer zamanında istila sonucu sahihsiz kalan toprakların devlete ait vergilerin ödenmesi koşuluyla şahıslara verilmesi esasına dayanmaktaydı. "İkta" denilen gelir amacıyla şahıslara verilen topraklar zamanla askeri hizmetler karşılığı da verilmeye başlanmıştır. Bu sistem Osmanlı beyliğinin kısa zamanda büyüüp gelişerek imparatorluk haline gelmesinin en önemli nedeni olarak kabul edilmektedir. Osmanlı toplum düzeninin başlıca niteliği merkezi ve güçlü bir devletçilik uygulamasıyla, toprakta devlet mülkiyetidir. Özel mülkiyet ancak istisnai durumlarda söz konusu olmaktadır. Devlet mülkiyetine dayalı bu toprak düzenine "mir-i arazi düzeni" denilmektedir.

2.2.3. Osmanlı Tarımında Bozulmalar ve İyileştirme (Islahat)

Çalışmaları

Osmanlı İmparatorluğunu yücelten miri arazi düzeni 1550'li yıllardan itibaren bozulmaya başlamıştır. Bu bozulma imparatorluğun gerilemesiyle iç içedir. Batıdaki ekonomik gelişmeler (Coğrafi Keşifler) ve bunun sonucu Avrupalı devletlerin Osmanlılara karşı sağladığı ekonomik üstünlük düzeni bozan ilk olgudur. Sipahilerin tımarlarına el konularak devletin doğrudan doğruya vergileri toplama yöntemi benimsenmiştir. Bu yeni yönteme göre devlet toprakları gene eskisi gibi "reaya" (Osmanlı'da askeri sınıfın dışında kalan halk) tarafından tasarruf edilecek, eskiden sipahiler tarafından alınan vergilerin toplanması işi ihaleye çıkarılarak, mültezim denilen aracılardan toplanacaktır. Mültezimler ihalede ödemeyi kabul ettikleri miktardan ne kadar fazla vergi toplarlarsa o kadar kazançlı olacaklarından, üretimin

azalmasına ve halkın kötü duruma düşmesine aldırmayan, halkı ezen bir kurum olarak ortaya çıkmışlardır. Mültezim olgusu tüm düzeni alt üst etmiş ve halkı yoksulluğa itmiştir. 35 yıl süren Celali İsyanları döneminde ise köylü hiç durmadan soyulmuştur (Dinler, 2000, 15-17).

1576'da başlayıp 1596-1610 yılları arasında bütün Anadolu'yu anarşiye boğan büyük isyan dalgalarına, ilk isyancılardan birinin isminden ötürü Celali hareketleri adı verilir. Celali isyanlarının temel özelliği, katılan zümrelerin çeşitliliği (medrese öğrencileri: suhte, çifti çubuğu bırakıp eşkiyalığa başlayanlar: Leventler, kadılar, müderrisler, hocalar: ehl-i şer, yeniçeriler ve düzeni korumakla görevli devlet memurlarından oluşan beylerbeyi, sancakbeyi, subaşı: ehl-i örf) ve her zaman köylünün soyulması ile sonuçlanmalarıdır. Sipahilerin koruyuculuğunu kaybeden köylü ağır vergileri ödemek için tefeciden çok ağır şartlarda para almakta, almış olduğu parayı ödeyememesi sonucu ise tarlasını terke zorlanmaktadır. Toprak mülkiyeti düzeninin değişmesi, ekonomik darlık, tefecilik, biriken servetler, iltizam usulü gibi nedenlerle köylülerin her geçen gün artan sayıda tarlalarını bırakmak zorunda kalmaları; hızlı nüfus artışının da katkısıyla, isyanın temel gücü olan işsiz yığınlarını oluşturmuştur. İşsiz kalan ve başka alanlarda da istihdam olanağı bulamayan bu insanlar zaman içerisinde öteki köylülere saldırmışlardır. Bu ortamda türeyen yeni zenginler ve resmi kişiliğini kişisel servet edinmek için kullanan memurlar, bu işsiz güçsüz kaba güce sahip çıkarak, onları halkı soymakta kullanmışlardır. Artık soygun Celali'nin kendi adına değil, ağanın beyin hesabına yapılmaktadır. Para gücü kaba güçle birleşmiş ve gecikmiş bir derebeyliğin temelleri atılmıştır. Celali isyanlarının önemli özelliklerinden birisi de kimin celali olduğu, kimin devleti temsil ettiğinin belli olmamasıdır. Herkes başkaldırmış, herkes çarpışmakta, devlet gücü bulunmamaktadır (Cem, 1999, 184-190). Ayaklananların ortak ve belli bir inançları ile amaçları olmadığı için, kolayca taraf değiştirebiliyor, bir süre eşkiyalık yapanlar bir süre sonra devlet güçlerine katılabiliyorlardı (Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, 1992, 2248) . İsyanlarda, ezilen ve sömürülen köylü olmuş, köylüyü sömüren yeni zenginler türemiştir. Bu isyanlar Osmanlı toprak düzeninin bozulmasının önemli nedenlerinden birisini oluşturmuştur.

Cem (1999, 200)'in aktarımında Prof. Akdağ'ın Celali isyanlarıyla ilgili yorumu, köylünün o yıllardaki durumunu çok güzel anlatmaktadır. "Bu yüzdendir ki,

kendilersiz isyan olmayan bu zümre, çelişen gayelere hizmet eden bir alet olmaktan kendisini kurtaramamıştı... suhtelerle hareket ettiklerinde onların çıkarını koruyan; devriye bölüklerine girdikleri vakit, ehl-i örf'e hizmet eden; il erleri olarak yiğitbaşları idaresinde eşkiyaya karşı güveni sağlayan bir unsur idiler...”

1838 Ticaret Anlaşması sonucunda Osmanlı ülkesi liberalizme açıldığı için tarım sektörünü koruyamamıştır. Yabancılara tanınan ticari ayrıcalıklar ve kapitülasyonlar sonucunda, 1878-1913 döneminde her yıl ülkeye ortalama 75 bin ton un, 65 bin ton pirinç ve 10 bin ton buğday dışalımını yapılmıştır (Karluk, 2002, 174).

1847 yılında çıkarılan bir tebliğ ile miri toprakların babadan yalnız erkek evlatlara değil, kız evlatlara da verilmesi kabul edilmiştir. Böylece batıya benzemek adına, tarımsal üretimin en büyük köstekleyicisi olan toprak parçalanmasının önlü açılmıştı. Tanzimatın ilanından sonra mültezim uygulamasına son verilmiş ve vergilerin bizzat devlet memurları tarafından alınması esası kabul edilmişse de başarı sağlanamamış ve iki yıl sonra tekrar mültezim sistemine dönmüştür. (Dinler, 2000, 17-18).

Osmanlı orduları ateşli silahlarla donatılmış batı orduları karşısında yenildikçe, Osmanlılar tımar düzenine dayalı sipahi ordusunu terkederek, maaşlı merkez ordusu düzenine geçmek zorunda kalmıştır. Tımarlı sipahinin çöküşü Osmanlı tarım sistemini olumsuz etkilemiş, toprak gelirleri, devletin gittikçe artan ihtiyaçlarını karşılayabilmek amacıyla mültezimler tarafından tahsil edilmeye başlanmıştır. Gittikçe artan rüşvet, adam kayırma ve mültezimlerin halkı soyması pek çok üreticinin işini terk ederek şehirlere göç etmesine neden olmuş, terkedilen toprakların bazı kişilerde toplanması, toprak zenginlerini, eşraf ve ayanları ortaya çıkarmıştır. 18. yüzyılda yaşanan savaşlar, işgücünü oluşturan genç erkeklerin işlerinden alınarak cepheye gönderilmelerine neden olmuş, çalışan nüfusun büyük çoğunluğunun cephelerde bulunması tarımda verimliliği azaltmıştır (Önsoy, 1999, 1-4).

Tarımda üretimi artırmak amacıyla zaman zaman vergi indirimine gidilmiş, boş topraklara aşiretler ve kaybedilen bölgelerden gelen göçmenler yerleştirilmiştir. Göçmenlere tohum ve çift hayvanı yardımı yapıldığı gibi, on yıla varan vergi bağışlıkları tanınmıştır. Yeni toprakları ve terkedilen arazileri üretime açan göçmenler tarımın gelişmesine ve yeni bitki türlerinin yetiştirilmesine önemli

katkıları sağlamışlardır. 19. yüzyıl başlarında, taşradaki eşraf ve ayanların topraklarına sınırlama getiren Sultan 2. Mahmut, geniş arazilerin bir kısmına el koyarak topraksız köylüye dağıtmıştır. Padişah, bu uygulamasıyla hem devletin otoritesini sağlamlaştırmaya, hem de toprağın daha verimli şekilde işletilmesine çalışmıştır (Önsoy, 1999, 24-25).

19. yüzyılda üretimi artırma yönünde diğer bir çalışma da 1858 tarihli “Arazi Kanunnamesi”dir. Özel mülkiyet esasına dayanan bu yasa, işlenmeyen ve düşük verimle işlenen araziye topraksız köylüye dağıtarak, onları toprak sahibi yapmayı amaçlamaktadır. Ancak köylü toprağı işleyecek olanaklardan (çift, hayvan v.b.) yoksun olduğu için toprak ağalarının gündelikçisi olmaktan kurtulamamıştır (Önsoy, 1999, 25). Yasa iki genel eğilimi yansıtmaktadır. İlk olarak toprak üzerinde özel mülkiyet kabul edilmiştir. Bu olayın ardında gittikçe derebeyleşme eğilimi gösteren tımar sahiplerinin engellenmesi amacı yatar gözükmektedir. Reaya'nın kullandığı küçük topraklar üzerinde özel mülkiyet sahibi olabilmesinin tımar sahiplerinin gücünü azaltacağı düşünülmüştür (Kongar, 1997, 64).

Tanzimat, tımar sisteminin hukuki varlığını ortadan kaldırmıştır. Özellikle artan yabancı baskısı ülke topraklarına daha kolay müdahale edebilmek için liberal bir toprak sistemi getirmiştir. 1858 Arazi Kanunnamesi'yle tarımsal topraklarda özel mülkiyet ağırlık kazanmış, miri toprakların el değiştirmesi hızlanarak yaklaşık % 70'i özel mülkiyete geçmiş ve 1926 İsviçre Medeni Kanunu'na giden süreç başlamıştır (Tabakoğlu, 2000, 12). Arazi Kanunnamesi, köylülerin işledikleri topraklar üzerinde fiili denetim kuran toprak ağalarının gücünü meşrulaştırmıştır. Ayrıca, miri arazilerin mültezimler, esnaf, nüfuzlu kamu görevlileri ve paşalar tarafından paylaşılmasına yol açmıştır (Karluk, 2002, 175).

2.3. Türkiye’de Cumhuriyet’ten Günümüze Tarım Sektörü

Bu alt bölümde; uzun süren savaşıardan yeni çıkan bir ulusun ulu önderinin etrafında kenetlenmesiyle kurmuş olduğu Cumhuriyet Türkiye’sindeki tarım sektörünün tarihi gelişimine yer verilmiştir. Cumhuriyetin kurulduğu yıllardaki tarımsal yapı açıklanmış, tarımın gelişimi 1923-1945 Dönemi, 1946-1980 Dönemi, 1980 Sonrası ve Günümüz olmak üzere üç alt başlıkta incelenmiştir. 1980 ve sonrası dönem, günümüz politikalarının oluşum dönemi olduğu için ayrıntılı olarak

incelenmiştir. Günümüzde tarımın geldiği noktada 1980 sonrası yürütülen ekonomi politikalarının etkili olması nedeniyle günümüzde tarım sektörü diye ayrı bir ana bölüm oluşturulmamış, günümüz tarımı 1980 Sonrası Dönemi içerisinde ele alınmıştır. Tarımsal göstergelere; okuyucunun Cumhuriyet Dönemi Tarım Sektörüne ait rakamsal değerleri bir bütün içinde değerlendirebilmesi amacıyla; dönemler içerisinde yer verilmemiş olup, ayrı bir alt bölümde değinilmiştir.

2.3.1. Cumhuriyetin Kurulduğu Yıllarda Tarımsal Yapı

Cumhuriyet dönemine ait ilk sayısal bilgiler 1927 tarım sayımı sonucu elde edilmiştir. Bu sayıma göre ülkenin toplam nüfusu 13.4 milyondur. Bu nüfusun % 85'i köylerde yaşamaktadır. Sanayide çalışanlar toplam nüfusun % 2,1'ini, ticaretle uğraşanlarsa % 1.9'unu oluşturmaktadır. Bu sonuçlardan Türkiye ekonomisinin tarıma dayalı olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Üretim çok ilkel yöntemlerle, genellikle aile içi tüketime yönelik olarak yapılmaktadır. Köylünün pazarla ilişkisi yok denecek kadar azdır. Köylü ekonomik güvenliğini devlette değil, ağanın gölgesinde aramaktadır. 1913'de derlenen bir istatistiğe göre, nüfusun % 5'i toprakların % 65'ini elinde tutmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarına ait toprak mülkiyetinin dağılımına ilişkin veriler bulunmamakla birlikte 1938'de 35 ilde yapılan ve genelleştirilen bir anket çalışmasına göre, nüfusun % 25'i toprakların % 14'üne sahiptir. Büyük mülklerin % 5'i ile % 10'u tarla olarak kullanılmakta kalanı ise genellikle meradır. Ekilen topraklar ise; ortakçı ve yarıcı statüsü ile topraksız köylüler tarafından basit teknolojiler kullanılarak işletilmektedir. Ülke topraklarının % 60'ının meralardan oluşmasına karşın hayvancılık da oldukça geridir. Ulaşım yetersizliği nedeniyle köylü ürününü pazarlayamamakta ve aracılardan sömürsüne uğramaktadır (Dinler, 2000, 20).

“14.5 milyon nüfus ve 760 bin km² lik bir toprağa sahip olan Türkiye (kilometre kareye 15.7 kişi düşmektedir) dışarıdan un ve yiyecek maddeleri dışalımını (ithal) yapmaktadır. 1923'de dışalımının % 27'sini gıda maddeleri oluşturmaktadır. Bu oran 1928'de % 18.5'e inmiştir. Tarımsal ürünlerin dışalımının nedeni, genellikle düşük verim ve otokonsamasyona (aile içi tüketim) yönelik üretim kadar, yolların yetersizliği ve büyük kentlere tarımsal ürün nakliyatının güç ve pahalı olmasıdır. Buğday dışalımını 1939'a kadar devam etmiştir (Dinler, 2000, 21). Bu yıllarda tarımsal

üretim düşük olması uzun yıllar süren savaşlar nedeniyledir. Birinci dünya savaşından beri üretken nüfusun neredeyse tamamı savaşlara katılmak durumunda kalmıştır. Bu nedenle; ne sağlam bir üretim modeli oluşturulabilmiş, ne de mevcut topraklar işlenebilmiştir. Tüm dikkatini savaşlara yöneltmiş bulunan yöneticiler ise üretim sorunlarına çözüm bulmaya vakit bulamamışlardır. 1923'te % 27 olan gıda maddeleri dışalımının 1928'de % 18.5'e gerilemesi savaş sonrası dönemde üreticinin toprağa dönmesiyle birlikte üretimin arttığına açık bir göstergesidir. Tüm olumsuz koşullara rağmen Türkiye'de tarımsal üretim potansiyelinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Türk halkının tarımsal üretim istatistikleri incelendiğinde savaş yıllarında sürekli bir düşüş yaşandığı, savaş sonrasında ise üretimde artışlar meydana geldiği gözlemlenmektedir. Türk köylüsü savaş zamanında asker olarak ülkesini savunmuş, savaş sonrası ise tarlasında çalışarak üretim yapmıştır.

2.3.2. 1923-1945 Dönemi

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu yıllarda tarımdan başka ekonomik etkinlik (faaliyet) yok denecek kadar azdır. Birkaç fabrikanın dışında sanayi üretimi bulunmamaktadır. Uzun yıllar devam eden savaşlarda yorgun ve bitkin düşmüş köylünün durumu da içler acısıdır. Kurtuluş savaşı kazanılıp ülkenin bağımsızlığı sağlanmış, Cumhuriyet ilan edilerek hür bir rejim kurulmuştur. Ekonomik bağımsızlığı olmayanın tam bağımsız olamayacağını söyleyen Ulu Önder Atatürk ve yönetim kadrosu, tüm enerjilerini yoksul halkın dertlerine çözüm bulmaya ve ülkeyi ekonomik yönden kalkındırmanın çarelerini aramaya yöneltmişlerdir. Ulu Önder "Köylü Milletın Efendisidir" vecizesiyle üretime ne kadar önem verdiğini anlatmak istemiş ve tarımsal konularda bizzat önderlik yapmıştır. Bu bölümde 1923-1945 yılları arasındaki, ülkenin zor koşullarında, tarım sektörünün gelişimi incelenmiştir.

Türk ekonomisinin gelişmesi için neler yapılması gerektiği konusunu görüşmek üzere 1923'te İzmir İktisat Kongresi toplanmıştır. Bu Kongreye her kazadan 3'ü çiftçi olmak üzere 8'er kişi çağırılmış ve toplam 1135 kişi katılmıştır. (Dinler, 2000, 20-21)

İzmir İktisat Kongresi'nde; Rejinin (Osmanlı'da tütün idaresi) kaldırılarak, tütün ekim ve ticaretinin serbest bırakılması, tarımsal eğitim ve öğretime önem verilmesi, asayiş sorununa çözüm getirilmesi, Aşar'ın kaldırılması, tarımsal

kredilerin düzenlenmesi, yol sorununun çözümlenmesi, orman köylerinin durumuna ilgi gösterilmesi, hayvancılığın geliştirilmesi için önlemler alınması, tarımsal ürünler ticaretinin düzenlenmesi ve tarımda makineleşmeyi sağlayıcı önlemlerin alınması konuları tartışılmıştır (Dinler, 2000, 34). İzmir İktisat Kongresi ülkenin kangren haline gelmiş sorunlarına çözüm bulunmasında bir başlangıç oluşturmuştur. Ülkenin en önemli gelir kaynağı olan Aşar'ın kaldırılmasına karar verilmesi devrim niteliği taşımaktadır. Kongrede ulaşım sorunu da önemli yer tutmuştur. Dönem içerisinde Konya'dan İstanbul'a malzeme taşınmanın, Amerika'dan İstanbul'a malzeme getirmekten daha maliyetli ve zor olduğu bilinmektedir.

17 Şubat 1925 de Aşar vergisi kaldırılmış ve yerine, ticarete konu olan ürünün pazar ya da yerel fiyatının % 8 ile % 10'u arasında bir vergi alınması öngörülmüştür. Devlete ait olan Miri toprakları işleyenler fiili olarak toprakların sahibi durumuna gelmişlerdir. Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte toprağı elinde bulunduranlar; o toprakların maliki olma durumunu devam ettirmiş, bir toprak parçasını 20 yıl sürekli işleyen toprağın sahibi konumuna gelmiştir. 1926 yılında Medeni Kanun'un kabulüyle de özel mülkiyet yasal çerçeveye oturmuştur (Dinler, 2000, 22). Aşar vergisinin kaldırılmasının yeni Türkiye Cumhuriyeti'ndeki en önemli sonucu, yoksul Anadolu köylüsünü soyan mültezimlerin köylü üzerindeki baskısına son verilmesidir (Karluk, 2002, 176).

Kurtuluş mücadelesiyle zaferin kazanılmasında önemli rolleri olan eşraf ve ağalara karşı "toprak reformu" yapmak ve onları tasfiye etmek oldukça güç bir iş olup, zaten o yıllarda buna gerek de bulunmamaktadır. Topraklar nüfusa göre yeterli olup, topraksız köylünün baskısı da söz konusu değildir. 1927 yılında km² ye 15 kişi düşerken, ekime elverişli 231 milyon dönüm arazinin ancak 44 milyon dönümü ekilebilmektedir. Kurtuluş savaşı sonrası boşalan Ermeni ve Rum arazilerinin çoğunluğu ağaların eline geçmiştir. Oluşan bu büyük mülkler Medeni Kanunun kabulüyle hem yasallaşmış, hem de giderek daha da büyümüştür. 1923 – 1938 yılları arasında köylüye 3.7 milyon dönüm arazi dağıtılmıştır. Bu arazilerin büyük bir kısmı aynı dönemde Türkiye'ye gelen göçmen ailelerine verilmiş, küçük bir kısmı ise topraksız çiftçiye dağıtılmıştır. 1923-38 yılları arasında 3.7 milyon dönüm arazi resmen dağıtılmış; ancak devlete ait mera topraklarında 39.2 milyon dönüm azalma olmuştur. Bu dönemde devletin elinden çıkan toprakların onda biri resmen

dağıtılmış, kalanı ise büyük toprak sahiplerinin eline, özellikle meralardan toprak çalma şeklinde geçmiştir. Ulu önder Atatürk 1938 yılında Meclisi açış konuşmasında ‘Toprak Kanunu’nun” çıkmasını istemekte ve nelerin yapılması gerektiğini açıklamaktadır. Toprak Reformu Kanunu’nun çıkarılması yönünde verilen çabalar önce Atatürk’ün ölümü, sonra da 2. Dünya Savaşının başlaması nedeniyle sonuçsuz kalmıştır (Dinler, 2000, 21-24). Toprak sıkıntısı bulunmayan bu dönemde devlete ait topraklar genellikle zengin çiftçiler tarafından gasp edilmiş, bir nevi ağalık sistemi güç kazanmıştır. Bu gün olduğu gibi devletin malını zimmetine geçirenler daha da zenginleşmişlerdir. Ulu Önder Atatürk bu sorunun farkına varmış, ancak çözüm için ömrü vefa etmemiştir.

1929 dünya ekonomik bunalımı “liberal” politikaların kriz dönemlerinde devletin ekonomiye müdahalesini olanaksız hale getirdiğini göstermiş, güçlü bir kamu sektörünün hem tarım hem de sanayi için ne kadar önemli olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle Cumhuriyet yönetimi bunalımın (krizin) hemen ardından “Devletçilik” uygulamalarına hız vermiş, korumacı ve destekleyici politikaları benimsemiştir (Yetkin, 2004, 10). Devletçilik dönemi olarak da adlandırılan bu dönemde (1923-1946); Aşar kaldırılmış, tarımsal KİT’ler kurulmuş, Reji kaldırılarak Tekel kurulmuş, 1942 yılında Varlık Vergisi çıkarılmış, Devletçilik bir ilke olarak Anayasamıza girmiş, 1944’de Bretton WOODS Anlaşmalarına Türkiye de katılmış, Köy Entitüleri kurulmuş, Türkiye Şeker Fabrikaları AŞ. (TÜRK ŞEKER), Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO, 1938), TEKEL, Türkiye Zirai Donatım Kurumu (TZDK, 1944), Devlet Üretme çiftlikleri (DÜÇ, 1944) ile Tarım Satış Koopiretifleri Birliği (TSKB, 1935) ve Toprak İşleri Genel Müdürlüğü (1945) kurulmuştur (Aysu, 2001, 74).

1942 yılında Varlık Vergisi Kanunu kabul edilmiştir. Bu Kanun esas olarak ticaret burjuvazisini, tali olarak da çiftçi, esnaf ve üreticileri kapsayan, belli komisyonlarca tarh edilerek bir kereye mahsus olmak üzere toplanan, itiraz hakkı bulunmayan olağanüstü bir vergiyi öngörmektedir. Vergi borçlarını bir ay içinde ödemeyenler önce kamplara, sonra da çalışma yükümlülüğüne tabi tutulmak üzere Aşkale’ye gönderilmişlerdir. Varlık vergisinin büyük ölçüde dışında tutulan ve savaş koşullarında hızla artan tarımsal kazançlara ise 1944 yılında kabul edilen Toprak Mahsulleri Vergisi ile ulaşılmaya çalışılmıştır. Gayri safi üretimden % 10

alınmasıyla Aşarı andıran ve 1946'da kaldırılan bu vergiden savaş yıllarında 167 milyon lira toplanmıştır. Aşarın kaldırılmasından beri ilk kez tarıma yönelik, büyük çapta ilk dolaysız vergi olarak önem taşır ve piyasa için üretmeyen, kendisini zor idare eden küçük ve yoksul çiftçinin çok ağır bir yük altında kaldığı tahmin edilmektedir. Etkin nüfusun askere alındığı 1940-1945 yılları tüm üretken sektörlerin ve milli gelirin daraldığı yıllar olarak kabul edilmektedir (Boratav, 1987, 66-67).

11 Haziran 1945 tarihinde "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu" çıkarılmış; ancak toprak ağalarının sürekli engellemeleri sonucu uygulanamamıştır (Aysu, 2001, 87). Dinler (2000, 24), esas amacı topraksız ya da az topraklı çiftçi ailelerini geçindirecek ve iş güçlerini değerlendirecek kadar toprak sahibi yapmak olan bu Kanun'un yürürlükte kaldığı 28 yıl boyunca özel mülklere hiç uygulanmadığını, hazine arazilerinin bir kısmının topraksız çiftçiye dağıtıldığını, kalan büyük bir bölümünün ise traktör sahibi büyük çiftçi aileleri tarafından gasbedildiğini vurgulamaktadır.

Ülkenin içinde bulunduğu koşullar dikkate alındığında dönem içerisinde tarım sektörü ile ilgi düzenlemeler azımsanamayacak düzeydedir. Savaştan yeni çıkmış bir ulus, halk yoksul, devlet yoksuldur. Devletin önemli gelir kaynaklarından birisi olan Aşar kaldırılmış, Reji İdaresi kaldırılarak TEKEL kurulmuş, sektörün kalkınmasında önemli görevleri yerine getirecek tarımsal KİT'ler kurulmuş, tam anlamıyla uygulanamasa da "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu" çıkarılmıştır.

2.3.3. 1946-1980 Dönemi

Bu dönemde; girdi (gübre, ilaç, makine vb.) kullanımı yoğunlaşmış, aynı zamanda Türk tarımı girdi temininde dışa bağımlı kalmıştır. Üretim alanları traktör kullanımı sonucu genişlemiş ve üretim artmış, çiftçiyi topraklandırma sabote edilerek toprak reformu yapılamaz hale sokulmuştur. Topraksız köylü oranı artmış, IMF (Uluslararası Para Fonu) ve Dünya Bankası (DB) gibi kuruluşların tarım politikaları üzerindeki etkileri artmıştır. Devletçiliğe karşı olunmasına rağmen sermayenin güçsüzlüğü nedeniyle tarımsal KİT'lerin kurulmasına devam edilmiştir. Devlet Su İşleri (DSİ-1954), Et Balık Kurumu (EBK-1952), Yem Sanayi (1956), Süt Endüstrisi Kurumu (SEK-1963) ve ÇAYKUR (1971) kurulmuştur (Aysu, 2001, 92).

Başta traktör olmak üzere çağdaş girdi kullanımının artması, öncelikle işlenen alanların genişlemesine ve işgücü fazlasının kentlere akın etmesine neden olmuştur. Tarımsal üretim hem miktar olarak artmış, hem de dışsatım ve sanayileşmeye bağlı olarak nitelik değiştirmiştir. Tarımın tümüyle vergi dışı tutulması, kredi olanakları ve yapılan desteklemelerle tarımda sermaye birikimi süreci hızlanmıştır. Bu gelişmeler diğer sektörleri de etkilemiş ve uyarmıştır. Tüm bu gelişmelere karşın tarımsal işletme biçimi önemli ölçüde değişmemiş, küçük işletmelerin oranı % 85 gibi yüksek düzeyini korumuştur. Bu gelişmelerin, toprak mülkiyetine bağlı olarak büyük toprak sahiplerinin yararına olduğunu söylemek mümkündür. Uygulanan tarım politikaları, **tarımı bir bütün olarak alma anlayışına** dayanmış, işletme büyüklüğüne, bölgesel duruma ya da başka bir ölçüte göre farklılaştıracak gelişme politikaları izlenmemiştir (Kepenek, Yentürk, 2001, 109). Bölgelere göre farklılaştırılmış politikaların izlenmemesi ve her bölgenin kendine özgü özelliklerinin dikkate alınmaması, bölgelerin gelişmişlik düzeyleri arasındaki farkı artırmıştır.

1960 yılından sonra (özellikle Menderes hükümeti döneminde), meraların tahıl ekimine açılmasına göz yumularak, çiftçinin ürettiği buğday dünya fiyatlarının üzerinde satın alınmıştır. Aradaki fark TMO tarafından karşılanmıştır. Tarımda makineleşme büyük ölçüde gerçekleşmiş, 1950 yılında 16 bin civarında olan traktör sayısı 1955’de 40 bine, 1960’da 42 bine, 1970’de 106 bine, 1980’de ise 436 bine ulaşmıştır. Bu hızlı makineleşme tarımda işgücü fazlası doğurmuş, işsizler ise kentlere göç etmek zorunda kalmışlardır (Tokgöz, 2001, 12-13). Bu göçlerde Toprak ve Tarım Reformu’nun bir türlü gerçekleştirilemeyişinin katkısı (rolü) oldukça önemlidir.

Atmışlı yıllarda işlenebilir toprakların sınırına yaklaşılmış, tarımsal üretimin fazlaştırılması için toprağın verimliliğinin artırılması amaçlanmıştır. Devlet, kimyasal gübre, tarımsal mücadele ilacı, tohumluk ve sulama gibi verimlilik artırıcı modern girdilerin kullanımını desteklemelerle özendirmiştir. Dönem içerisinde tarımsal desteklemeler oldukça yüksek tutulmuştur (Şahinöz, 2001, 96).

1945 tarihinde çıkarılan toprak kanununun başarısız olması yeni bir toprak kanununun çıkarılmasını zorunlu kılmaktaydı. Dönem içerisinde çıkarılmış olan 1961 Anayasasının 37. maddesinde “toprak reformu” yapılmasına ilişkin hükme yer verilmiştir.

Bu maddeye göre; “Devlet toprağın verimli olarak işletilmesini gerçekleştirmek ve topraksız olan veya yeterli toprağı bulunmayan çiftçiye toprak sağlamak amaçlarıyla gereken tedbirleri alır. Kanun bu amaçla değişik tarım bölgelerine ve çeşitlerine göre toprağın genişliğini gösterebilir. Devlet, çiftçinin işletme araçlarına sahip olmasını kolaylaştırır.” Anayasanın bu maddesi yapılması öngörülen Toprak reformuna dayanak oluşturmuştur.

25 Haziran 1973 yılında yürürlüğe giren 1757 sayılı “Toprak ve Tarım Reformu Kanunu’nda” Kanunun amaçları; Toprağın verimli bir şekilde işletilerek tarımsal üretimin artırılması ve ulusal kalkınmayı hızlandıracak tarımsal yapının kurulması, topraksız ya da az topraklı çiftçilerin topraklandırılması, parçalanmış arazilerin birleştirilmesi, örnek köylerin kurulması olarak belirtilmiştir. Bu kanun 1973-1978 yılları arasında yürürlükte kalmasına karşın, sadece Urfa ilinde uygulanmış, ve Anayasa Mahkemesi tarafından biçim yönünden uygun bulunmayarak iptal edilmiştir (Dinler, 2000, 27-28).

Özet olarak bu dönemde; tarımda makineleşme artmış, traktör kullanımı yaygınlaşmıştır. İşlenebilir toprakların hemen hemen doğal sınırlarına ulaşması ve tarımda makineleşme artışı, köyden kente göçü hızlandırmıştır. Zaman zaman liberal politikalar uygulanmasına karşın tarımsal KİT’lerin kurulmasına devam edilmiştir. Esas amacı toprağın verimli bir şekilde işletilerek tarımsal üretimin artırılması, topraksız ya da az topraklı çiftçilerin topraklandırılması, parçalanmış arazilerin birleştirilmesi olan “Toprak ve Tarım Reformu Kanunu” çıkarılmış, ancak uygulanamamıştır. Tarımsal girdide dışa bağımlılık artmış, uluslararası oluşumların tarım politikaları üzerindeki etkileri hissedilmeye başlanmıştır. Tarımsal desteklemelerin artırıldığı bu dönem içerisinde uygulanan bilinçsiz desteklemelerin ise sektöre çok önemli bir katkısı olmamıştır.

2.3.4. 1980 Sonrası ve Günümüz

Bu alt bölümde; 1980 sonrası döneminin genel değerlendirmesi yapılmış, Türkiye’de tarım sektörünün yeri ve önemine değinilmiş, 1980 sonrası uygulanan tarımsal destekleme politikaları açıklanmıştır.

2.3.4.1. 1980 Sonrası Döneminin Genel Değerlendirmesi

Enflasyon artışının önlenememesi ve ekonomik durgunluğun devamı, 24 Ocak 1980 Ekonomik Kararları'nın alınmasına neden olmuştur. Kongar (1997, 64)'ın aktarımında Çölaşan, bu programın esas olarak Uluslararası Para Fonu (IMF) reçetesinin Türkiye'ye uygulanması olduğunu vurgulamaktadır.

24 Ocak 1980 sonrası uygulamaya konulan ekonomi politikalarının en önemli özelliği, ekonomiye ilişkin karar süreçlerinde piyasanın işleyişine göre oluşacak fiyatların tek yol gösterici olmalarıdır. Piyasada arz ve talebe göre oluşacak fiyatlar tüm ekonomik işlemlerde geçerli olmalıdır. Oluşacak sapmaları piyasa zaman içerisinde dengeleyecektir. Hükümetlerin ekonomiye müdahale etmemesi ile ekonomi doğal gelişimini, fiyat göstergelerinin ışığında ve özel girişim öncülüğünde sağlayacaktır. Bu kararların temel önermelerinden biri de; dış pazarlarda rekabet edebilmek için iç pazarın dışalım mallarına açılmasının zorunlu olduğu görüşüdür (Kepenek ve Yentürk, 2001, 197).

Bu kararların tarım sektörünü doğrudan ilgilendiren maddeleri aşağıda açıklanmıştır (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2004);

1. Gübre ve gübre üreticileri tarafından kullanılan gübre hammaddesi, tarımsal ilaç ve bunların hammaddelerinin dışalımını için döviz kurunda katı kur sistemi uygulanacak, bu alımlar için döviz kuru daha düşük düzeyde tutulacaktır.

2. Belirli tarımsal ürünler için uygulanan taban fiyat artışlarının ihtiyatlı yapılması ve destekleme alımlarında kısıtlamalara gidilmesi ve ödemelerin çeşitli dönemlere dağıtılması karara bağlanmıştır.

3. Desteklenen ürünlerin karar tarihinden sonra yapılan dış satımlarında kilo ve değer üzerinden alınan paralarla, Merkez Bankası'nda "Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu" (DFİF) oluşturulmuş, bu Fon'un tarımsal girdilerin desteklenmesinde (sübvansiyonunda), dışsatımın (ihracatın) geliştirilmesinde ve finansmanında ve de üreticiyi fiyat hareketlerinden korumada kullanılacağı vurgulanmıştır.

Ülkede oluşan kaos ortamı sonucu "askeri darbe" yapılmış ve darbe sonucu hazırlanan 1982 Anayasası da 1961 Anayasası gibi Toprak ve Tarım Reformuna zemin hazırlamıştır.

1982 Anayasasının 44. Maddesinde “Devlet, toprağın verimli olarak işletilmesini korumak ve geliştirmek, topraksız olan veya yeterli toprağı bulunmayan, çiftçilikle uğraşan köylüye toprak sağlamak amacıyla gerekli tedbirleri alır. Kanun bu amaçla, değişik tarım bölgeleri ve çeşitlerine göre toprağın genişliğini tespit edebilir. Topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçiye toprak sağlanması, üretimin düşürülmesini, ormanların küçülmesi ve diğer toprak ve yer altı servetlerinin azalması sonucunu doğuramaz. Bu amaçla dağıtılan topraklar bölünemez, miras hükümleri dışında başkalarına devredilemez ve ancak dağıtılan çiftçilerin mirasçıları tarafından işletilebilir. Bu şartların kaybı halinde, dağıtılan toprağın devletçe geri alınmasına ilişkin esaslar kanunla düzenlenir” (İstanbul Ofset, 1993, 33), hükmüne yer verilerek topraksız çiftçilerin toprak sahibi olabilmeler için gerekli önlemlerin alınması öngörülmüştür. Ayrıca 1982 Anayasası'nın 45. Maddesinde devlet, tarım arazilerinin amaç dışı kullanımının önlenmesi, tarımsal üretimin artırılması için gerekli girdilerin sağlanması ve çiftçinin ürettiği ürünün gerçek değerinin çiftçinin eline geçmesi için gerekli tedbirleri almakla görevlendirilmiştir (İstanbul Ofset, 1993, 33-34).

1980 Ekonomik Kararlarının yukarıda açıklanan tarımla ilgili maddelerinin ışığında 1980 sonrası dönemde liberal politikalar izlenmiş, tarımın devlet tarafından korunması ve desteklenmesi yaklaşımından uzaklaşmıştır. Dış ticaretteki korumacılık ise sınırlandırılmıştır. Tarıma girdi sağlayan ve tekel konumunda olan bazı kurumların özel sektöre de açılmasına başlanmıştır.

Bu dönemde izlenen liberal politikalar sonucunda, ithal bazı tarımsal ürünler iç piyasada rahatlıkla satılır duruma gelmiş, desteklenmiş tarımsal ürünlerin Türkiye’de tüketilmeye başlanması, haksız rekabet yaratmış ve iç ticaret hadleri tarım aleyhine bir gelişim göstermiştir (Karluk, 2002, 182).

1980 sonrası Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde başlayan ve giderek tüm yurttaki etkisini gösteren terör olayları bir çok insanımızın hayatını kaybetmesine, kırsal alanda yaşayan bir çok insanımızın ise yaşam alanını terk etmesine neden olmuştur. Özellikle tarım kesiminden kentlere yoğun bir göç olayı yaşanmış, bu durumdan tarım ve hayvancılık sektörü olumsuz etkilenmiştir. Arazilerini terk edip

güvenlik kaygısı nedeniyle şehirlere akın eden insanlar, zaten bir çok sorunu bulunan kentlerimizde, kendilerini sorunlar yumağının içinde bulmuşlardır.

Aysu (2001, 168), olağanüstü hal (OHAL) uygulamalarının sonucunda 1997 yılı itibarıyla boşaltılan köy sayısının 905, mezra sayısının 2523 olduğunu, toplam 3428 yerleşim yerinden göç etmek zorunda bırakılan insan sayısının 450.000 olduğunu, bu insanların mağduriyetlerin ise halen giderilemediğini vurgulamaktadır.

Türk ekonomisinin dönüm noktalarından birisi olan 5 Nisan 1994 kararlarıyla; ekonomiye yeniden istikrar kazandırmak için piyasa mekanizmasının tüm kurallarıyla işletilmesi hedeflenmiş, tarıma yönelik de önemli düzenlemeler getirilmiştir.

5 Nisan Kararlarıyla; **tahıllar, şekerpancarı ve tütün** dışındaki tarımsal ürünlerde desteklemeler (sübvansiyonlar) kaldırılacak, pamukta başlatılan borsa sistemi çay ve tütün için de genişletilecek, tarımsal destekleme fiyatları ücret ve fiyatlarda belirlenen hedeflerle tutarlı olarak belirlenecek, arz fazlası ürünlerde ekim alanları sınırlandırılacak, tütün ekimi ise 220 bin tonla sınırlandırılacaktır (Başol, 1997, 52).

1980 sonrası ekonomi politikalarının genel uygulamasında tarımsal destekleme alımları büyük ölçüde ikincil duruma getirilmiştir. Önce destekleme konusu olan ürünlerin sayısı azaltılmış, kimi tarım ürünlerinin işlenmesindeki devlet tekeli kaldırılmıştır. Sonra da pek çok tarım ürününde devlet, destekleme alımı yapmaktan tümüyle vazgeçmiştir (Kepenek, Yentürk, 2001, 351).

2001 yılından itibaren ise uygulanmakta olan tüm desteklemelerin azaltılarak, üretimden tamamen bağımsız bir şekilde Doğrudan Gelir Desteği (DGD) sistemine geçilmiştir. Bununla birlikte girdi desteklemeleri tamamen sıfırlanmıştır.

Dönem içerisinde tarımla ilgili alınan kararlarda küresel oluşumların etkileri açıkça görülmektedir. 1999 yılında IMF'e verilen "niyet mektubu" tarım politikalarının, ülkenin gerçeklerinden haberi olmayan küresel oluşumların etkisiyle oluşturulduğunun açık bir göstergesidir. Bu konu, Küresel Oluşumların Türk Tarımına Etkileri başlıklı bölümde ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Dönem içerisindeki gelişmeleri özetleyecek olursak; 24 Ocak 1980 ve 5 Nisan 1994 Ekonomik Kararları'nın etkisi ile tarımdaki devlet desteği büyük oranda kaldırılmış, tarımsal KİT'lerin özelleştirilmesine ağırlık verilmiş, terör nedeniyle kırsal alandaki yaşam alanlarını terk eden insanlar kentlere göç etmiş, uluslararası oluşumların kararları istisnasız uygulamaya geçirilmiş ve tüm tarımsal destekleme politikalarından vazgeçilerek DGD sistemine geçilmiştir.

2.3.4.2. Türkiye'de Tarım Sektörünün Günümüzdeki Yeri ve Önemi

2000 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre; toplam nüfusu 67.803.927 olan Türkiye'nin, köy nüfusu 23.797.653'tür (Çizelge 2). Bu sayı toplam nüfusun % 35.10'unu oluşturmaktadır. 1923 yılında % 90 olan tarımsal istihdam, 2002 yılında % 35'dir (Çizelge 5). Buna tarıma dayalı sanayide çalışanlar da eklenince toplam nüfusun yaklaşık % 40'ının tarım sektörü ile ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. 2002 verilerine göre Gayri Safi Yurt İçi Hasıla'da (GSYİH) tarımın payı ise % 13.8'dir.

Tarım sektörü, ekonomik büyüklüğünün çok yüksek olmamasına karşın, sektördeki aktif nüfusun ve istihdamın yüksek oranlara sahip olması ve insanoğlunun en temel gereksinimi olan beslenme ile doğrudan ilişkisi açısından, ekonomideki önemini halen korumaktadır. Sektörün milli gelire katkısı, sanayi sektörüne sağladığı hammadde ve sermaye katkısı ile doğal çevrenin korunmasına yönelik işlevlerinin bulunması önemini bir kat daha artırmaktadır. Ayrıca sektördeki nüfusun gelir durumunun düşük olması, Türkiye'nin koşullarında sektördeki istihdamı başka alanlara kaydırmanın şu an için olanaksız olması gibi nedenler gözönüne alındığında sektörün önemi daha iyi anlaşılmaktadır.

2.3.4.3. Türkiye'de 1980 Sonrası Uygulanan Tarımsal Destekleme Politikaları

Bu alt bölümde; Türkiye'de dönem içerisinde uygulanan tarımsal destekleme politikalarından, Destekleme Alımları, Tarımsal Girdi Politikaları, Tarımsal Kredi

Politikaları, Doğrudan Gelir Desteği (DGD) sistemi açıklanmış ve bu politikaların dönüşümü değerlendirilmiştir.

2.3.4.3.1. Destekleme Alımları

Tarım ürünlerinin fiyatları serbest piyasada arz ve talep dengesine göre oluşabildiği gibi, devlet çeşitli şekillerde fiyatlara müdahale edebilir. Fiyatların devlet tarafından üreticiyi koruyacak bir düzeyde belirlenmesi (saptanması), üreticinin ürününü serbest piyasada satamadığı zaman önceden belirlenen fiyatlarla devletin alacağını bildiği için kendini güvence içinde hissetmesine neden olur ve ekim planını buna göre yapmasını sağlar. Destekleme veya müdahale alımları, devlet kuruluşları veya çoğunluğu devlet tarafından desteklenen Tarım Satış Kooperatifleri kanalıyla yapılmaktadır. Bu kuruluşlar Bakanlar Kurulunca ilan edilen fiyatlarla alıcı olarak piyasaya girmekte ve piyasanın olumsuz koşullarından üreticileri korumaya çalışmaktadır. Destekleme alımlarında görev alan kuruluşlar Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO), Şeker Fabrikaları A.Ş, Et Balık Kurumu (EBK), Çaykur, TEKEL gibi Kamu İktisadi Teşekkülleri statüsündeki kamu kuruluşları ile üretici kuruluşları niteliğinde olan Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleridir (İnan ve Gaytancıoğlu, 2003).

2.3.4.3.2. Tarımsal Girdi Politikaları

Türkiye plânlı döneme girdiği 1963 yılından beri tarımını da plan altına alarak birtakım hedefler belirlemiştir. Özellikle birinci ve ikinci plânlarda tarımsal üretim artışının en önemli kaynağının tarımsal girdi kullanımının artması ile olabileceği belirtilerek girdi kullanımı teşvik edilmiştir. Bu girdilerin başında kimyevi gübre gelmektedir. Gübre kullanımının artması için anılan yıllarda bazen bedelsiz gübre dağıtımı bile yapılmıştır (İnan ve Gaytancıoğlu, 2003). Gübrenin yanında; tohum, mazot gibi girdiler de desteklenmiştir.

2.3.4.3.3. Tarımsal Kredi Politikaları

Türkiye tarımındaki önemli politikalarından biri de kredi politikalarıdır. Tarımda sermaye birikiminin yeterli olmaması tarıma ayrıcalıklı kredilerin verilmesini zorunlu hale getirmektedir. Bu amaçla tarım kesimi Ziraat Bankası kanalıyla diğer kesimlerden daha ucuza kredi temin etmektedir. 1993 yılı itibariyle, tarım kesimine krediler yoluyla sağlanan faiz desteklemeleri (2) milyar dolara yakındır. Tarıma sağlanan kredilerin faizi, diğer kesimlere göre ucuz olsa da ülkemiz tarımında yaşanan yapısal sorunlar nedeniyle kredilerin faizleri üreticileri etkilemekte ve bazı üreticiler borçlarını ödeyememektedirler. Bu yüzden hükümetler bazen seçim yatırımı da olsa ödenmeyen kredilerin faizlerini affetme yoluna gitmektedirler (İnan ve Gaytancıoğlu, 2003).

2.3.4.3.4. Doğrudan Gelir Desteği Ödemeleri

Bülent Ecevit başkanlığındaki koalisyon hükümeti, destekleme alımlarından zengin çiftçilerin yararlandığı gerekçesiyle, yedinci beş yıllık kalkınma planında da öngörüldüğü gibi 2000 yılından başlayarak fakir çiftçilere yönelik DGD sağlamaya yönelik politika izleme kararı almıştır. Bu konu IMF'e verilen niyet mektubunda da yer almıştır. Doğrudan gelir desteği ile enflasyonla mücadelede beş kara delikten birisi olarak gösterilen destekleme politikalarına son verilecektir. Doğrudan gelir desteğinin ekilen alana, ürüne, ya da hane halkının gelir düzeyine göre verilmesi planlanmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Meksika ve Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde sistemin uygulanması, ekili alana ya da ürüne yöneliktir (Dinler, 2000, 304-305).

Doğrudan gelir desteği ile ulaşılmak istenen iki ana hedef bulunmaktadır. Bunlardan birisi desteklemelerin maliyetinden kurtulmak, diğeri ise fakir çiftçilerin gelir seviyelerini artırmaktır. Bu sistem sosyal bir amacı gerçekleştirmek üzere getirilmesine karşın uygulamada bir sistem oluşturulamaması nedeniyle hem üretimi azaltmış, hem de fakir çiftçilerin durumlarında bozulmalara yol açmıştır. Küresel

Oluşumların Türk Tarımına Etkileri başlıklı bölümde ayrıntılı olarak işleneceği üzere DGD uygulamasına küresel oluşumların dayatmaları sonucu geçilmiştir.

2.3.4.3.5. Türkiye’de 1980 Sonrası Uygulanan Tarımsal Destekleme Politikaları’nın Dönüşümü

Tarımsal ürün fiyatları diğer sektör ürünlerine göre üretim miktarı ve fiyat olarak daha değişkendir. Çünkü tarımsal üretim genel olarak iklim koşullarından etkilenmektedir. Hava koşullarının üretilen ürün için uygun olduğu durumlarda ürün de bol olmakta, talep yetersizliği nedeniyle ürünün fiyatı düşmekte, çiftçi ürününü bazen maliyet fiyatlarının bile altında satmaktadır. Bu durumda kalan çiftçi de bir sonraki yıl için üretimden vazgeçmektedir. Yani üretimini yaptığı ürünün fiyatı cari yılda düşükse bir sonraki yıl çiftçi o ürünü yetiştirmekten vazgeçmektedir. Bu durumda, bir sonraki yıl o ürünün arz eksikliği nedeniyle ürün kıtlığı yaşanmakta, bahse konu ürün çok yüksek fiyatlardan alıcı bulabilmektedir (2003 yılında soğanın kilosu 3.500.000 TL’ye kadar çıkmıştır). Bu durum tüketiciyi de olumsuz etkilemektedir. Bir ürünün aşırı pahalılığı nedeniyle de alt gelir gurubunda bulunan insanlar zaman zaman en temel gereksinimlerini karşılamakta güçlük yaşamaktadırlar. Bu noktada devlete düşen temel görev, ürün arzında ortaya çıkabilecek dalgalanmaları imkanları ölçüsünde en aza indirmek, ürün talebine göre çiftçilerin üretimlerini yönlendirmek ve dengeli bir tarımsal ürün piyasası oluşumuna katkıda bulunmaktır.

1980 sonrası döneminde devlet, bu tür dalgalanmaları ortadan kaldırmak, üretimi artırmak, çiftçilerin gelir durumlarını iyileştirmek ve bazı temel ürünlerin piyasaya sunumunda sorun yaşanmamasını sağlamak için yukarıda açıklanan tarımsal destekleme politikaları ile piyasada düzen sağlamaya çalışmıştır. Ancak son dönemde uygulanan dış kaynaklı tarım politikaları sonucu, üretimi teşvik edici ve üretimde istikrar sağlayıcı politikalardan olan tarımsal girdi desteklemeleri, taban fiyat uygulamaları ve düşük faizli kredi temini gibi politikalardan vazgeçilerek Doğrudan Gelir Desteği uygulamasına geçilmiştir.

Uygulanan destekleme politikalarının çiftçiyi tembelleştirdiği, herşeyi devletten bekler hale getirdiği, Ziraat Bankası'ndan almış olduğu kredileri affa uğrayacağı beklentisiyle (tarımsal krediler sık sık affa uğramıştır) geri ödememeyi alışkanlık haline getirdiği, bu nedenle de kendi ayakları üzerinde durma gücüne ulaşamadığı bilinmektedir. Ayrıca taban fiyat uygulaması sonucu bazı ürünlerin (çay, fındık, tütün) ekim alanları genişlemiş ve üretim fazlası oluşmuştur. Bu üretim fazlasını ise devlet alarak yüksek maliyetlere katlanmıştır. Kanımızca bu sorun da destekleme politikalarının yanlış uygulanmasından kaynaklanmaktadır. Devlet, bu politikaları uygularken, yönlendiricilik görevini tam anlamıyla yerine getirmemiştir.

Uygulanan tüm destekleme politikalarından vazgeçilerek, DGD sistemine geçilmesi ise bu sorunları çözmeyecek, tersine sorunların daha da artmasına neden olacaktır. DGD sisteminin Türkiye'deki uygulamasına, Türk Tarımının Sorunları ve Çözüm Önerileri başlıklı bölümde ayrıntılı olarak yer verildiğinden burada açıklanmamıştır.

2.3.5. Cumhuriyet Dönemine Ait Bazı Tarımsal Göstergeler

Bu alt bölümde Cumhuriyetten günümüze bazı tarımsal göstergelere yer verilmiştir. Yukarıda incelenen dönemler içerisinde, Cumhuriyet dönemi tarımsal istatistiklerine yer vermeyişimizdeki amaç sektörün gelişimini okuyucuya bir bütün halinde sunabilmektir.

İlk nüfus sayımının yapıldığı 1927 yılında 13.648.270 olan ülke nüfusu 2000 sayımında 67.803.927'ye ulaşmıştır. 1927 yılında toplam nüfusun % 75.78'ini oluşturan kırsal nüfus, 2000 sayımında toplam nüfusun % 35.10'una düşmüştür. Bu oran bile gelişmiş ülkelere oranla oldukça yüksektir (AB ortalaması % 6, ABD % 4). Köy nüfusu 1980-1990 yılları arasında, uygulanan liberal politikalar ve terör olaylarının etkisiyle, yaklaşık % 16'lık bir azalma göstermiştir. Bu azalma, biraz düşmüş olsa da 1990-2000 yılları arasında da devam etmiş ve köy nüfusu bu yıllar arasında yaklaşık % 5 azalmıştır. Köy ve şehir nüfuslarının cinsiyet dağılımı incelendiğinde, Cumhuriyet'ten günümüze kadar yapılmış olan toplam 14 nüfus sayımı sonuçlarının hepsindeki ortak özellik; köy nüfusu içindeki bayanların

erkeklerden fazla oluşudur. Şehirler için ise bunun tam tersi geçerlidir. Bu konuyla ilgili veriler çizelge 1 ve 2 de topluca sunulmuştur.

Çizelge 1: Şehir ve Köy Nüfusu (1927-2000)

S Yılı	Türkiye Geneli	ŞEHİR NÜFUSU			KÖY NÜFUSU		
	Toplam	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
1927	13 648 270	3 305 879	1 710 482	1 595 397	10 342 391	4 853 397	5 488 994
1935	16 158 018	3 802 642	1 969 968	1 832 674	12 355 376	5 966 802	6 388 574
1940	17 820 950	4 346 249	2 332 558	2 013 691	13 474 701	6 566 354	6 908 347
1945	18 790 174	4 687 102	2 503 342	2 183 760	14 103 072	6 943 238	7 159 834
1950	20 947 188	5 244 337	2 817 318	2 427 019	15 702 851	7 755 239	7 947 612
1955	24 064 763	6 927 343	3 743 059	3 184 284	17 137 420	8 490 362	8 647 058
1960	27 754 820	8 859 731	4 771 433	4 088 298	18 895 089	9 392 455	9 502 634
1965	31 391 421	10 805 817	5 783 813	5 022 004	20 585 604	10 213 151	10 372 453
1970	35 605 176	13 691 101	7 312 714	6 378 387	21 914 075	10 694 272	11 219 803
1975	40 347 719	16 869 068	9 004 842	7 864 226	23 478 651	11 739 888	11 738 763
1980	44 736 957	19 645 007	10 272 130	9 372 877	25 091 950	12 423 232	12 668 718
1985	50 664 458	26 865 757	14 010 662	12 855 095	23 798 701	11 661 313	12 137 388
1990	56 473 035	33 326 351	17 247 553	16 078 798	23 146 684	11 359 494	11 787 190
2000	67 803 927	44 006 274	22 427 603	21 578 671	23 797 653	11 919 132	11 878 521

Kaynak: DİE, (2003), 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

Çizelge 2: Şehir ve Köy Nüfusunun Toplam Nüfus İçindeki Oranı %

Sayım Yılı	ŞEHİR			KÖY		
	Toplam %	Erkek %	Kadın %	Toplam %	Erkek %	Kadın %
1927	24.22	26.06	22.52	75.78	73.94	77.48
1935	23.53	24.82	22.29	76.47	75.18	77.71
1940	24.39	26.21	22.57	75.61	73.79	77.43
1945	24.94	26.50	23.37	75.06	73.50	76.63
1950	25.04	26.65	23.39	74.96	73.35	76.61
1955	28.79	30.60	26.91	71.21	69.40	73.09
1960	31.92	33.69	30.08	68.08	66.31	69.92
1965	34.42	36.16	32.62	65.58	63.84	67.38
1970	38.45	40.61	36.24	61.55	59.39	63.76
1975	41.81	43.41	40.12	58.19	56.59	59.88
1980	43.91	45.26	42.52	56.09	54.74	57.48
1985	53.03	54.58	51.44	46.97	45.42	48.56
1990	59.01	60.29	57.70	40.99	39.71	42.30
2000	64.90	65.30	64.50	35.10	34.70	35.50

Kaynak: DİE, (2003), 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

Toplam 668 781 782 dekar arazinin; % 27,63'ü koruluk ve orman arazisi (fundalık ve makilik dahil), % 22,78'i tarla arazisi, % 21,86'sı daimi çayır ve otlak (mera) arazisi, % 14,47'si tarıma elverişsiz arazi (taşlık, bataklık, çorak arazi, yerleşim arazisi, mezarlık, vb.), % 5,60'ı nadasa ayrılan arazisi, % 3,87'si meyve ve diğer uzun ömürlü bitkiler için ayrılan arazi, % 2,91'i tarıma elverişli olduğu halde kullanılmayan arazi, % 0,88'i sebze ve çiçek bahçeleri arazisi şeklinde kullanılmaktadır. Tarıma elverişli olduğu halde kullanılmayan arazi miktarının az oluşu (% 2,91), artık arazi miktarını artırmanın mümkün olmadığını göstermektedir. Bu nedenle eldeki arazinin verimli bir şekilde kullanılmasının yollarını aramak zorunluluktur. Bu konuyla ilgili veriler çizelge 3 de topluca sunulmuştur.

Çizelge 3: Arazinin Kullanış Biçimine Göre Dağılımı, 2001 (%)

Toplam Arazi Miktarı: 668 781 782 Dekar	
Arazinin Cinsi	Yüzdelerik Dağılım
Koruluk ve Orman Arazisi	% 27,63
Nadasa Bırakılan Arazi	% 5,6
Daimi Çayır ve Otlak Arazisi	% 21,86
Tarıma Elverişli Olduğu Halde Kullanılmayan Arazi	% 2,91
Meyve ve Diğer Uzun Ömürlü Bitkiler	% 3,87
Sebze ve Çiçek Bahçeleri	% 0,88
Tarla Arazisi	% 22,78
Tarıma Elverişsiz Arazi	%14,47

Kaynak: DİE, (2004), 2001 Genel Tarım Sayımı Sonuçları (www.die.gov.tr)

1923 yılında tarımsal istihdamın toplam istihdama oranı % 90 iken, bu oran 2002 yılında % 35'e düşmüştür. Gayri Safi Yurt İçi Hasıla'da (GSYİH) tarımın payı 1923 yılında % 43.1 iken, 2002 yılında % 13.8'e gerilemiştir. Tarımın büyüme hızı, 1930 ve 1940 döneminde dünya ekonomik bunalımının etkisiyle eksilerde seyretmiş, tarımda makineleşmenin etkisiyle 1950 yılında % 10.9 olarak gerçekleşmiştir. 2001 yılında eksi 4.4 olarak gerçekleşirken, 2002 yılında 7.1 olarak gerçekleşmiştir. Bu konuyla ilgili veriler çizelge 4 de topluca sunulmuştur.

Çizelge 4: Cumhuriyetten Günümüze Tarımsal İstihdamla İlgili Göstergeler

Yıllar	Tarımsal İstihdam	Tarımsal İstihdamın Payı (%)	Tarımsal GSMH * (sabit fiyatlarla)	GSYİH'da Tarımın Payı (%)	Tarım GSMH Büyüme Hızı (%)
1923	4.850	90	1.263,5	43,1	27,2
1930	5.605	88	2.525,1	46,8	-3,9
1940	6.699	86	3.890,6	44,8	-1,2
1950	7.939	85	15.760,8	40,9	10,9
1960	8.940	75	26.590,5	37,5	2,3
1970	8.835	64	10.595.792	30,7	2,8
1980	8.960	54	12.287.951	24,2	1,3
1990	9.233	48	13.746.287	16,3	7,0
2000	7.628	36	15.608	13,1	4,0
2001	8.089	37	14.923	13,7	-4,4
2002	7.458	35	15.978	13,8	7,1

Kaynak: DİE, 2002; DİE Hanehalkı İşgücü Anketi, (www.tarim.gov.tr.)

*1923-1999 yılları değer Milyon TL, 2000-2002 yılları Milyar TL.

1925-2002 yıllarına ait bazı tarımsal ürünlerin ekim alanları ve üretim miktarları Çizelge 6'da gösterilmiştir. 1925 yılı ile 2002 yılları arasındaki üretim koşullarındaki farklılıklar (araç-gereç miktar ve teknoloji, bilimsel gelişmeler vb) nedeniyle dönemler arasında bir karşılaştırma yapılmamış, okuyucuyu bilgilendirmek amacıyla çizelge çalışmaya dahil edilmiştir. Konuyla ilgili sayısal veriler çizelge 5 de topluca sunulmuştur.

Çizelge 5: Bazı Tarımsal Ürünlerin Ekim Alanı (Ha) ve Üretim (Ton) Durumunun Karşılaştırılması (1925 – 2002)

ÜRÜNLER	1925		2002		%Artış	
	Ekim Alanı	Üretim	Ekim Alanı	Üretim	Ekim Alanı	Üretim
TAHILLAR						
Buğday	3.129.640	1.075.287	9.380.000	18.000.000	199,7	1574
Arpa	862.988	1.251.541	3.650.000	7.700.000	322,9	515,2
Mısır	474.834	523.423	518.000	2.297.000	9,1	338,8
BAKLAGİLLER						
Kuru Fasulye	64.646	24.146	174.000	237.000	169,2	881,5
Mercimek	29.563	11.620	517.000	380.000	1648,8	3170,2
Nohut	61.117	39.430	625.000	560.000	922,6	1320,2
ENDÜSTRİ BİTKİLERİ						
Pamuk	173.951	76.011	719.294	2.025.867	313,5	2565,2
Şekerpancarı	3.700	6.484	500.000	16.854.294	13413,5	25986
Tütün	66.288	56.294	226.461	243.469	241,6	332,5
YAĞLI TOHUMLAR						
Ayçiçeği	107.630	107.512	595.000	950.000	452,8	783,6
Yerfıstığı	4.493	9.167	28.000	75.000	523,2	718,2
Soya	2.571	1.877	24.000	66.000	833,5	3416,2
YUMRU BİTKİLER						
Patates	25.550	72.602	220.000	6.000.000	761,1	8164,2
Soğan	26.801	44.797	113.000	2.500.000	321,6	5480,7
MEYVELER*						
Elma	100.695		2.500.000		2382,7	
Şeftali	6.218		410.000		6493,8	
Üzüm	937.810		400.000		-57,3	
Kayısı	69.445		490.000		605,6	
İncir	146.919		335.000		128,0	
Antepfıstığı	8.307		40.000		381,5	
Ceviz	51.480		120.000		133,1	
Fındık	64.150		530.000		726,2	
Limon	2.384		520.000		21712,1	
Mandalin	2.073		500.000		24019,6	
Portakal	21.413		1.100.000		5037,1	

Kaynak: DİE, 2001; 2003 (Tarım Bakanlığı, 2004)

Türkiye’de 1980 yılında; 48.630.000 olan koyun sayısı, 2000 yılında 28.492.000’e düşmüş, 15.894.000 olan sığır sayısı 10.761.000’e gerilemiş, 58.584.000 olan tavuk sayısı ise 258.168.000’e çıkmıştır. Bu rakamlardan koyun sayısında % 45 azalma, sığır sayısında % 32 azalma, tavuk sayısında ise % 340’lık bir artış olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar; 1980 - 2000 döneminde koyun ve sığır sayısının azaldığını, tavuk sayısında ise önemli artış olduğunu göstermektedir. Koyun ve sığır sayısındaki azalışın nedenleri, terör olayları nedeniyle köylerin boşaltılması, güvenlik nedeniyle yaylaların kullanılamaması, uygulanan liberal politikalar (et ithalatına izin verilmesi) ile et ve sütteki desteklemelerin kısmen kaldırılmasıdır. EBK, SEK gibi destekleme alımı yapan tarımsal KİT’lerin özelleştirilmeleri de önemli bir etkidir. Tavuk sayısındaki bu önemli artışta ise, tavuk üretimine verilen desteklemelerin ve piyasadaki talebin (Beyaz ette sağlık var söylemi) payı büyüktür. Konuyla ilgili sayısal veriler çizelge 6 da topluca sunulmuştur.

Çizelge 6:Türkiye’de Bazı Çiftlik Hayvanları Sayısındaki Gelişmeler (1000)

Yıllar	Koyun	Sığır	Tavuk
1980	48630	15894	58584
1985	42500	12466	61046
1990	40553	11377	96676
1995	33791	11789	129015
2000	28492	10761	258168
2001(Geçici)	26972	10548	-

Kaynak: DİE, Tarım İstatistikleri Özeti, Ankara, Çeşitli Yıllar, (Özkaya, 2003, 43)

Çizelge 7’de görüldüğü üzere; ele alınan dönemler içerisinde tarımsal işletme sayısı artmıştır. 1980 sayımında 100 dekarın altında olan işletmelerin oranı % 72.3 iken bu oran 1991’de % 85.2 olmuştur. Küçük işletmeler Türk tarımındaki verim düşüklüğünün en önemli nedenlerinden birisidir. Bu konuyla ilgili veriler çizelge 7 de topluca sunulmuştur.

Çizelge 7: Tarım İşletmelerinin Ölçek Büyüklüğü ile İlgili Veriler (1980-1991)

İşletme Büyüküğü (dekar)	1980		1991	
	İşletme %	Alan%	İşletme%	Alan %
0-19	28,06	3,85	34,91	5,63
20-49	32,50	15,69	32,13	16,49
50-99	21,07	21,42	17,98	19,94
100-199	11,99	23,98	9,66	20,99
200-499	5,46	22,73	4,38	19,82
500+	0,79	12,34	0,93	17,13
	100	100	100	100
Milyon Adet	3,43		4,09	

Kaynak: DİE, Tarım İstatistikleri Özeti, Ankara, 1998 (Özkaya, 2003, 35)

Türkiye’de 1995 yılında 83 trilyon olan fiyat desteklemeleri 2001 yılında 1.836 trilyona yükselmiş, 2002 yılında ise 1.735 trilyona düşmüştür. 1995 yılında 11 trilyon olan girdi desteklemeleri, 2001 yılında 93 trilyona yükselmiş, 2002 yılında ise girdi desteklemelerine son verilmiştir. Girdi desteklemelerine Doğrudan Gelir Desteğine geçilmesiyle son verilmiş, 2001 yılında 84 trilyon, 2002 yılında ise 1.092 trilyon DGD ödemesi yapılmıştır. Türk Tarımının Sorunları başlıklı bölümde ayrıntılı olarak açıklandığı üzere; Türkiye uygulamasında üretimden tamamen bağımsız bir şekilde tapulu arazi miktarı üzerinden ödeme yapılan DGD sistemi, sosyal destekleme amacıyla getirilmesine karşın, bugün Türk tarımının sorunlarından birisi haline gelmiştir. Çizelge 8’in incelenmesinde; 2002 yılı itibarıyla girdi desteklemeleri tamamen sıfırlanmış, fiyat desteklemeleri vb. diğer tüm desteklemelerin de azaldığı görülmektedir. Üretimi artırmaya yönelik desteklemelerden vazgeçilmesinin nedeni, Dünya Bankasının dayatmasıyla uygulanan DGD sistemidir. Konuyla ilgili veriler çizelge 8 de topluca sunulmuştur.

Çizelge 8: Türkiye'de Tarım Sektörüne Yapılan Destekler

Türkiye'de Tarım Sektörüne Yapılan Destekler (Trilyon Tl)								
Destek Türleri	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
1-Fiyat Desteği	83	182	570	1.318	1.488	1.595	1.836	1.735
2-Girdi Desteği	11	48	89	135	110	110	93	0
3-Hayvancılığı Geliştirme	0	0	0	0	0	12	41	56
4-Teşvik Primleri	2	5	6	8	10	12	12	0
5-Tazminatlar	4	7	13	12	19	29	27	40
6-D.Fonundan Kullandırılan	3	39	111	239	385	385	24	0
7-Fark Ödemesi (Prim)	1	0	5	0	111	184	338	107
8-Doğrudan Gelir Desteği	0	0	0	0	0	0	84	1.092
9-TCZB Ödenen	0	0	0	0	0	87	262	0
Genel Toplam (Trilyon Tl)	104	281	794	1.712	2.123	2.414	2.717	3.030
Genel Toplam (Milyar Abd \$)	2,3	3,5	5,2	6,6	5,1	3,9	2,2	2,0
Fiyat Desteği (1) Hanesinde Yer Alan Destek Miktarları Azami Desteği Göstermektedir.								

Kaynak: Hazine, TKB (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2004).

1980 yılında 1.672 milyon dolar olan tarım ürünleri dışsatımı; 1990 yılında 2.347 milyon dolara yükselmiş, 2000 yılında 1.998 milyon dolara gerilemiş, 2003 yılında 2.545 milyon dolara yükselmiştir. Bu rakamların genel dışsatım oranı; 1980 yılında % 57.46, 1990 yılında % 18.11, 2000 yılında % 7.19, 2003 yılında % 5.41 olarak gerçekleşmiştir. Tarım ürünleri dışsatımında rakamsal olarak bazı yıllar dalgalanmalar görülmesine karşın, pek değişmemiş, genel dışsatım içindeki tarımın

payı ise sürekli azalmıştır. Genel dışsatım içindeki tarımın payının sürekli azalmasının nedeni; diğer sektörlerin toplam dışsatım içerisindeki paylarının artmasına karşın, tarım ürünleri ihracatında önemli bir değişiklik görülmemesidir.

1980 yılında 51 milyon dolar olan tarım ürünleri dışalımını; 1990 yılında 1.318 milyon dolara, 2000 yılında 2.129 milyon dolara, 2003 yılında ise 2.567 milyon dolara yükselmiştir. Tarım ürünleri dışalımının genel dışalığa oranı; 1980 yılında % 0.64 iken, 1990 yılında % 5.91, 2000 yılında % 3.91, 2003 yılında % 3.73 olarak gerçekleşmiştir.

2003 yılında tarım ürünleri dışsatımı 2.545 milyon dolar, tarım ürünleri dışalımını ise 2.567 milyon dolardır. Burada üzerinde durulması gereken asıl konu; Türkiye'nin tarım ürünlerinde; net dışsatımcı konumundan, net dışalımçı konumuna gelmesidir. Nüfusunun önemli bir bölümünü (% 35) tarım sektöründe istihdam eden Türkiye'nin, üretim olanakları bulunmasına karşın, tarım ürünleri dışalımıcısı konumunda olması kabul edilebilir bir durum değildir. Konuyla ilgili veriler çizelge 9 da sunulmuştur.

**Çizelge 9: Türkiye'nin Dış Ticareti ve Dış Ticaretindeki Tarımın Payı
(Milyon \$)**

Türkiye'nin Dış Ticareti ve Dış Ticaretindeki Tarımın Payı (Milyon \$)						
Yıllar	Dışsatım (İhracat)			Dışalım (İthalat)		
	Genel Dışsatım	Tarım Ürünleri Dışsatımı	Tarımın Genel Dışsatımındaki Payı (%)	Genel Dışalım	Tarım Ürünleri Dışalımını	Tarım Ürünleri Dışalımının Genel Dışalımına Oranı (%)
1980	2.910	1.672	57,46	7.909	51	0,64
1981	4.703	2.219	47,18	8.933	125	1,4
1982	5.746	2.140	37,24	8.843	176	1,99
1983	5.728	1.881	32,84	9.235	138	1,49
1984	7.134	1.749	24,52	10.757	418	3,89
1985	7.958	1.719	21,6	11.343	375	3,31
1986	7.457	1.886	25,29	11.105	457	4,12
1987	10.190	1.853	18,18	14.158	782	5,52
1988	11.662	2.341	20,07	14.335	499	3,48
1989	11.627	2.126	18,29	15.792	1.041	6,59
1990	12.959	2.347	18,11	22.302	1.318	5,91
1991	13.594	2.683	19,74	21.047	808	3,84
1992	14.719	2.204	14,97	22.870	1.178	5,15
1993	15.348	2.365	15,41	29.429	1.664	5,65
1994	18.105	2.457	13,57	23.270	1.209	5,2
1995	21.636	2.133	9,86	35.708	2.444	6,84
1996	23.224	2.455	10,57	43.627	2.885	6,61
1997	26.261	2.679	10,20	48.559	3.093	6,37
1998	26.974	2.700	10,01	45.921	2.597	5,66
1999	26.588	2.394	9,00	40.671	1.814	4,46
2000	27.775	1.998	7,19	54.503	2.129	3,91
2001	31.334	2.264	7,23	41.399	1.413	3,41
2002	36.059	2.089	5,79	51.554	1.707	3,31
2003	47.068	2.545	5,41	68.808	2.567	3,73

Kaynak : Dış Ticaret Müsteşarlığı (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2004)

Türkiye’de, 1960 yılında 1.319 bin hektar olan sulanan arazi miktarı, % 46.3’lük bir artışla 1970 yılında 1.930 bin hektara yükselmiş; 1970-1980 döneminde, 1.930 bin hektardan 2.769 bin hektara yükselerek % 43.4’lük bir artış göstermiş; 1980-1990 döneminde, 2.769 bin hektardan 3.840 bin hektara yükselerek % 38.6’lık bir artış göstermiş; 1990-2000 döneminde, 3.840 bin hektardan 4.709 bin hektara yükselerek % 22’lik bir artış göstermiş; 2000-2003 döneminde ise 4.709 bin hektardan 4.921 bin hektara yükselerek % 4.5’lik bir artış göstermiştir. Konuyla ilgili veriler çizelge 10 da sunulmuştur.

Çizelge 10: Türkiye’de Sulanan Alanların Yıllara Göre Dağılımı (1960 – 2003)

Türkiye’de Sulanan Alan (Bin Ha.)	
YILLAR	SULANAN ALAN
1960	1.319
1970	1.930
1980	2.769
1990	3.840
2000	4.709
2001	4.781
2002	4.856
2003	4.921

Kaynak: (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2004)

3. KALKINMA PLANLARINDA TARIM SEKTÖRÜ

“1960 yılında 91 sayılı yasa ile kurulan Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), kalkınma planlarını ve bu planlara bağlı olarak yıllık programları hazırlamakla görevli bir kuruluştur. 1961 Anayasası tarafından da benimsenen DPT, halen Türkiye'nin kalkınma planlarını oluşturmada ve ulusal kaynakların planlanmasında işlev gören önemli kuruluşların başında gelmektedir” (Karakılçık ve Erkul, 2002, 234). DPT'nin Kurulmasıyla 15'er yıllık hedefler doğrultusunda beşer yıllık kalkınma planları hazırlanmaya başlanarak planlı döneme geçilmiştir. Hazırlanan bu planlarda makro ekonomik hedeflerin yanında; tarım, sanayi, hizmetler, kamu hizmetleri gibi sektörel hedefler ve politikalar da saptanmaktadır. Bu Bölümde planlı dönemin başlangıcından günümüze dek hazırlanmış olan toplam sekiz adet kalkınma planının tarım sektörü ile ilgili öngörülerini ele alınmıştır. Kalkınma planlarıyla ilgili sayısal veriler ise bölümün sonunda yer alan çizelge 11 de gösterilmiştir.

3.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967) ve Tarım

Birinci BYKP, toplum refahını artırma amacını gütmekte, bunu yaparken de 1961 Anayasasındaki “Sosyal Devlet” ilkesine uygun olarak yeni bir karma ekonomi sistemi anlayışı getirmekte ve içerdiği sosyal adalet önlemlerinin yoğunluğu ile göze çarpmaktadır (Başol, 1997, 65).

Tarımda % 4.2, sanayide % 12.3'lük büyüme hızı hedeflenmiştir. Tarımdaki büyüme 3.2, sanayide ise 9.7 olarak gerçekleşmiştir (Çizelge: 11).

Birinci planda tarım politikalarının amaçları; tarımsal üretimi milli gelirin yılda ortalama % 7 hızla gelişmesini destekleyecek seviyeye çıkarmak, halkın beslenme şartlarını düzeltmek, planın sosyal amaçlarına hizmet etmek ve arazi kullanımında uzun süreli denge sağlamak biçiminde dört ana başlıkta toplanmıştır. Bu ana çerçevede; entansif tarımın (birim yüzey başına fazla emek ve sermaye harcanarak verimin yükseltilmesi) geliştirileceği, çiftçilerin kooperatifleşmeleri için gerekli ortamın sağlanacağı, arazi kullanımı ve toprakların korunmasının sağlanacağı, sulama birliklerinin oluşturulacağı, kimyevi gübrenin tanıtımının sağlanacağı, tohumluk üretilip dağıtılacağı, hayvancılığın geliştirilmesine yönelik gerekli önlemlerin alınacağı, pazarlamadaki fiyat dalgalanmalarının önüne geçilerek

yatırım kredilerine öncelik verileceği, dağınık bir şekilde yapılmakta olan desteklemelerin (sübyansiyonların) plan ilkelerine uygun hedeflere yönlendirilmesinin sağlanacağı belirtilerek, genel olarak tarım ürünleri üretiminin talebi karşılamakta olduğu vurgulanmıştır (DPT, 1963, 145-148). Kısaca, Planda toplum refahının artırılması ve sosyal adaletin sağlanması, tarımsal girdi desteklemelerinin artırılması, tarımsal örgütlenmeye önem verilmesi, tarımın en önemli sorunlarından birisi olan fiyat dalgalanmalarının önüne geçilmesi ve üretimin artırılması esas alınmıştır.

Tarım kesimine yapılacak yeni yatırımlarla bu kesimdeki gizli işsizliğin azaltılacağı, sulu tarımın destekleneceği ve bu alanda kurulan kooperatiflere yardım edileceği, canlı hayvan ve et ihracatının artırılmaya çalışılacağı, ormanların ıslah edileceği ve yeni orman alanlarının tesis edileceği, tarımsal kurum ve kuruluşlarda reform yapılarak tarım sayımı yapılacağı, tarımsal araştırma ve eğitime önem verileceği, işletme genişliklerinin sınırlandırılacağı, dağınık toprakların toplulaştırılacağı, devletin mülkiyetindeki ve sınır üzerindeki toprakların kamulaştırılarak dağıtılacağı ve fiyat politikasının üretkenlik artışını destekleyici yönde düzenleneceği belirtilmiştir (DPT, 1963, 186). Tarımdaki gizli işsizliğin azaltılması, tarımsal ürün ihracatının artırılması, toprak reformu, tarımsal örgütlenme, tarımsal eğitim gibi konular Planın üzerinde durduğu önemli konu başlıklarındandır.

3.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972) ve Tarım

İkinci BYKP'nda, sosyal reformların gerçekleştirilmesinden çok, özel teşebbüsün ve sanayinin özendirilmesi amaçlanmış, ekonominin dış kaynaklara bağıllığının azaltılmasına özel önem verilmiş ve dışsıtım teşvik edilmiştir. Plan döneminde tarım ve sanayi sektörlerinde gerçekleştirilen büyüme hızları planlanan hedeflerin gerisinde kalmıştır (Başol, 1997, 65).

Tarımda % 4.1, sanayide % 12.0'lık büyüme hızı hedeflenmiştir. Tarımdaki büyüme 3.1, sanayide ise 7.6 olarak gerçekleşmiştir (Çizelge: 11).

Planda; üretimin hava şartlarına bağıllık derecesinin azaltılması, tarımsal gıda maddeleri talebinin dışalım ihtiyacı yaratmayacak şekilde iç üretimle karşılanması, tarım içi istihdam yaratma olanakları üzerinde durularak, diğer sektörlerle tarım

arasındaki gelir farklılıklarının azaltılması, modern girdi ve araç kullanımının yaygınlaştırılarak üretim teknolojisinin yükseltilmesi ve bu yolla verimliliğin artırılması, tarımsal kaynakların dengeli kullanımının sağlanması, kadastro ve tapulama işlemlerinin hızlandırılarak tarım reformu konusunda yapılacak çalışmalarda istenilen sonucun alınması, bozuk ve bataklık arazilerinin ıslahı ile elde edilecek arazilerin topraksız ve az topraklı çiftçilere uygun şartlarda devrini mümkün kılacak mevzuatın çıkarılması gibi konular hedeflenmiştir (DPT, 1968, 302-304).

Gelişmeler ve Sorunlar başlıklı bölümde; tarım sektörünün toplum yaşantısında önemli bir yer tuttuğu, ancak kaynakların uygun kullanılmaması ve teknolojinin geri oluşu nedeniyle sektörün hızlı bir gelişme göstermediği, tarım işletmelerinin küçüklüğü, tarımsal üretimin özelliklerinden kaynaklanan fiyat dalgalanmaları, yeterli sulama olanaklarının sağlanamaması, buğday ve yağlı tohumlar üretiminin iç talebi karşılayamaması, yem üretiminin yetersiz olması sonucu hayvancılığın istenilen düzeyde gelişmemesi gibi nedenlerin sektörün gelişmemesindeki en önemli sorunlar olduğu vurgulanmıştır (DPT, 1968, 305-308). Bu planda, “Toprak Reformu’na” zemin hazırlanması için kadastro çalışmalarına ağırlık verileceği özellikle vurgulanmış, ancak bugün gelinen noktada kadastralama çalışmaları tam anlamıyla gerçekleştirilememiştir. Tarımsal teknolojinin geliştirilmesi, tarımda kendi kendine yeterliliğin sağlanması ve tarım kesiminin gelir düzeyinin artırılması planın önemli hedefleri arasında yer almıştır.

3.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973 - 1977) ve Tarım

Üçüncü BYKP’nda sosyal dengelerin kurulması amacıyla yeni bir ekonomik yaklaşım ve kalkınma stratejisi benimsenmiştir. Bu yeni yaklaşımla karma ekonomi sistemi içerisinde sosyal reformlar ve sosyal adalet amacıyla devletin ekonomiye müdahalesine ve denetimine yeniden ağırlık verilmiştir. Plan döneminde yabancı sermaye akımının özendirilmesiyle etkin denetimi hedeflenmiştir (Başol, 1997, 66).

Tarımda % 3.7, sanayide % 11.4’lük büyüme hızı hedeflenmiştir. Tarımdaki büyüme 2.2, sanayide ise 6.8 olarak gerçekleşmiştir (Çizelge: 11).

Planda, son yıllarda tarımsal üretimdeki duraklama ve gerilemenin yarattığı talep baskısının önemli fiyat artışlarına yol açtığı, bu nedenle tarımsal üretimin

artırılması için sulamanın yaygınlaştırılacağı ve ürün temelinde özel projelerin uygulamaya geçirileceği vurgulanarak; kuraklığın tarım ürünlerine etkisini azaltmak amacı ile sulanan alanların genişletileceği, hububat tarımının geliştirileceği, hayvancılığın gelişmesi için gereken tüm önlemlerin alınacağı, meyve, sebze üretimi ve ihracatını geliştirme projelerinin uygulanacağı, meyve sebze ihracatında standardizasyona gidilerek paketleme tesislerinin yapılacağı, ürün karşılığı tohumluk değiştirileceği, toprak ve tarım reformu uygulamasına öncelik verilerek, su kaynaklarının planlamasının yapılacağı belirtilmiştir (DPT, 1973, 111). Sulu tarımın önemine vurgu yapılarak yaygınlaştırılacağı, bazı tarımsal ürünlerde standardizasyona gidileceği ve dışarıya önem verileceği ilk kez bu plan döneminde vurgulanmıştır. 1973 yılında, birinci plan döneminde de vurgulanan ve bir türlü gerçekleştirilemeyen, Toprak ve Tarım Reformu Kanunu çıkarılmış; ancak Anayasa Mahkemesi'nin usul açısından iptal kararı ile son bulmuştur.

3.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983) ve Tarım

İki yıllık gecikmeyle hazırlanan dördüncü BYKP yoğun bir devletçilik ve müdahalecilik ortamı içerisinde hazırlanmıştır. Tasarrufların öncelikli yörelere yatırım yapılmasına yönlendirilmek istenmesi, bankacılık sisteminin belirli bir düzene kavuşturulmak istenmesi ile tarım ürün sigorta sisteminin yasallaştırılmak istenmesi planın önemli hedeflerindedir. Plan, 24 Ocak 1980 ekonomik istikrar önlemleri nedeniyle uygulama olanağı bulamamıştır (Başol, 1997, 66).

Tarımda % 5.3, sanayide % 9.94'lük büyüme hızı hedeflenmiştir. Tarımdaki büyüme 0.3, sanayide ise 3.8 olarak gerçekleşmiştir (Çizelge: 11). Hedef ile gerçekleşme arasındaki farkın yüksek oluşunun, dönem içerisinde ülkenin içerisinde bulunduğu kaos ortamından ve askeri darbe sonucu oluşan belirsizlikten kaynaklandığı düşünülmektedir.

Planda 3. BYKP'na gönderme yapılarak bu plan döneminde tarım sektörünün GSYİH içindeki payını koruyarak GSYİH'nin yaklaşık % 29'unu oluşturduğu tarımsal üretim bileşiminin % 62,4'ünün bitkisel üretim, % 34,1'i hayvancılık, % 2,9'u ormancılık ve % 06'sının balıkçılık olduğu belirtilmiştir (DPT, 1979, 7-10).

“1963 tarım sayımı sonuçlarına göre yüzde 9,1 olan topraksız aile oranı 1968 ‘de 17,5’e ve 1973 yılında 21,9’a çıkmıştır” (DPT, 1979, 13).

Dördüncü Plan döneminde tarım sektörü üretiminin yılda ortalama % 5,3 artacağı öngörülmüş, yörelerin koşullarına uygun ürün türlerinin ve teknolojilerinin seçilmesi, kooperatifleşmeden etkin biçimde yararlanılması ve kamu kuruluşlarının etkili hizmet vermelerine özen gösterileceği belirtilmiştir. Sulamada su tasarrufu sağlayan tekniklerin önem kazanacağı, hayvancılıkta hayvan sayısının artırılmasından çok birim hayvan başına verimin artırılmasına dikkat edileceği vurgulanmıştır (DPT, 1978, 223-228).

Dördüncü Planın temel politikaları başlıklı bölümde; dar ve orta gelirli üreticiyi kayıran bir destekleme politikası izleneceği, bu desteklemelerin ürün planlamasının temeli olarak değerlendirileceği fiyat ve müdahale alımlarının yansız ucuz ve yeterli girdi ile düşük faizle kredi sağlanması gibi fiyat dışı destekleme araçlarına ağırlık verileceği, üreticinin dünya piyasalarındaki dalgalanmalardan olumsuz yönde etkilenmesini önleyici destekleme politikalarının izleneceği belirtilerek, **toplum kesimleri arasındaki gelir dağılımını iyileştirmek, tarımdan sanayi toplumuna köylünün katkısıyla sağlıklı bir geçişi sağlamak ve üretimi arttırmak amacıyla;** etkili bir toprak reformu ve demokratik kooperatifleşmenin sağlanacağını üzerinde durulmuştur. Bu planın öngördüğü önemli yeniliklerden birisi de köylüye yönelik devlet desteğinde, **köy kentler** yoluyla yeni bir üretim düzeninin kurulmasının araç olarak kullanılacağı, bu bağlamda en çok toprak genişliği sınırının belirleneceği, hazine arazilerinin topraksız köylünün bedelsiz kullanımına verileceği, **kooperatifleşme yoluyla köylünün gelirinin aracıya gitmesinin önleneyeceği,** tarıma dayalı sanayinin; oluşturulacak köykentler yoluyla gelişmesine önem verileceği belirtilmiştir (DPT, 1979, 279-290). Planın her haliyle sosyal içeriğinin fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca tarımsal sanayinin geliştirilmesi ve kırsal kesimin sosyal ihtiyaçlarına çözüm getirebilme noktasında, ülke ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikte olan “köy kent” projelerinin uygulamaya geçirilmek istenmesi tarım toplumundan sanayi toplumuna dengeli geçişi sağlayacak önemli bir proje olmasına karşın, sonraki dönemlerde hayata geçirilememiştir.

3.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989) ve Tarım

Beşinci BYKP'nı da gecikmeyle hazırlanmıştır. Bu planın en önemli özelliklerinden birisi de gereksiz açıklama ve ayrıntılardan kaçınılmış olmasıdır. Piyasa ekonomisine ağırlık veren bir felsefe içerisinde hazırlanmış olan Beşinci Plan 24 Ocak 1980 Ekonomik Kararlarının devam ettirilerek geliştirilmesini hedeflemiştir. Plan döneminde enflasyonda artma, gelir dağılımında bozulma ile iç ve dış borçlanmada artışlar ortaya çıkmıştır (Başol, 1997, 66-67).

Tarımda % 3.1, sanayide % 7.5'lik büyüme hızı hedeflenmiştir. Tarımdaki büyüme % 1.0, sanayide ise % 6.6 olarak gerçekleşmiştir (Çizelge: 11).

Plan döneminde tarım üretiminin yılda ortalama 3.6 oranında artacağı öngörülerek; ormancılık faaliyetlerinde kadastro ve sınırlandırma işlemlerinin tamamlanacağı, baraj havzalarında ağaçlandırma faaliyetlerinin artırılacağı, altyapı yatırımlarına önem verileceği, kooperatifçiliğin destekleneceği, **sanayinin özel haller hariç verimli tarım arazilerine yönelmesinin önleneyeceği**, üretimi artırıcı desteklemelere yönelineceği, etkili bir eğitim yayım hizmetinin yürütüleceği, hayvan varlığı içinde yüksek verimli kültür ırkı hayvan miktarının çoğaltılacağı, besicilikte teşvik tedbirlerine devam edileceği, orman koruma programlarının geliştirileceği, balıkçılığın gelişmesine yönelik alt yapı tesislerine önem verileceği, **köy ve şehir arasındaki hayat standardı farklılıklarının giderileceği** belirtilmiştir (DPT, 1985, 52-60). Kadastro gibi tarım sektörünün kangren haline gelmiş ve bir türlü çözüme kavuşturulamamış önemli bir sorununa yer vermiş olması, baraj havzalarının ağaçlandırılmasının hedeflenmesi, sanayinin tarım arazilerine yönelmesinin önlenmesi ve hayvan ırklarının ıslah edilmesi düşüncesi planın önemli özelliklerindedir.

3.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994) ve Tarım

Altıncı BYKP'nda özel teşebbüsün geliştirilmesine önem verilmiş, istikrarlı ve dengeli bir kalkınma süreci içerisinde gelir dağılımının ve yöresel gelişmişlik farklarının azaltılması hedeflenmiş, Kamu İktisadi Teşebbüsleri'nin (KIT) verimli çalışmalarının sağlanması ve özelleştirilmelerine ilişkin çalışmaların yoğunlaştırılması benimsenmiştir (Başol, 1997, 66).

Tarımda % 4.1, sanayide % 8.1'lik büyüme hızı hedeflenmiştir. Tarımdaki büyüme % 1.6, sanayide ise % 3.8 olarak gerçekleşmiştir (Çizelge: 11).

Planda, Tarım sektöründe amacın, üretim yöntemlerinin modernleştirilerek üretimin hava şartlarına bağımlılığını azaltmak, artan nüfusun gıda maddesi ihtiyacını karşılamak ve tarımsal ürün dışsatımını artırmak olduğu vurgulanarak, bu amaçla kaynakların etkin kullanımının sağlanacağı, yüksek verimli tohumluk ve damızlık kullanılarak üretimin artırılacağı belirtilmiştir (DPT, 1990, 48).

Altıncı beş Yıllık kalkınma planının hedeflerinde tarım sektörü üretim artışının yıllık ortalama yüzde 4.2 olacağı, ihracatın yılda ortalama yüzde 4.4 artacağı, **tarım ürünlerinin desteklemelerinde üretimi yönlendiren bir yol izleneceği**, araştırma ve yayım eğitim hizmetlerinin güçlendirileceği, dışsatım potansiyeli yüksek ürünlerin üretiminin destekleneceği, tarım ürünlerinde kalite yükseltilmesi, iyileştirme çalışmaları ve standardizasyona gidileceği, AT'ye üyelik çerçevesinde gerekli yapısal uyum çalışmalarının tamamlanacağı, sulama projelerinin bir an önce devreye sokularak verimin artırılması için en uygun sulama yönteminin seçileceği, sulama birliklerinin etkinliklerinin arttırılacağı, nadas alanlarının daraltılarak ikinci ürün yetiştirme uygulamasına geçileceği, seracılık ve çiçekçiliğin teşvik edileceği, hayvanların ıslahına önem verilerek, hayvan ıslah kurulu oluşturulacağı, canlı hayvan ihracı yerine işlenmiş hayvansal ürünlerin ihracına önem verileceği, açık deniz balıkçılığının geliştirilmesi amacıyla gerekli çalışmaların yapılacağı, uygun avlanma yöntemlerinin uygulanmasına dikkat edileceği, ağaçlandırma, gençleştirme, erozyon kontrol ve mera ıslah çalışmalarına önem verileceği, orman köylüsünün kalkındırılacağı ve orman yangınlarına karşı gerekli tedbirlerin alınacağı belirtilmiştir (DPT, 1989, 48-59). Üretim şartlarında modernleşmeyi sağlayarak, Türk tarımının en önemli sorunlarından biri olan hava şartlarına bağlılığın en alt seviyeye indirilmesi, ormanların ıslah edilmesi, AT'ye üyelik yolunda gerekli çalışmalara ağırlık verilmesi ve seracılığın teşviki 6. planın önemli hedeflerindedir.

3.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000) ve Tarım

Tarımda % 3.7, sanayide % 7.7'lik büyüme hızı hedeflenmiştir. Tarımdaki büyüme % 1.7, sanayide ise % 5.4 olarak gerçekleşmiştir (Çizelge: 11).

Tarım sektörünün GSYİH içindeki payının 1990 yılında yüzde 17,5 iken , 1996 yılında yüzde 15 seviyesine düştüğü, buna karşılık tarımın sivil istihdamdaki payının yüzde 45 ile ağırlığını sürdürmekte olduğu, 6. Plan döneminde tarım sektörü üretiminde yıllık ortalama 1,7 artış, ihracatında yüzde 1.3, ithalatında ise yüzde 5 azalma olduğu, tarım arazilerinin tarım dışı kullanımının artışı ve erezyon gibi nedenlerle tarım arazilerinin azalmakta olduğu, uygulanan destekleme politikaları ile üreticiye önemli bir fayda sağlanmadığı halde, dünya fiyatlarının üstünde seyreden destekleme alımları nedeniyle bazı ürünlerde ekim alanlarının genişlemesine ve üretim fazlasına neden olduğu, hayvan sayısının gelişmiş ülkelerin çoğundan fazla olduğu halde verimin düşük olduğu, su ürünlerinde kaynakları yönetici ve geliştirici etkili bir yapının bulunmaması nedeniyle açık deniz balıkçılığının yeterince geliştirilemediği ve iç sulardaki araştırma geliştirme faaliyetlerinin yetersiz kaldığı vurgulanmıştır (DPT, 2004).

Planın hedef ve ilkeleri, artan nüfusun dengeli ve yeterli beslenmesinin sağlanması, mukayeseli üstünlüğe sahip olduğumuz ürünlerin üretimine ağırlık verilerek dışsattımın artırılması; tarımsal alanların marjinal sınırlara ulaştığı bu sebeple üretimin artırılması için modern sulama yöntemleri ile sulanabilir alanların sulanması, tarım politikalarımızın Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) kuruluş anlaşmasının tarımla ilgili hükümleri ve AT müktesebatına uygun olarak düzenlenmesi, tarımsal destekleme politikalarının serbest rekabet şartlarına ve kaynakların rasyonel kullanılmasının gözetilerek yapılması, bu bağlamda tarım ürünleri fiyatına devlet müdahaleleri azaltılarak bunun yerine kayıtlı üreticilere **doğrudan gelir desteği** verilmesi yoluna gidilmesi, arz fazlası olan ürünlerin ekim alanlarının sınırlandırılarak iç ve dış talebi olan ürünlerin üretiminin özendirilmesi, hayvan popülasyonunun verimliliğinin artırılmasına çalışılması, ormanların bakımına ve yeni ağaçlandırma projelerine önem verilmesi, su ürünleri sektöründe sürdürülebilir üretime önem verilmesi, Hayvancılık Müsteşarlığı'nın kurulması, Tarım Satış Kooperatiflerinin özerkleştirilmesi, ve Milli Ağaçlandırma Erozyon Kontrolü Seferberlik Kanunu'nun çıkarılması olarak belirtilmiştir (DPT, 2004). Planda tarım sektörüne ait politikalar oluşturulurken DTÖ gibi uluslararası kuruluşların etkinliklerinin hissedildiği anlaşılmaktadır. Tarımsal desteklemelerin

azaltılarak Doğrudan Gelir Desteğine geçilmesinin ve tarımsal üretimde devlet desteğinin kısıtlanmasının planlanması, bu Planın önemli yeniliklerindedir.

3.8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) ve Tarım

Tarım sektörünün 1999 yılı itibarıyla GSYİH içindeki payının yüzde 15 olmasına karşın, tarımsal istihdamın toplam sivil istihdam içindeki payının yüzde 45,1 olduğu; 1991 genel tarım sayımına göre 41 milyon tarımsal işletme bulunduğu; sektörde istihdam edilenlerin gelirlerin diğer sektörlere göre düşük olduğu; *uygulanan destekleme politikalarının istikrar sağlamadığı*; destekleme alım fiyatlarının bazı ürünlerin ekim alanlarının genişlemesine, üretim fazlasının oluşmasına ve devletin fazla alım yaparak yüksek stok maliyetlerine katlanmasına neden olduğu; bu olumsuzlukları gidermek için 2000 yılında çiftçilere yönelik doğrudan gelir desteği uygulanması yönünde bir pilot proje başlatıldığı, elde edilen sonuçlara göre uygulamanın 2001 yılında ülke geneline yaygınlaştırılacağı; GATT Uruguay Turu Tarım Anlaşması'nın ilgili hükümleri çerçevesinde yükümlülüklerin yerine getirilmesine devam edildiği vurgulanmıştır (DPT, 2000, 131-132).

Planın amaçları başlıklı bölümde; rekabet gücü yüksek sürdürülebilir bir tarım sektörünün oluşturulacağı, üretimin piyasa koşullarındaki talebe uygun olarak yönlendirileceği, üreticiyi ve üretimi risklere karşı korumak amacıyla risk yönetimi araçlarının geliştirileceği, **bölgesel özel programların geliştirileceği**, kırsal sanayinin yaygınlaştırılacağı, TMO, ÇAYKUR ve Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'nin işlevlerini etkin olarak yerine getirmeleri amacıyla yeniden yapılandırılacakları, detaylı toprak etüdleri yapılarak toprak haritalarının çıkarılıp arazi kullanım planlarının hazırlanacağı, optimum işletme büyüklüklerinin bölgelere göre tespit edileceği, hayvancılıkta, hayvan ıslahı çalışmalarına ağırlık verilerek verimliliğin arttırılacağı, su ürünlerinde açık deniz balıkçılığının teşvik edilerek sürdürülebilir üretimin amaçlanacağı, toprak erozyonu, sel, heyelan ve çığ gibi afetleri önlemek amacıyla, ağaçlandırma, erozyon kontrolü ve mera ıslahı çalışmalarına ağırlık verilerek gerçek ve tüzel kişilerin orman yetiştirme etkinliklerinin destekleneceği, tarım sektörü ile ilgili konuları bütünlük içinde ele alan çerçeve tarım kanununun çıkarılacağı, üretici birlikleri kanununun çıkarılacağı, genç çiftçilere sertifikalı eğitim verileceği, şeker, fındık ve çay üretiminin talebe göre

düzenleneceği, kota sisteminin devam ederek alternatif ürünler ile yeni iş imkanlarının sağlanmaya çalışılacağı belirtilmiştir (DPT, 2000, 132-136). Bu Planda da 7. Planda olduğu gibi uluslararası oluşumlara ve anlaşmalara Türk tarımının uyumunun sağlanması yönünde gerekli çalışmalar yapılacağı vurgulanmıştır. Ayrıca çerçeve tarım kanununun çıkarılmasının öngörülmesi de bu Planın önemli yeniliklerindedir.

3.9. Kalkınma Planlarının Tarım Sektörü Açısından Genel

Değerlendirmesi

Plan denilince, ulaşılmak istenen hedefleri gerçekleştirebilmek amacıyla en uygun yolun araştırılması ve gerekli araçların temin edilmesini anlamaktayız. 1963 yılından buyana hazırlanmış olan toplam 8 kalkınma planı da ulaşılmak istenen hedefleri ve bu hedeflere ulaşmak için yapılması gerekenleri açıklamaktadır. Kalkınma planlarında tarım sektöründe ulaşılmak istenilen hedefler genel hatları ile yukarıda açıklanmıştır. Dikkatlice incelendiği zaman görülecektir ki sektörün tüm sorunlarına ve bu sorunlara koşut çözüm önerilerinin birçoğuna bu planlarda yer verilmiştir. Ancak şurası açıktır ki, planı hazırlamak veya hazırlatmak uygulamadıktan sonra hiçbir yarar sağlamayacaktır. Plan hazırlamak uygulamadıktan sonra zaman kaybından başka bir anlam ifade etmeyecektir. Sektörün sorunlarının tespit edilmediği düşünülmemektedir. Ancak bugün gelinen noktada yapılan planlarda açıklanan hususlarının büyük bir bölümünün kağıt üzerinde kaldığı anlaşılmaktadır.

Planların hepsinde köylünün gelir durumunun iyileştirilmesi ve köy-kent arasındaki hayat standardı farklılığının giderileceğinin söylenmesine karşın, bu gün gelinen noktada bu fark daha da derinleşmiştir. Sektör düzeyinde değerlendirildiğinde en büyük nüfusu barındıran tarım sektörünün GSMH'den aldığı payın çok düşük olduğu görülmektedir (Çizelge: 4).

Köy-kent projesi gibi tarım sektörünün dolayısıyla ülkemizin önemli bir dönüşüm projesinin hayata geçirilmesi planlanmıştır. Bu projeyle köy toplumundan sanayi toplumuna yumuşak bir geçiş ve köylünün hayat standardının yükseltilmesi hedeflenmiş; ancak siyasi irade eksikliği nedeniyle proje uygulanamamıştır. Bunda değişen iktidarların devlet yönetimini devam eden bir süreç olarak görmeyerek siyasi

tercihlerine ve dünya görüşlerine göre yeniden planlama yapıp, eski planları ve çalışmaları rafa kaldırma alışkanlıklarının payı büyüktür. Ülkemizde yıllardan beri bir iktidar tarafından başlatılan proje, iktidar değişikliği sonucu rafa kaldırılmış, bunun sonucu olarak da zaman ve kaynaklar insafsızca heba edilmiştir.

Tarım ve Toprak reformu sürekli gündemde tutulmaya çalışılmış, ve hemen tüm BYKP'ların hedefleri arasında yer almıştır. 1961 ve 1982 Anayasalarında da zemin hazırlanmasına rağmen bir türlü tam anlamıyla gerçekleştirilememiştir. 1973 yılında çıkarılan Tarım ve Toprak Reformu Kanunu sınırlı bir bölgede uygulanmış ve Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. Topraksız çiftçilere hazine arazilerinin dağıtılması planlanmış ancak gerçekleştirilememiştir. Cumhuriyet Dönemi Tarım Sektörü başlıklı bölümde ayrıntılı olarak açıklandığı üzere hazine arazilerinin büyük çoğunluğu zengin traktör sahibi çiftçilerce gasp edilmiştir. Bu sonuca göre devlet fakir ve topraksız çiftçileri arazi sahibi yapamadığı gibi, kendi topraklarına sahip çıkamayarak ağalık sisteminin güçlenmesine neden olmuştur.

Tarım eğitimine önem verilmesi ve tarımsal kuruluşların yeniden yapılandırılmasının (revitalizasyon) hazırlanan planların çoğunluğunda hedeflenmesine karşın, bir arpa boyu yol alınamamıştır. Bu gün gelinen noktada tarımla ilgili eğitim görüp de tarım sektörü ile uğraşan insan, kamu sektöründe çalışanlar dışında yok denecek kadar azdır. Tarım sektörünün getirildiği noktada, çekiciliği kalmadığı için, tarımla ilgili veya tarım dışı alanlarda eğitim almış köylü gençleri kentlere göç etmekte, köylerde ise niteliksiz ve çoğunlukla bir şey üretemeyecek ve kendini geliştiremeyecek nitelikteki insanlar ile yaşlı insanlar kalmaktadır. Türk tarımının gelişmemesinin en önemli nedenlerinden birisi de hiç kuşkusuz nitelikli işgücüdür. Kamu yönetimince uygulanacak tarım sektörünün çekiciliğini artırıcı politikalar aracılığıyla nitelikli insanların tarımla uğraşmalarının gerçekleştirildiği ölçüde tarım sektörünün gelişimi hızlanıp, dünya ile rekabet edebilir düzeye gelmesi sağlanmış olacaktır. Tarım politikaları oluşturulurken, tarımsal istihdamın göz ardı edilip, yalnızca ekonomik verimlilik hesaplarının dikkate alınması, gelecek görmeyen genç ve üretken nüfusun sektörden uzaklaşmasına neden olmaktadır. Tarım kesimindeki genç erkek nüfusun göç etmesi sonucu kırsal kesimde cinsiyet dengesizliği de oluşmaktadır. Kırsal aladaki bayan

nüfusun erkeklerden fazla olması bunun açık bir göstergesidir (Çizelge: 2). Yukarıdaki açıklamalar araştırmanın üçüncü denencesini doğrulamaktadır.

Tarımsal kuruluşların yeniden yapılandırılarak etkinliklerinin artırılması planlanmış; ancak bu kuruluşlar yeniden yapılandırılmak yerine, bir kısmı özelleştirilmiş, bir kısmının ise özelleştirme çalışmalarına devam edilmektedir.

Kooperatifleşme konusu da tüm BYKP'larının ana maddelerinden birisini oluşturmuş, kooperatifleşmenin sağlanarak köylünün gelirinin araçların eline gitmesinin önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Bu alanda da tam bir gelişme sağlanamamış, basit bir örnekle; bakkaldan alınan yoğurda ödenen paranın yarısının, üretime hiçbir katkısı bulunmayan aracının cebine gitmesi engellenememiştir.

Planların çoğunda sanayinin verimli tarım arazilerine yönlendirmesinin engelleneceği vurgulanmıştır. Ancak basit bir gözlemlerle hemen tüm illerimizdeki sanayi sitelerinin, fabrikaların ve konutların bulunduğu ilin en verimli tarım arazileri üzerine inşa edilmiş oldukları görülmektedir.

Baraj havzalarının ağaçlandırılacağı, ormanların ıslah edileceği, erozyon kontrolünün sağlanacağı ve yeni orman alanlarının oluşturulacağı vurgulanmıştır. Ancak bu konuda da önemli bir yol alınamamıştır. Ülkemizin en önemli barajlarının bile erozyon sonucu ömürlerinin kısaldığı bilinmektedir.

Hayvan ırklarının ıslah edilmesine ve yüksek verimli tohumluk kullanımına önem verilerek üretimin artırılmaya çalışılacağı planlarda özellikle vurgulanmıştır. Bu konuda düşük verimli yerli ırkların ıslah edilmesiyle kısmen bir başarı sağlanmış; ancak diğer ülkelerle karşılaştırma yapıldığında et ve süt veriminin çok düşük olduğu görülmektedir. Gökalp (2002, 7), Türkiye'de yılda bir hayvandan 600 kilogram süt alınırken Avrupa'da bir hayvandan 7 ton süt alındığını vurgulamaktadır.

Tarım ürünlerine yapılmakta olan desteklemelerde üretimi yönlendirici politikalar uygulanacağı dile getirilmiştir. Bazı ürünlerin üretim fazlasının bulunması, bazı ürünlerde ise iç talebi dahi karşılayamayacak düzeyde üretim yapılması (tütün ve fındıkta üretim fazlası bulunmakta, yağlı tohumlarda ise iç talep dahi karşılanamamaktadır) yapılan desteklemelerin pek de yönlendirici olmadığını ortaya koymaktadır. Destekleme politikalarının uygulamada çoğunlukla ülke gerçeklerinden çok küresel oluşumların isteklerine göre oluşturulduğu

gözlenmektedir. BYKP'larında yer verilen AB'ye uyum ve DTÖ tarım anlaşmalarına Türk tarımının uyumu için yapılan düzenlemelerin Türk tarımına etkileri, araştırmada ayrı bir bölümde incelenmiştir (Bkz. 6. Bölüm).

1963-2000 yılları arasında uygulanmış olan toplam yedi adet Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın büyüme oranlarının ortalaması alındığında; Gayri Safi Milli Hasıla'da (GSMH) % 6.9, tarımda % 4.0 ve sanayide % 9.7'lik büyüme hızı hedeflenmiştir. Yedi planın ortalamasında GSMH'daki büyüme 4.97, tarımdaki büyüme 1.9, sanayide ise 6.2 olarak gerçekleşmiştir (Çizelge: 11). Hedeflenen büyüme oranı ile gerçekleşen büyüme oranı arasındaki en büyük farkın tarım sektöründe olduğu görülmektedir.

Çizelge 11. Planlı Dönemlerde GSMH Büyüme Oranları (1987 Sabit Fiyatlarla)

H: Hedef G:Gerçekleşme

Yıllar	GSMH		Tarım		Sanayi	
	H	G	H	G	H	G
1963-1967	7,0	6.7	4,2	3.2	12,3	9.7
1968-1972	7,0	6.9	4,1	3.1	12,0	7.6
1973-1978	7,4	2.7	3,7	2.2	11,4	6.8
1979-1983	8,0	2.7	5,3	0.3	9,9	3.8
1983-1989	6,3	7.7	3,1	1.0	7,5	6.6
1990-1995	7,0	3.5	4,1	1.6	8,1	3.8
1996-2000	5,5-7,1	4.6	2,9-3,7	1.7	6-7,7	5.4
Ortalama	6,9	4.97	4,0	1.9	9,7	6.2

Kaynak: DPT, Beş Yıllık Kalkınma Planları, Çeşitli Yıllar

Sonuç olarak; hazırlanan planların uygulamaya geçirilmesi çok düşük bir düzeyde kalmıştır. Devlet, tarım sektörünü yönlendirici rolünü tam olarak yerine getirememiştir. Planlarda öngörülen yapısal reformların bir an önce hayata geçirilmesi hem tarım sektörünün sorunlarını çözecek, hem de sanayileşmeden bağımsız olarak gerçekleşen hızlı kentleşmenin neden olacağı sosyal sorunların engellenmesi sağlamış olacaktır.

4. 1980 SONRASI HÜKÜMET PROGRAMLARINDA TARIM SEKTÖRÜ

Bu bölümde; 1980 sonrasında kurulan 16 Cumhuriyet Hükümetinin programlarındaki, tarım sektörü ile ilgili öngörülere yer verilmiştir.

4.1. Ulusu Hükümeti Programı ve Tarım

21.09.1980 – 13.12.1983 tarihleri arasında iktidarda bulunan 44. Cumhuriyet Hükümetinin programında milli tarım politikamızın halkın gereği gibi beslenmesi, tarımsal üretimin artırılması, toprak muhafazasının sağlanması, üretici ve tüketicinin korunması olduğu vurgulanarak; tarım sektörüne yönelik amaçlarının, tarım sektörünün gelişme hızını ekonomik gelişmeyi güçlendirecek, ekonomide darboğazlara ve enflasyona yol açmayacak düzeyde tutmak olduğu; hayvancılığımızın yurt içi tüketimi bakımından olduğu kadar, dışarıdaki büyük önemi de göz önünde tutularak gelişmesini sağlayacak bütün tedbirlerin alınacağı; tarımda ihtiyaç duyulan bütün girdilerin temininde kolaylık sağlanacağı; üretimin artırılmasına yönelik olarak teşvik tedbirlerinin bir araç olarak kullanılmasına devam edileceği; Ziraat Bankasının projeye dayalı kredi sisteminin daha da geliştirilerek kontrollü kredi sisteminin yaygınlaştırılacağı; ülke çapında toprak analizlerinin yapılmasına önem verilerek analiz sonuçlarına göre etkili bir gübre kullanımının sağlanacağı; tarım eğitiminde teknik öğretime önem verileceği; ormanlarımızın korunması, işletilmesi, ağaçlandırmalarla genişletilmesi ile sanayileşmenin gerektirdiği hammadde taleplerinin karşılanması ve ayrıca orman içinde ve bitişğinde yaşayan köylümüzün daha üst düzeyde ekonomik güç kazanması için gereken her türlü tedbirlerin alınacağı; ağaçlandırma faaliyetlerine büyük önem ve hız verileceği; 1973 yılında ve onu takip eden yıllarda uygulanmasına başlanılan Toprak ve Tarım Reformu uygulaması ve ülke gerçekleri göz önünde tutularak bir Toprak ve Tarım Reformu Kanunu hazırlanacağı belirtilmiştir (TBMM, 2004).

4.2. Birinci Özal Hükümeti Programı ve Tarım

13.12.1983 – 21.12.1987 tarihleri arasında iktidarda bulunan 45. Cumhuriyet Hükümetinin programında sosyal adalet, sosyal güvenlik ve sosyal barışın sağlanması temel hedef olarak vurgulanmış, serbest piyasa ekonomisinin işletileceği,

devletin tanzim edici ve yönlendirici fonksiyonunun genel seviyede olacağı ve detaylara müdahale edilmeyeceği, sosyal ve iktisadi gelişmenin ahenkli, süratli ve verimli olması, kaynakların en iyi şekilde değerlendirilmesi için planlamaya önem verileceği ve orta direğin (çiftçi, memur,esnaf) kalkındırılmasına özel önem verileceği vurgulanmıştır (TBMM, 2004).

Tarıma yönelik olarak, köylünün sosyal yapımızın ana istikrar unsuru olduğu, tarımsal üretim ve iktisadi gelişmenin, özellikle sanayi sektörünün başlıca kaynağı olduğu, bu sebeple; çiftçimize makul, yeterli ve teminatın zora koşulmadığı şartlarla kredi verileceği; sulama projelerinin geliştirileceği; teknik yardımın etkin hale getirileceği; ürün bedellerinin zamanında ödeneceği; kaliteli tohum verilmesinin sağlanacağı; vergilerin basitleştirileceği; ürünün tarlada çürümemesi, elde kalmaması için ihracatın ve pazarlamanın geliştirilmesine yönelik her türlü tedbirlerin alınacağı, çünkü halen nüfusumuzun yarısının tarımla işgal etmekte olduğu; milli gelirin dağılışı bakımından şehirlerde ve köylerde yaşayanlar arasında büyük farklılıkların bulunduğu dile getirilerek; tarım ürünlerinin destekleneceği; tohumculuğun geliştirileceği; gübre, tarım alet ve makineleri sanayi ve tarımsal ilaçlar konusundaki yatırımların teşvik edileceği; tarım ürünlerinin kalitesinin artırılacağı; tarımsal kredilerin kolaylaştırılacağı; tarım arazilerinin miras yoluyla parçalanması sonucu çiftçimizin topraktan kopmasını ve ekonomik verimliliğin azalmasını önlemek için gerekli tedbirlerin alınacağı; devletin köye ve tarıma hizmet veren kuruluşları aynı çatı altında toplamak amacıyla Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığının kurulacağı; tarım ve hayvancılığın geliştirilmesine ve ürünlerin değerlendirilmesine yönelik veya istihdam artırıcı projeler için özel teşvik tedbirlerinin uygulanacağı belirtilmiştir (TBMM, 2004).

4.3. İkinci Özal Hükümeti Programı ve Tarım

21.12.1987 – 09.11.1989 tarihleri arasında iktidarda bulunan 46. Cumhuriyet Hükümetinin programında; birinci hükümet döneminde tarımda önemli üretim artışlarının kaydedildiği, 1984 - 1987 döneminde tarımın ortalama gelişme hızının % 4 olduğu, köylünün sosyal yapımızın ana istikrar unsuru olduğu vurgulanarak, tarım sektöründe hızlı bir gelişmenin sağlanabilmesi için ana hedefler; tarımda verimlilik artırımı ve kaliteli üretimin sağlanması; tohumculuğa özel önem verilmesi; sulama

projelerinin hayata geçirilerek çiftçinin gelirinin artırılması; yurt dışından 100 bin yüksek verimli inek ithalatı yapılarak bu alandaki verimliliğin artırılması; gübre ve zirai mücadelede desteklemelere devam edilmesi; ham ve işlenmiş tarım ürünleri ihracatını artırmak için çok yönlü teşvik tedbirlerinin alınması; kalite ve standarda önem verilerek tarımsal araştırma, yayım ve eğitim hizmetlerine daha fazla önem verilmesi; sulama, drenaj, tesviye, erozyon, toprak tahlili konularındaki faaliyetlerin artırılması; tarım arazisinin miras yolu ile parçalanmasını ve ekonomik verimliliğin azalmasını önlemek için gerekli tedbirlerin alınması olarak belirtilmiştir (TBMM, 2004).

4.4. Akbulut Hükümeti Programı ve Tarım

09.11.1989 – 23.06.1991 tarihleri arasında iktidarda bulunan 47. Cumhuriyet Hükümetinin programında tarımda önemli üretim artışları kaydedildiği; 1984-1988 döneminde tarımın ortalama gelişme hızının % 4.6'ı olduğu; Atatürk Barajı ve Urfa Tünelinin muhtemelen 1991'de hizmete girecek olmasıyla Harran Ovası'nın sulanmaya başlanacağı; tarımda başlıca hedefin verimlilik, kalite ve modern üretim tekniklerinin uygulanmasını sağlamak olduğu; ticari gübreye zirai mücadele ve veteriner ilaçları ile süt ve belirli ürünlerin tohumluklarına yapılan desteklemelere devam edeceği; ham ve işlenmiş tarım ürünleri ihracatını arttırmak için çok yönlü teşvik tedbirlerinin uygulanmakta olduğu; Tarım Reformu Kanunu çerçevesinde reform bölgesi alanları dahilinde çiftçilerin topraklandırılması ve verimliliklerinin artırılması için çalışmaların devam ettirileceği belirtilmiştir (TBMM, 2004).

4.5. Birinci Yılmaz Hükümeti Programı ve Tarım

23.06.1991 – 20.11.1991 tarihleri arasında iktidarda bulunan 48. Cumhuriyet Hükümetinin programında, tarımda önemli üretim artışları kaydedildiği belirtilerek 1984-1990 döneminde tarımın ortalama gelişme hızının yüzde 3.6 olduğu, bu dönemde DSİ tarafından 57 baraj ve 93 göletin tamamlandığı, halen 57 baraj ve 114 gölet inşaatının devam etmekte olduğu, son yedi yılda 800 bin hektarı aşkın alanın sulamaya açıldığı, Güneydoğu Anadolu Projesi'nin (GAP) bütün hızıyla devam etmekte olduğu, Atatürk Barajı ve Urfa Tünelinin hazır hale getirilerek Harran Ovasının sulanmaya başlanacağı belirtilmiştir (TBMM, 2004).

Çiftçi ve köylümüzün sosyal yapımızın ana unsuru olduğu, tarım sektörünün sanayi ve hizmet sektörlerindeki gelişmeye rağmen ekonominin itici gücü olma vasfını korumakta olduğu, tohumculuk ve fidan üretimi ile ilgili teknolojilerin yurda getirilmesine devam edileceği, düşük verimli yerli hayvan ırklarımızın ıslahı maksadıyla suni tohumlama hizmetlerine hız kazandırılacağı, hedef alınan 100 bin baş damızlık ithalatının kısa zamanda gerçekleştirileceği, su ürünleri üretimiyle, kültür balıkçılığının geliştirilmesi faaliyetlerine önem verileceği, tahıl borsası kurulacağı, Tarım Reformu Kanunu çerçevesinde reform bölgesi alanlarındaki çiftçilerin topraklandırılması ve üretimde verimliliklerinin artırılması uygulamalarına devam edileceği, çayır ve meraların tespit, tahsis ve düzenlenmesi ile ilgili olarak hazırlanan “Mera Kanunu” tasarısının bir an önce Meclis’ten geçirilerek Türk köylü ve çiftçisinin hizmetine sunulacağı, son 7 yılda 800 bin hektarın üzerinde bir alanın sulamaya açıldığı, böylece 1983 yılında sulanabilir arazilerin yüzde 35.9’u sulanmış iken, bu oranın 1990 yılında yüzde 45.4’e yükseltildiği, ülkemizin en büyük projesi olan Güneydoğu Anadolu Projesi ile yaklaşık 1.7 milyon hektar alanın sulanacağı, köylere yol ve içme suyu götürülmesi için azami gayret sarf edileceği, tarım ürünleri destekleme fiyatlarının enflasyonun üzerinde tutulmaya devam edileceği, Ziraat Bankasının asli görevi olan çiftçimize ve köylümüze en iyi hizmeti verebilmesi için yönlendirileceği ve kaynaklarının artırılacağı, ormanlarımızın belli bir seviyeye getirilmesi için gerekli çalışmalar yapılarak bozuk ve verimsiz orman alanlarının verimli duruma getirilmesi için her yıl 150 bin hektar alanın ağaçlandırılmasının hedeflendiği, ithalat ve ihracatta fiyat dengesini sağlamak üzere, çiftçimizi fiyat hareketleri karşısında koruma tedbirleri ile teşvik primi uygulamasına devam edileceği, dünya ile rekabet edilebilir fiyatlarda üretim yapılmasına ve sanayinin ihtiyacı olan hammaddenin karşılanmasına çalışılacağı vurgulanmıştır (TBMM, 2004).

4.6. Yedinci Demirel Hükümeti Programı ve Tarım

21.11.1991 – 25.06.1993 tarihleri arasında iktidarda bulunan 49. Cumhuriyet Hükümetinin programında; ülkemizde sanayi ve hizmetler sektörlerindeki hızlı gelişme karşısında tarım sektörünün milli gelir içindeki payının nispi olarak azalmış olmasına rağmen, bu sektörün ekonomik ve sosyal hayatımızdaki önemini korumakta

olduğu, tarımın genel ekonomi içinde iktisadi bir faaliyet alanı olmakla beraber tarımsal yapımız nedeniyle 24 milyon insanımızın sosyal hayatını da şekillendiren önemli bir sektör olduğu, bu nedenle tarım sektörünün çiftçinin ve köylünün sosyal refahının artırılmasını temin etmek üzere desteklenmeye devam edileceği vurgulanmıştır (TBMM, 2004).

Tarım kesimi için ana hedeflerin; sektöre nefes aldırıp tarımı canlandırmak, GAP ile bütünleşen tarıma dayalı sanayileşme sürecini hızlandırmak, tarım da yeni teknoloji kullanımını desteklemek, destekleme (sübvansiyon) ve bütünleştirme (entegrasyon) politikalarını girdi ve nihai ürünlerde tutarlı olarak uygulamak olduğu, **ülke kalkınmasının köyden başlatılarak gerçekleştirilmesi için gereken önlemlerin alınacağı**, tarım sektöründe verimliliğin artırılması için çiftçi ve köylümüzün eğitimine yönelik teknolojik ve mali tüm önlemlerin alınacağı, tarımda destekleme politikasında tarımsal ürünlerde fiyat ve çiftçi gelirinde istikrarı sağlamak, iç ve dış talebe göre üretimi yönlendirmek, kaynakların uygun kullanımını sağlamak girdi ve yeni teknolojilerin kullanımını yaygınlaştırarak verimliliği artırılmasına çalışılacağı, besici ve küçük çiftçi borçlarının faiz ve cezalarının makul bir bölümünün bir defaya mahsus olmak üzere affedileceği, çiftçinin ihtiyaç duyduğu girdilerin ucuza temin edilmesi için kurulacak işletmelerin teşvik edileceği, tarım da üretimin artırılması yanında verimliliğin yükseltilmesi, özellikle dış pazarda rekabet edebilir fiyat ve kalitede üretimin yapılması için gerekli tedbirlerin alınacağı, bu amaçla, üretim ve depolama teknikleri konularında yoğun çiftçi eğitim programlarının uygulamaya konulacağı, sulama imkanlarının artırılmasına çalışılacağı, hayvancılığın geliştirilmesinde üretimden tüketime kadar olan zincir içinde hayvan ıslahı, çevre şartlarının geliştirilmesi, üreticiye tatminkar fiyat ve kredi verilmesiyle pazar organizasyonu kurulması hizmetlerinin bir arada ve uyumlu bir şekilde ele alınacağı, tarım ve afet sigortası ile hayvan sigortası sisteminin geliştirileceği, ağaçlandırma ve erozyon kontrolüne önem verilerek ormanlarımızın yangından korunması önlemlerinin alınacağı ve tarım kuruluşlarının yeniden yapılandırılacağı belirtilmiştir (TBMM, 2004).

4.7. Birinci Çiller Hükümeti Programı ve Tarım

25.06.1993 – 05.10.1995 tarihleri arasında iktidarda bulunan 50. Cumhuriyet Hükümetinin programında; tarımsal destekleme kapsamına giren ürün sayısının giderek artmakta olduğu; dünya fiyatlarının üstünde seyreden destekleme fiyatları tütün, fındık ve çay gibi ürünlerde ekim alanlarının aşırı genişlemesine, üretim fazlaları oluşmasına ve devletin aşırı alımlar yaparak yüksek stok finansman maliyetlerine katlanmasına neden olduğu; arz fazlası bulunan ve alımlarda finansman açısından sorun yaratan bazı ürünlerde üretimi azaltıcı, üretim yetersizliği olan ürünlerde ise arzı arttırıcı yönde teşvik edici politikalar uygulanacağı; ürün borsaları kurulacağı; Tarım Satış Kooperatifleri ile bunlara bağlı sanayi tesislerinin ayrılacağı ve gereğinde özelleştirilecekleri, destekleme için ayrılan kaynakların tesislerin zararlarını kapatmak için değil zirai kesimde çalışanların refahını arttırmak için kullanılmasına özen gösterileceği; tarımda girdi ve kredi maliyetlerinde dünya fiyatlarına uyum sağlanacağı; su ürünleri üretimini arttırmak amacıyla, açık deniz balıkçılığı, yetiştiricilik ile stokları geliştirici, koruyucu faaliyet ve hizmetlerin geliştirilmesine önem verileceği; ülke ormanlarını en iyi şekilde değerlendirmek, köylümüze istihdam yaratmak ve refah seviyelerini yükseltmek amacıyla, ağaçlandırma, erozyon kontrolü, enerji ormanı ve yeşil kuşak çalışmalarının yoğunlaştırılacağı belirtilmiştir (TBMM, 2004).

4.8. İkinci Çiller Hükümeti Programı ve Tarım

05.10.1995 – 30.10.1995 tarihleri arasında iktidarda bulunan 51. Cumhuriyet Hükümetinin programında; 5 Nisan Kararları ile tarımsal destekleme politikalarının yeniden bir düzene oturtulması amacıyla ürün fiyatı desteklemelerinden vazgeçilerek, refahın çiftçiye aktarılmasına olanak veren bir politika izlenmesine başlandığı; önceki dönemlerde çiftçiye destek diye verilen paraların çiftçinin eline geçmediği, yeni sistem ile bunun önlendiği, fiyat desteklemeleri yerine, girdilere destek veren bir uygulama ile ödemelerin doğrudan çiftçilere yapılması uygulamasına başlandığı; arz fazlası olan ürünlerde ekim alanlarının sınırlandırılması çalışmalarına devam edildiği; Güneydoğu'da boşaltılan köylerden güvenlik yönünden uygun olanlarına vatandaşlarımızın geri dönüşlerinin sağlanacağı ve bu

köylerdeki vatandaşlarımızın uğradıkları zararların karşılanacağı vurgulanmıştır (TBMM, 2004).

Tarım sektörünün sorunlarının çözümü için; yüksek verimli, iyi kaliteli tohumlukların ve damızlıkların kullanımının yaygınlaştırılmasına, bilinçli gübre kullanımına ve desteklemeye, uygun ekipman seçimine, tarımsal mücadeleye ve sulamaya dikkat edilerek çiftçi eğitimine ağırlık verileceği; Tarım satış Kooperatifleri Birlikleri'nin yönetimlerinin özerkleştirileceği, böylece birliklerin kendilerini yönetmelerin sağlanacağı; **tarımsal desteklemede doğrudan gelir desteğine dayalı bir sistemin oluşturulabilmesi için gerekli çalışmalara başlanacağı** belirtilmiştir (TBMM, 2004).

4.9. Üçüncü Çiller Hükümeti Programı ve Tarım

30.10.1995 – 06.03.1996 tarihleri arasında iktidarda bulunan DYP-CHP koalisyonundan oluşan 52. Cumhuriyet Hükümetinin programında; hükümetin özü itibarı ile bir seçim hükümeti olduğu, amaçlarının ülkemizi parlamenter demokrasinin kuralları çerçevesinde siyasal bunalımdan düzlüğe çıkarmak olduğu vurgulanmış, tarım sektörüne yönelik olarak ise; çiftçilerimize yönelik çok yönlü destekleme politikalarına etkinlik kazandırılacağı; tarımsal verimliliği artırabilmek amacı ile yıl içinde gübre sübvansiyonunun % 30 dan % 50 ye yükseltileceği; Doğu ve Güneydoğu illerinde hayvancılığı geliştirme amacına yönelik, “Onarım Projesi” kapsamında % 20 faizli 2 trilyon liralık kredi verileceği; Güneydoğu’da boşaltılmış olan köylerden güvenlik yönünden uygun olanlarına yurttaşlarımızın geri dönüşlerinin sağlanarak, yeniden yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli desteklemenin yapılacağı belirtilmiştir (TBMM, 2004).

4.10. İkinci Yılmaz Hükümeti Programı ve Tarım

06.03.1996 – 28.06.1996 tarihleri arasında iktidarda bulunan 53. Cumhuriyet Hükümetinin programında; tarım kesiminin, dışa açılma ve dünya ile bütünleşmenin bir unsuru olarak değerlendirilerek mukayeseli üstünlüğe sahip olduğumuz ürünlere ağırlık vermek suretiyle bunların üretim ve ihracatının artırılması için gerekli tedbirlerin alınacağı vurgulanarak; tarım ürünlerinin serbest rekabet ortamında pazarlanmasının sağlanacağı; Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin yönetimlerinin

özerkleştirileceği; üreticilere hizmet götürülmesi konularında faaliyet gösterecek olan üretici birliklerinin kurulmalarının özendirileceği; tarım ürünleri fiyatlarına olan devlet müdahaleleri azaltılarak, kayıtlı üreticilere doğrudan gelir desteği verilmesi yoluna gidileceği; girdi desteklerinin aşamalı olarak kaldırılarak arz fazlası olan ürünlerin ürün kalitesi ve çeşitleri ile toprak durumu gibi kriterler de göz önüne alınmak suretiyle ekim alanlarının sınırlandırılarak veya benzeri tedbirler alınarak azaltılacağı ve bunların yerine çiftçilerin iç ve dış talebi olan ürünlere yönelmelerinin özendirileceği; hayvancılık sektörüne özel önem verileceği, özellikle damızlık hayvan yetiştiriciliği, süt ve besi sığırcılığının geliştirilmesi amacıyla gerekli tedbirlerin alınacağı; meraların ıslahına, yetiştiriciye açılmasına, yem bitkileri üretiminin artırılmasına ve hayvan hastalıklarıyla mücadeleye önem verileceği; ülke ekonomisine kısa sürede katkı sağlayacak sulama projelerine öncelik verileceği; tohumculuk, aşılama, suni tohumlama ve tarımsal mücadelenin özel sektör tarafından yürütülmesinin yaygınlaştırılacağı; üretici bölgesi halleri, ürün ihtisas borsaları, vadeli işlem borsaları ve üretici birlikleri kurulabilmesi için gerekli yasal düzenlemelerin yapılacağı; çiftçi gelirlerine istikrar kazandırmak amacıyla, tarım ürünleri sigorta sisteminin geliştirileceği; ülkede bitki, toprak, su kaynakları dengesini korumak, iyileştirmek amacıyla ağaçlandırma, erozyon kontrolü ve mera ıslahı çalışmalarına önem verileceği; özel orman kurma ve toplum ormancılığı faaliyetlerinin destekleneceği belirtilmiştir (TBMM, 2004).

4.11. Erbakan Hükümeti Programı ve Tarım

28.06.1996 – 30.06.1997 tarihleri arasında iktidarda bulunan 54. Cumhuriyet Hükümetinin programında; tarımsal üretimin iç ve dış ihtiyaca göre yönlendirilmesinin teşvik edileceği; taban ve sulak araziler haricinde üreticilerin ektiği tütünlerin tamamı kabul edilerek üreticilere diktikleri tütün alanı üzerinden ekim cüzdanı verileceği; üreticilerin ürün ve bölge bazında teşkilatlanmaları için gerekli zemin hazırlanarak üretimin başlangıcından pazarlamaya kadar bütün sistem içinde üreticilerin kendi destek sistemlerinin tesisinin destekleneceği; Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin yönetimlerinin özerkleştirileceği; tarım ve hayvancılıkta dünya fiyatlarının esas alınacağı; planın öngördüğü ekonomiye kısa sürede katkıda bulunacak sulama projelerine öncelik verileceği; hayvancılığın canlandırılmasına

özel önem verilerek, özellikle damızlık hayvan yetiştiriciliği, süt ve besi sığırcılığının geliştirilmesi amacıyla gerekli tedbirlerin alınacağı; ormanlarımızın korunması ve geliştirilmesi çalışmalarına önem verileceği; orman köylüsünün desteklenmesi amacıyla arıcılık, besicilik, hayvancılık gibi çeşitli alanlarda verilen kredilerin artırılacağı; orman yangınlarına karşı çağın teknolojik bütün imkanları sağlanıp kullanılmak suretiyle mücadeleye devam edileceği; **ve kırsal alandaki bütün köylere içme suyu götürüleceği belirtilmiştir (TBMM, 2004).**

4.12. Üçüncü Yılmaz Hükümeti Hükümet Programı ve Tarım

30.06.1997 – 11.01.1999 tarihleri arasında iktidarda bulunan 55. Cumhuriyet Hükümetinin programında; tarıma ve hayvancılığa yönelik olarak sürdürülen yanlış politikalar nedeniyle köylümüzün yoksullaştırıldığı ve iç göç olgusunun hızlandığı, bu bağlamda çiftçimizin milli gelirden hak ettiği payı almasına yönelik politikaların bir bütün olarak uygulamaya konulacağı, böylece çiftçinin tasarruf yapabilir ve ülkenin kalkınmasına katkıda bulunur duruma getirileceği vurgulanarak; tarımsal pazar ve pazarlama olanaklarını geliştirmek ve yönlendirmek amacıyla, kooperatifler, üretici ve yetiştirici birlikleri, ürün borsaları, üretici bölge halleri gibi örgütlerin ele alınarak gerekli yasal düzenlemelerin yapılacağı; çiftçilerimizin ürün ve destekleme bedellerinin zamanında ödenmesine özen gösterileceği; tarımsal ürün işleme sanayiinin geliştirilmesinin teşvik edilerek, kırsal alanda tarımda istihdamın artırılacağı; ülke içinde damızlık hayvan üretimini geliştirmek için damızlık nüve işletmelerinin kurulmasının teşvik edileceği; hayvan ıslahı, hayvan ve bitki hastalık ve zararlılarıyla mücadele edilerek gerekli destekleme tedbirleri uygulanacağı; tarım ürün sigorta sistemine geçilmesi için mevzuat çalışmalarının sürdürüleceği; su ürünlerinin tarım sektörü içerisindeki önemi nedeniyle doğal kaynakların korunması ve kullanımına özen gösterilerek üretimi arttırıcı tedbirlerin alınacağı; tarımsal kredi işlemlerinin basitleştirilerek bürokratik işlemlerin azaltılacağı, banka teminatlarının asgariye indirilerek, faizlerin mümkün olan en düşük seviyede tutulacağı; Tarım ve Köyişleri Bakanlığının Kuruluş Kanunu'nun yeniden ele alınarak Bakanlığın sektörü izleyen, makro plan ve hedefleri belirleyen, öncelikleri saptayan, yönlendirme, kontrol ve denetim gibi gerçek fonksiyonlarını yürüten etkin ve dinamik bir yapıya kavuşturulacağı; ormanlarımızda yangına karşı çağın bütün teknolojik imkanları

sağlanıp kullanılmak suretiyle mücadeleye devam edileceği, yanan orman alanlarının yılı içinde ağaçlandırılacağı; ve ormancılık çalışmalarında bitki-toprak-su kaynakları dengesini korumak, iyileştirmek amacı ile ağaçlandırma, erozyon kontrolü ve mera ıslahı çalışmalarına büyük önem ve hız verileceği belirtilmiştir (TBMM, 2004).

4.13. Dördüncü Ecevit Hükümeti Programı ve Tarım

11.01.1999 – 28.05.1999 tarihleri arasında iktidarda bulunan Anavatan Partisi ile Doğru Yol Partisinin dışarıdan destek sözü verdikleri Demokratik Sol Parti azınlık hükümeti (56. Cumhuriyet Hükümeti) programında; hükümetin yaklaşan seçimlerle sınırlı bir ömrü olacağı, bu nedenle hükümet programının da kısa tutulduğu vurgulanarak; özellikle dünyadaki ekonomik bunalımın etkilerinden ülkemiz ekonomisinin en az düzeyde etkilenmesi konusunda gereken her çabanın gösterileceği; enflasyonla mücadelenin kararlılıkla sürdürüleceği belirtilmiş olup, tarım sektörüne doğrudan yer verilmemiştir (TBMM, 2004).

4.14. Beşinci Ecevit Hükümeti Programı ve Tarım

28.05.1999 – 18.11.2002 tarihleri arasında iktidarda bulunan 57. Cumhuriyet Hükümetinin programında; doğu ve güneydoğu ekonomisinin temelini oluşturan, ancak gerek terör gerek uygulanan bazı politikalar nedeniyle gerilemiş olan hayvancılığın yeniden canlandırılması için başlatılan çalışmaların hızlandırılacağı; bütün yurtda tarım ve hayvancılığın geliştirilmesi amacıyla gereken önlemlerin alınacağı; hayvancılıkta verimliliğin artırılması ve çağdaş teknolojilerin uygulanabilmesi için birlikler kurulmasının özendirileceği, bu amaçla mezra tipi veya dağınık yerleşim birimlerinin gerek güvenlik, gerek ekonomi açısından yarattığı sorunlar da dikkate alınarak, kırsal alanda daha sağlıklı bir yerleşim düzenine geçileceği; birbirine yakın köyler arasında işbirliği ve eşgüdüm sağlanarak, altyapı hizmetlerinin ve sosyal hizmetlerin tüm köylülere daha düşük maliyetle ulaşmasına çalışılacağı; üretim planlaması ile birlikte ürün değiştirme kredileri ve diğer özendirici önlemleri içeren uygulamaların yürürlüğe konulacağı ve bu politikalar konusunda çiftçilerimizin ayrıntılı bir biçimde bilgilendirileceği; destekleme politikasının ilkeleri ile fiyatların bir yıl öncesinden belirlenmesine çalışılacağı; devlet üretme çiftliklerinin örnek üretim yapan laboratuvarlar olarak çalıştırılarak, bu

çiftliklerin arazilerinde sözleşmeli çiftçilik yaptırılacağı; erozyonla bilinçli bir şekilde mücadele edileceği; bir yandan orman köylüsüne yeni üretim ve kazanç olanakları sağlanırken, diğer yandan da ormanlarımızın tahribi ve yağmalanmasının önleneceği belirtilmiştir (TBMM, 2004).

4.15. Gül Hükümeti Programı ve Tarım

18.11.2002 – 14.03.2003 tarihleri arasında iktidarda bulunan 58. Cumhuriyet Hükümetinin programında; ülkemizde köylülerimiz ve çiftçilerimizin yıllarca ihmal edildiği, özellikle son yıllarda yaşanan derin ekonomik krizden tarımda çalışan vatandaşlarımızın çok olumsuz etkilendiği, Türkiye’de tarım sektörünün GSMH içindeki payının yüzde 14’e gerilediği, toplam sivil istihdamın yaklaşık yüzde 40’ının tarım sektöründe çalışmakta olduğu, bu nedenle tarım sektörünün sadece ekonomik politikalar kapsamında değil, öncelikli olarak sosyal politikalar kapsamında ele alınacağı, tarım politikalarının temel hedefinin ülkemizin temel gıda ürünleri üretimi bakımından sadece kendi kendine yeterli olmakla yetinmemesi, uluslararası piyasalarda rekabet edebilmesi, verimli tarım arazilerinin sürekli işlenir halde tutulması ve tarımsal üretimde verimliliğin artırılması olduğu vurgulanmış; bu temel hedeflere ulaşmak için, fiyatların serbest piyasada oluşmasının esas alınarak, üretimin piyasa koşullarındaki talebe göre yönlendirilmesinin sağlanacağı; ürün borsalarının gelişmesinin desteklenerek, bu borsalarda vadeli işlemlerin başlatılması için gerekli önlemlerin alınacağı; tarımda devlet desteğinin her bölge ve her ürün için ayrı ayrı projeler kapsamında ele alınacağı; hayvancılık alanında daha büyük ölçekteki işletmelerin oluşmasının sağlanacağı; entegre hayvancılık işletmelerinin kurulmasının destekleneceği belirtilmiştir (TBMM, 2004).

4.16. Erdoğan Hükümeti Programı ve Tarım

14.03.2003 tarihinde göreve başlayan 59. Cumhuriyet Hükümeti programında; tarım sektörüne yönelik temel amacın verimliliğin ve üretimin artırılması, üretici gelirlerinin istikrara kavuşturulması, bu kesime yönelik teşviklerin rasyonel kullanılması, hayvancılık potansiyelinin yeniden canlandırılması ve en üst düzeye çıkarılması, ulusal ormancılık politikası doğrultusunda uzun vadeli bir ana planın hazırlanması olduğu vurgulanarak; *alternatif ürün projesi ile üretimin iç ve dış*

pazar talebine göre yönlendirilmesinin sağlanacağı; tarım, ormancılık ve hayvancılık ürünlerinin dünya piyasalarına arzının teşvik edileceği; sektörün kendi kendine yeterliliğine destek verilerek yoksulluğun ortadan kaldırılmasına ağırlık verileceği; karma ve alternatif tarımsal üretim ve metotlarının teşvik edilerek tarım sektöründe çeşitlenme ve farklılaşmanın sağlanacağı; tarım sektörüne daha rekabetçi yapı kazandırmak amacıyla, piyasa fiyatlarına duyarlı üretim sistemlerinin oluşmasına imkân sağlanacağı; sektörün piyasa yapısının güçlendirilmesi için gerekli yasal ve kurumsal düzenlemelerin yapılacağı; tarım sektörü politikalarının, istihdam ve sosyal politikalar olarak ele alınacağı, katmadeğer artışına odaklı destek ve teşviklerin sağlanacağı; GAP'ın bir bütün olarak değerlendirilerek, toprak reformu ile birlikte bölgenin ekonomik altyapısının yeniden planlanacağı; GAP İdaresinin ise bu bölgeye nakledileceği belirtilmiştir (TBMM, 2004).

5. TÜRKİYE'DE TARIM YÖNETİMİYLE İLGİLİ KURUM VE KURULUŞLARIN TARIMLA İLGİLİ ANA İŞLEVLERİ

Tarıma hizmet veren ve tarımın yönetilmesinde görevi bulunan kurum ve kuruluşlar; Tarım ve Köyişleri Bakanlığı (TKB), Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na Bağlı Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşlar alt başlıklarında ele alınmıştır. Bu kurum ve kuruluşların örgüt yapısı, hizmet birimleri vb. ile ilgili ayrıntılı bilgi verilmemiş, bunun yerine tarıma yönelik işlevlerine ağırlık verilmiştir.

5.1. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı

07.08.1991 gün ve 441 sayılı Tarım ve Köyişleri Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararıyla kurumun görevleri; kalkınma plan ve programları doğrultusunda, kırsal bölgelerin kalkındırılması için altyapı tesislerini yapmak ve yaptırmak, tarımsal kredi ve diğer girdilerin, temin, tedarik ve dağıtım ile ilgili hizmetlere ve çiftçinin teşkilatlanmasına yardımcı olmak, tarım ürünlerini destekleme politikaları ile ilgili çalışmalar yapmak, tabii afetlerden zarar gören çiftçilere özel mevzuatında yer alan esaslar çerçevesinde yardım yapmak, gıda ve diğer tarım ve hayvancılık ürünlerinin kalite ve standartlara uygun olarak üretimi, işlenmesi, korunması, pazarlanması ve değerlendirilmesini temin ve düzenlemek için gerekli kontrol sistemi ve kuruluşlarını tesis etmek, işletmek ve bu konularda çiftçinin teşkilatlanmasında yardımcı olmak, taşınır, taşınmaz çiftçi mallarının korunmasını özel kanunlara göre sağlamak için ilgili kuruluşlarla işbirliği yapmak ve tarım dışında kullanılmaya tahsis edilecek araziye tesbit etmek, bunların kullanılmasına izin vermek için ilgili kuruluşlarla koordinasyon sağlamak, devletin hüküm ve tasarrufu altında veya özel mülkiyetinde bulunan yabancı fıstıklık, zeytinlik, harnupluk, fundalık, makilik, çayır ve meraların altyapı tesislerini korumak ve verimlilik ilkesi ile ıslah, imar ve ihya etmek, gıda konularında araştırmalar yapmak, pilot tesisler kurmak, gıda kontrolüne yardımcı olmak, zirai mücadele ilaçlarının, alet ve makinelerinin ithal, imal, satış ve kullanılma esaslarını tesbit etmek, uygulatmak ve bu ilaçların insan, hayvan ve çevreye zarar vermeyecek şekilde kullanılmasını teminen gerekli denetlemeleri yapmak, her türlü salgın hayvan hastalıkları ile mücadele etmek, veterinerlik konularında araştırmalar yapmak, çiftçilere hayvan hastalıkları ve tedavileri hakkında yayımlarını götürmek,

veteriner sağlık teknisyeni ve laborant yetiştirmek, bunlar için gerekli okul ve tesisleri açmak, hayvanların verimlerini ve üretimini artırmak amacı ile ıslah, tabii sun'li tohumlama ve embriyo transferi tekniklerini uygulamak ve geliştirme programlarını hazırlamak, uygulamak, uygulatmak, çiftçilerin modern hayvancılık işletmeleri kurmalarını özendirmek, bunlara gerekli desteği sağlamak, finansmanı ile ilgili olduğu projeleri denetlemek, hayvan yetiştiriciliği ve yönetimi konularında araştırma, eğitim ve yayım hizmetleri yapmak, hayvan soy kütüğu sistemini organize etmek, tarım alanlarının gagesine uygun bir şekilde kullanılmasını sağlamak, denetlemek ve ilgili kuruluşlarla işbirliği yapmak olarak belirtilmiştir (Resmi Gazete, 1991).

5.2. Tarım ve Köyişleri Bakanlığına Bağlı ve İlgili Hizmet Birimleri

Bu alt bölümde; Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na bağlı ve ilgili hizmet birimlerinden; Atatürk Orman iftliği, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğu (TİGEM), Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO), Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğu (KHGM), Tarım Reformu Genel Müdürlüğu, Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğu, Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğu, Teşkilatlandırma ve Destekleme Genel Müdürlüğu ile ay İşletmeleri Genel Müdürlüğu kısaca tanıtılmıştır.

5.2.1. Atatürk Orman iftliği

Kurtuluş savaşı sonrası ekonominin temelini tarım olduğu görüşü ile Atatürk tarım sektöründeki kalkınmaya özel önem vermiştir. Modern tarım tekniklerinin uygulanmasına önderlik için teşvik edici çalışmaların başlatılması ve de tarıma elverişsiz bozkır olan başkent Ankara'nın doğal güzelliğe kavuşturulması amacıyla 1925 yılında Ankara civarında modern bir çiftlik kurulması kararına varmıştır. Atatürk tarafından, başlangıçta 20.000 dekar olan ve daha sonra çevredeki birçok bataklık ve çorak araziler de alınarak modern bir çiftlik oluşturulmaya başlanmıştır. alışmalar sonucunda fikir aşamasındaki amaçlara ulaşılmış ve Gazi Orman iftliği faaliyete geçmiştir. Çiftlik ve ait mülkler 1937 yılında hazineye bağışlanmıştır. Bu amaçla, 13.01.1938 tarihli 3308 sayılı kanunla "Devlet Ziraat İşletmeleri" kurulmuştur. Kanun gereği Orman iftliği de işletmeye devir edilmiştir. İşletme

28.02.1950 tarihinde kapatılmış ve yerine 01.03.1950 tarihinde Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Çiftliği daha dinamik yapıya kavuşturmak ve kuruluş amaçlarına uygun çok yönlü bir kimliğe sahip kılmak ve bağımsız ekonomik sorumluluğunu kazanması için TBMM'ne sunulan yasa tasarısı kabul edilmiş ve 01.04.1950 tarih ve 5659 sayılı kanun ile çiftliğin adı "Atatürk Orman Çiftliği" olarak değiştirilmiştir. Tüzel kişiliğe haiz bir birim olarak Tarım ve Köyişleri Bakanlığına bağlanmıştır (TKB, 2004).

5.2.2. Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM)

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında ülkede yaşanan ekonomik zorlukların tarıma yönelik desteklemeler ile aşılabacağı düşünülerek, 1937 yılında Zirai Kombinalar ve Devlet Ziraat İşletmeleri kurulmuştur. II. Dünya savaşının çıkması ile ordunun ihtiyacı olan gıda maddelerinin üretilmesi için boş ve verimsiz arazilerde ıslah yapılarak üretime yönelinmiştir. 1949 yılında 5433 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile verimi artırmak, üretimi çeşitlendirmek ve ürün kalitesini yükseltmek amacıyla Zirai Kombinalar ve Devlet Zirai İşletmeleri birleştirilerek kurulan Devlet Üretme Çiftlikleri, 1984 yılında 233 sayılı KHK uyarınca Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü adıyla yeniden yapılandırılmıştır. Devlet Üretme Çiftliği ve hara arazileri, varlıkları birleştirilerek TİGEM adı altında toplanmıştır. 1994 yılına kadar Kamu İktisadi Teşekkülü (KİT) olarak faaliyet göstermiş bu yıldan sonra da İktisadi Devlet Teşekkülü (İDT) olarak yeni bir statüye kavuşturulmuştur. Amacı, tarım ve tarıma dayalı sanayinin ihtiyaç duyduğu temel mal ve hizmetleri üretmek, bunları ticari esaslara göre pazarlamak ve kar etmek olan TİGEM, 38 işletmesi ile etkinliklerine devam etmektedir (TKB, 2004).

5.2.3. Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO)

24.06.1938 tarih ve 3491 sayılı kanunla İDT niteliğinde olmak üzere Ticaret Bakanlığına bağlı olarak kurulmuştur. Kuruluş yılında yalnızca buğday üreticisine destek olmak ve buğday piyasasını düzenlemek amacıyla kurulan TMO; gelişen ve değişen şartlar içinde zamanla arpa, çavdar, yulaf, mısır, patates, pirinç, çeltik,

fasulye, nohut, mercimek gibi bakliyat, yağlı tohumlar ve uyuşturucu maddeleri de faaliyet alanı içine almıştır. II. Dünya savaşı yılları içinde kurulması nedeni ile geçici olarak benzin, otomobil lastiği, et kavurması, margarin ve hatta kahve gibi maddelerin de tedarik ve dağıtımında görev almıştır. TMO, sermayesinin tamamı Devlete ait 08.06.1984 tarih, 233 sayılı Kamu İktisadi Teşebbüsleri Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararname (KHK) hükümlerine tabi, tüzel kişiliğe ve faaliyetlerinde özerkliğe sahip, sorumluluğu sermayesi ile sınırlı bir İktisadi Devlet Teşekkülüdür (TKB, 2004).

5.2.4. Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü (KHGM)

17.6.1982 tarih ve 2680 sayılı kanunun verdiği yetkiye dayanarak 08.06.1984 tarih ve 235 sayılı Kanun Hükmündeki Kararname ile YSE-TOPRAKSU-Toprak ve İskan İşleri Genel Müdürlükleri ile Orman Genel Müdürlüğünün Orman Yolları Ünitesi birleştirilerek, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü kurulmuş ve 18.06.1984 gün ve 18435 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (KHGM, 2004). Bir çok kez bağlı bulunduğu Bakanlık değişen KHGM, 2002 yılında Başbakanlığa bağlı bir birim iken 2002 yılından itibaren Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na bağlı kuruluş olarak görevlerine devam etmektedir (TKB, 2004).

Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü; devlet ve il yolları ağı dışında kalan köyler ve bağlı yerleşim birimlerinin köy yolu ağını tespit etmek, bu yollarla köy içi yollarını ve bu yollar üzerindeki sanat yapılarını yapmak, mevcutlarını geliştirmek, toprak ve su kaynaklarının verimli kullanılması, korunması ve geliştirilmesini sağlamak, bulunduğu yerde geliştirilmesi mümkün olmayan orman içi köyleri, mahalle, kom, mezra gibi dağınık yerleşme yerlerini yeni bir yerleşme yerinde toplamak, tarım içi ve tarım dışı sahalarda iskan etmek, köy ve bağlı yerleşim birimlerinin yol, su ve kanalizasyon tesisleri ile askeri garnizonların içme ve kullanma suyu tesislerini yapmak, tarım alanlarının gayesine uygun kullanımını sağlamak, devlet sulama şebekelerinde arazi tesviyesi, tarla başı kanalları, tarla grup yolları ve tarla içi drenaj tesislerini yapmak, kasaba ve köylerin imar planlarını hazırlamak, kendi evini yapana tip proje ve gerekli kredileri vermek, devletin hüküm

ve tasarrufu altındaki arazinin tesbit, tayin ve hazine adına tescil işlemlerini yapmakla görevli kılınmıştır (KHGM, 2004).

5.2.5. Tarım Reformu Genel Müdürlüğü

26.07.1972 yılında Toprak ve Tarım Müsteşarlığı olarak kurulmuştur. Daha sonra adı Tarım ve Toprak Reformu Teşkilatı olarak değiştirilmiştir. 1984 yılında 224 sayılı KHK ile Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığına bağlanmış, adı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü olarak değiştirilmiştir (TKB, 2004).

26.02.1985 gün ve 3155 sayılı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü'nün Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun'da, Kurumun görevleri; toprağın verimli olarak işletilmesi, verimliliğinin korunması ve geliştirilmesi, toprağın erozyonla kaybedilmesini ve tarım arazilerinin parçalanmasının önlenmesi, az topraklı ve topraksız çiftçilerin topraklandırılması, desteklenmesi ve eğitilmesi, tarımda istihdam olanaklarının geliştirilmesi, teknolojik gelişmeyi hızlandıran, ekonomik verimliliği ve değerlendirmeyi ön planda tutan bir yapının kurulması için çalışmalar yapmak olarak belirtilmiştir (www.hukuki.net, 2004).

5.2.6. Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü

09.08.1991 tarih ve 441 sayılı KHK ile kurulmuştur. Bitki ıslahı ve yetiştirme, hayvan ıslahı ve yetiştiriciliği, hayvan sağlığı, su ürünleri, gıda ve yem konularında çalışmalar yapmaktadır (TKB, 2004).

5.2.7. Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü

06.03.1985 tarih ve 3161 sayılı kanun ile kurulmuş olan Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü'ne (KKGGM); Gıda Kontrol Genel Müdürlüğü, Zirai Mücadele, Zirai Karantina Genel Müdürlüğü ve Su Ürünleri Dairesi görevleri de verilmiştir. 07.08.1991 tarih ve 441 sayılı KHK ile Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü görev ve yetkileri yeniden düzenlenmiştir (TKB, 2004).

07.08.1991 gün ve 441 sayılı Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin 10. Maddesinde, Koruma ve

Kontrol Genel Müdürlüğü; tarım alanlarının gayesine uygun bir şekilde kullanılmasının prensip ve esaslarını belirlemek, bitki ve hayvan hastalık ve zararlıları ile mücadele amacı ile program ve projeler hazırlamak, gıda standartları ve kalite kontrol hizmetleri için temel prensip ve kriterleri belirlemek, duyurmak, uygulamalarını denetlemek, Türk Gıda Kodeksi'ni hazırlamak, mecburi uygulanan standartların kontrolünü yapmak ve ilgili mevzuatla verilen tohumluk, fide, fidan ve benzeri girdilere ilişkin kontrol ve düzenleme esaslarını belirlemek, duyurmak, bunların uygulamalarını denetlemek, tarım arazisinde ekili, dikili ve mera gibi tabii bitki alanlarının ve bunların ürünlerinin taşınır ve taşınmaz çiftçi mallarının korunmasını ve tabii afetlerden zarar gören çiftçilere özel kanunlara göre yardım yapılmasını sağlamak için ilgili kuruluşlarla işbirliği yapmak ve bu çalışmalara yardımcı olmak, su ürünleri avcılığının esaslarını belirlemek, bu konuda Su Ürünleri Kanunu'nun ilgili maddelerinde belirtilen görevleri yapmakla görevlendirilmiştir (KKGM, 2004).

5.2.8. Teşkilatlandırma ve Destekleme Genel Müdürlüğü

Tarım ve Orman sektörleri ve kırsal kalkınma projeleri ile ilgili olarak üreticilerin teşkilatlanması, eğitilmesi ve tarım girdilerinin ve bazı temel ihtiyaçların karşılanması amacı ile kurulmuştur (TKB, 2004).

5.2.9. Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü

Çay tarımı ve sanayisinin ekonomik ve sosyal yönden daha etkin hale getirilmesi amacı ile 1971 yılında 1497 sayılı Çay Kurumu Kanunu çıkarılmış ve bu kanun ile çay ile ilgili tüm etkinlikler, bir İDT olarak kurulan Çay Kurumuna devredilmiştir. 1973 yılında fiilen faaliyet geçen Çay Kurumu 1983 yılında çıkarılan 2929 sayılı kanunla “Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü (Çay-Kur)” adı altında Kamu İktisadi Kuruluşu (KİK)'na dönüştürülmüştür. 1984 yılında devlet tekelinde olan çay işletmeciliği 3092 sayılı kanun ile özel sektöre de açılmıştır. 1994 yılında çıkarılan 4046 sayılı “Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesi ve Bazı Kanun ve KHK Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” 35. maddesi gereğince İDT statüsüne

alınmıştır. Tarım ve Köyşleri Bakanlığına bağlı bir birim olarak etkinliklerine devam etmektedir (TKB, 2004).

5.3. Tarıma Hizmet Veren Diğer Kurum ve Kuruluşlar

Bu alt bölümde; Ziraat Bankası (ZB), Tarım Kredi Kooperatifleri (TKK), GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ), Tarım Satış Kooperatifleri, Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliği kısaca tanıtılmıştır.

5.3.1. T.C. Ziraat Bankası

1863 yılında, çiftçilerin oluşturduğu kaynakla Mithat Paşa öncülüğünde kurulan “Memleket Sandıkları” Milli Bankacılığın ilk örneği olarak tarihe geçmiştir. Ancak izleyen yıllarda sandıkların işleyişinde gözlenen bozulmalar, Memleket Sandıkları'nın etkinliklerini azaltmıştır. Sandıkları merkezi yönetime bağlayarak olumsuzlukları giderebileceğini düşünen hükümet, 1883'te aynı amaçlar doğrultusunda “Menafi Sandıkları”nı kurmuştur. 15 Ağustos 1888'de Menafi Sandıkları'nın yerine; işlevlerini üstlenecek modern finans kuruluşu olarak Ziraat Bankası resmen kurulmuş, o tarihte faaliyette bulunan Menafi Sandıkları da Banka şubelerine dönüştürülerek etkinliklerine (faaliyetlerine) başlamıştır. Bu adımla birlikte, kurumsal tarımsal kredi tarihimizde yeni bir dönem başlamıştır. Ziraat Bankası'nın ilk kuruluşundaki görevleri ise; satılması mümkün olan gayrimenkul rehini ve kuvvetli kefalet karşılığında çiftçiye kredi kullanırmak, faiz karşılığında tevdiat (para vb.) kabul etmek ve tarıma ilişkin sarraflık ve aracılık işleri yapmak olarak belirlenmiştir. Tarihi süreç içerisinde bir çok kez isim ve statü değişikliğine uğrayan Banka 15 Kasım 2000 tarihinde kabul edilen 4603 sayılı kanunla Anonim Şirket haline getirilmiştir. Ziraat Bankası bugün itibarıyla çiftçilere yönelik olarak; Bireysel Çiftçi, Projeli İşletme, Sözleşmeli Üretim, Yatırım ve Tarım Makineleri Kredisi gibi kredileri kullanılmaktadır (ZB, 2004).

5.3.2. Tarım Kredi Kooperatifleri (TKK)

Türkiye’de bugünkü anlamda tarımsal kredinin ilk kooperatifleşme hareketi 1863 yılında Mithat Paşa tarafından Nis Valiliği sırasında Pirot Kasabasında "Memleket Sandıkları" nın kurulması ile başlamıştır. Batı Almanya Raiffeisen Kooperatifleri örnek alınarak hazırlanan 2836 sayılı kanun, Tarım Kredi Kooperatiflerine ortaklarının üretimlerini düzenlemek, artırmak ve kıymetlendirmek için ucuz üretim kredisi temin etmek ve tarımsal girdi, alet ve makine temini sureti ile ortaklarını zararlı kredi yollarına başvurmaktan alıkoymak ve böylece yurt içi ve yurt dışı rekabet gücünü geliştirmek gibi görevler yüklenmiştir. Daha sonra bu kanun gelişen ve değişen ihtiyaçlara göre yerini 1972 yılında çıkarılan 1581 sayılı Kanuna bırakmıştır. Bu kanun Tarım Kredi Kooperatiflerine yeni bir yapılanma şekli getirmiş, kooperatiflerin Bölge Birlikleri ve Merkez Birliği örgütlenmesi şeklinde yapılanmaları gerçekleştirilmiştir (TKK, 2004).

5.3.3. GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı

Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatı'nın Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki 27 Ekim 1989 Tarih ve 388 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede GAP Bölge Kalkınma idaresinin görevleri; Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Mardin, Siirt ve Şanlıurfa illerini içine alan GAP bölgesi için gerekli araştırma ve uygulama projelerini yapmak ve yaptırmak, bölge içindeki etkinlikleri yönlendirmek, uygulamasını değerlendirmek ve takip etmek, bölgede uzun vadeli planlar ve yıllık programlar neticesinde süratle kalkınmayı sağlamak için tarım, madencilik, imalat sanayi, enerji, ulaştırma, haberleşme, inşaat, turizm gibi kamu hizmetleri, beşeri kaynaklar, sosyal ekonomi, araştırma, geliştirme, teknoloji ve çevre konusunda çalışmalarda bulunmak, çalışmaları yönlendirmek, eşgüdümü ve uygulamaların gerçekleşmesini sağlamak, bölgede kaynakların kullanılması, dış ekonomik ilişkiler, finansman dengesi, krediler, bankalar, fiyatlar ve sermaye piyasası konularında gerekli çalışmaları yapmak, yol, su, elektrik, kanalizasyon ile konut, sanayi ve ulaştırma hizmetlerini yürütmek, Milli Eğitim Bakanlığı ve ilgili diğer kamu kurum ve kuruluşları ile eşgüdümlü biçimde halkın tarımsal alan dahil her konuda eğitim düzeyinin yükseltilmesini ve her derecedeki eğitim kurumlarının

açılmasını sağlamak olarak belirtilmiştir (Resmi Gazete, 1989).

5.3.4. Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ)

DSİ Genel Müdürlüğü, 1953 yılında 6200 sayılı kanunla, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'na bağlı kuruluş olarak kurulmuştur. DSİ “yerüstü ve yeraltı sularının tek ve çok amaçlı kullanımı, toprak erozyonunun ve taşkın zararlarının önlenmesi” ile yükümlü kılınmıştır. Bu nedenle DSİ, barajların, hidroelektrik santrallerin, içme-kullanma suyu temini ve sulama şebekelerinin planlanması, projelendirilmesi, inşa edilmesi ve işletilmesinden sorumludur. Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ), ülkemizde tüm su kaynaklarının planlanması, yönetimi, geliştirilmesi ve işletilmesinden sorumlu, katma bütçeli ve tüzel kişiliğe haiz bir kuruluştur. DSİ üç aşamalı bir örgüt yapısına sahiptir. Üst yönetim birimi Ankara'daki Genel Müdürlük makamıdır. Kurumun ikinci basamağında toplam sayısı 13 adet olan Daire Başkanlıkları yer almaktadır. Üçüncü aşama yönetim birimi ise Bölge Müdürlükleri ve taşra birimleridir (TKB, 2004).

5.3.5. Tarım Satış Kooperatifleri

01.06.2000 gün ve 4572 sayılı Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Hakkındaki Kanunda, üreticilerin karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle meslekî faaliyetleri ile ilgili ihtiyaçlarını sağlamak, ürünlerini daha iyi şartlarla değerlendirmek ve ekonomik yararlarını korumak amacıyla, aralarında sınırlı sorumlu, değişir sayıda ortaklı ve değişir sermayeli, tüzel kişiliğe sahip tarım satış kooperatifleri kurabilecekleri, bir tarım satış kooperatifinin kurulabilmesi için en az otuz üreticinin, bir tarım satış kooperatifleri birliğinin kurulabilmesi için ise en az üç tarım satış kooperatifinin bir araya gelmesinin şart olduğu belirtilmiştir (Resmi Gazete, 2000).

5.3.6. Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliği

15.5.1957 tarihli ve 6964 sayılı Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliği Kanunu'nda odaların görevleri; meslek hizmetleri görmek, çiftçilerin ortak ihtiyaçlarını karşılamak, tarım ve çiftçilikle ilgili haber ve bilgileri toplamak, gerekli

inceleme, endeks ve istatistikî çalışmaları yapmak ve yayımlamak, gerektiğinde ilgililerce istenilen bilgi ve kayıtları vermek; tarımın gelişmesi için gerekli gördüğü mevzuat değişikliklerinin yapılabilmesi veya yeni mevzuat oluşturulması hususunda önerilerde bulunmak; tarım ve kırsal kesimin kalkınması için her türlü eğitim, yayım ve danışmanlık etkinliklerinde bulunmak, ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapmak, katkı ve önerilerde bulunmak; çiftçi kayıtlarını tutmak, çiftçilikle ilgili bilgi ve belgeleri düzenlemek, her türlü tarımsal desteklere ilişkin gerekli bilgi ve belgeleri çiftçilere ve ilgili kuruluşlara vermek; çiftçilerin tarımsal girdilerini teminen her türlü etkinlikte bulunmak; meslek sorunlarında (ihtilaflarında) hakem olmak, mahkemelere bilirkişi göndermek; kuruluş amacına uygun olarak kooperatif ve şirket kurmak, ortak olmak ve sigorta acenteliği yapmak; odalara kayıtlı muhtaç çiftçi çocuklarının, yurt içinde eğitimleri veya ihtisas ya da stajları için Birliğin onayı ile burs vermek olarak belirtilmiştir (www.hukuki.net, 2004).

ÜÇÜNCÜ KESİM

ULUSLARARASI OLUŞUMLARIN TÜRK TARIMINA ETKİLERİ, TÜRK TARIMININ SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

6. TARIM SEKTÖRÜNÜ ETKİLEYEN “KÜRESEL” OLUŞUMLAR VE BU OLUŞUMLARIN TÜRK TARIMINA ETKİLERİ

Bu bölümde; “küreselleşme” kavramı açıklanmış, almış oldukları karar ve uygulamalarıyla, dolaylı da olsa Türk tarımını etkileyen Avrupa Birliği (AB), Dünya Bankası (DB), Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) gibi “küresel” oluşumlar kısaca tanıtılmış ve bu oluşumların Türk tarımına etkilerine değinilmiştir. Tarımla İlgili Diğer Uluslar arası Kuruluşlar alt başlığında ise; Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Tarımsal Kalkınma için Uluslararası Fon (IFAD) ile Dünya Gıda Programı (WFD) kısaca tanıtılmıştır.

6.1. “Küreselleşme” Nedir? Ne Değildir?

Günümüzde sıkça kullanılan “küreselleşme” sözcüğüne çeşitli anlamlar yüklenmektedir. “Küreselleşmeye” ilişkin çeşitli tanımlar aşağıda açıklanmıştır.

“Küreselleşme”, “iletişim ve insani etkileşimin dünya ölçeğinde hızla yayılmasıyla birlikte uluslar arasındaki coğrafi sınırların önemini yitirmeye başlaması sonucunda insani gündem ve ilgilerin dünyalaşması sürecidir” (Erdoğan, 2000). Sınır ötesi gelişmelerin veya sınır tanımayan etkileşimlerin ulusal gelişmeleri ve ulusal politikaları etkileme biçimidir (Eraktan, 2002, 122). Elwood (2002, 8-9)’a göre “küreselleşme” süreci, Kolomb’un Karayib adalarına ulaşması ve buradaki yerlilerin kendisine çok iyi davrandıklarını ve gemisine çok miktarda bilmediği yemişlerin gönüllü olarak bu yerliler tarafından yüklendiğini geri gelip anlatmasıyla başlamış ve bu yerlilerin yaşadığı yerlerin sömürge durumuna getirilmesi ile devam etmiştir.

Tarihi süreç içerisinde sömürgeci ülkeler sömürü ile zenginleşmiş, zenginleştikçe de daha fazlasını istemeye başlamışlardır. Sömürgeci ülkeler, sömürge yarışına girmiş, bunun sonucunda insanlık utanç verici iki büyük savaş yaşamıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası galip devletler düştükleri ekonomik bataktan kurtulmanın yollarını ararken bir dizi yeni kurallar belirlemiş, savaş sonrası dönemin

mali yapısı; Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu ve Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) gibi örgütler tarafından belirlenmeye başlanmıştır. IMF gibi kurumlarda ülkeler ekonomik gelişmişliklerine göre nüfuzlara sahiptirler. DTÖ gibi örgütler ulus devletlerin politikalarını haksız rekabeti ortadan kaldırmak adına yok etmişlerdir. Petrol zengini diktatörler ve ülkeler petrolün fiyatını birlik kurup üç katına çıkararak, kazandıkları parayı kuzeyin bankalarına yatırmışlardır. Bu bankalar da yatırılmış olan paraları ikinci dünya ülkelerine borç vermişlerdir. Ödeme dengesi bozulan üçüncü dünya ülkeleri IMF’den borç almış, borçlarını ödeyemeyen ülkelere yapısal reformlar önerilmiştir. Bu da devlet gelirlerinin eğitim sağlık gibi hizmetlerden borç ödemelerine ve dışsıtım teşviklerine yönlendirilmesine neden olmuştur (Elwood 2002, 8-9). Savaş (2004, 338-339) “küreselleşmeyi”, ABD öncülüğünde emperyalist devletlerin IMF, DB, DTÖ gibi kuruluşları ve her ülkede iktidara getirmeyi başardıkları yerli işbirlikçileri kullanarak uygulamaya çalıştıkları, sadece çokuluslu şirketlerin karlarını aşırı derecede artıran, gelir dağılımını daha çok bozan, çalışan tüm kesimleri ucuz işgücüne mahkum köleler haline getiren, işsizliği ve açlık sınırının altında yaşayan insanların sayısını giderek artıran, dış güdümlü ve satılık medya gücünü kullanarak bilinçli bir kamuoyu oluşmasını ve sorunları demokratik yollardan çözecek bir muhalafet umudunun yeşermesini engelleyen, özellikle Türkiye gibi aşırı borçlandırmayı başardıkları ülkelere baskı ile uygulattırdıkları politikalarla kalkınma hızlarını düşüren, geleceğe ümitle bakan insanların sayısını azaltan “yeni dünya düzeni” veya “küreselleşme” diye de nitelendirilen “yeni emperyalizm” diye tanımlamaktadır.

Eski sömürge ülkeleri tüm zenginliklerini almış oldukları borçların faizini ödemek için kullanmaya başlamışlardır. Zenginliğini sömürgeci elde etmiş olan batı düzenini yeniden kurmuş ve sömürüsüne devam etmektedir. Bu yolla “küreselleşme” projesi gerçekleştirilmektedir.

Kartal (2003), güçsüzlerin yok edilme projesi olan “küreselleşmeyi” aşağıdaki çizelgeyle özetliyor.

Çizelge 12: Küreselleşme

AKIMLARI	Gelişmiş Ülkeler	Gelişmemiş Ülkeler
1-Mal ve Hizmet	+	- +
2-İşgücü Akımı	+	-
3-Sermaye Akımı	+	+

Kaynak: (Kartal, 2003)

Çizelgede, gelişmiş ülkelerin sermayesi, mal ve hizmetleri ile işgücünün gelişmemiş ülkelerde serbestçe dolaşmakta olduğu; gelişmemiş ülkelerin mal ve hizmetlerinin izin verilen ölçüde bir dolaşım serbestisine sahip olduğu, işgücünün gelişmiş ülkelerde serbestçe dolaşamayacağı, sermayesinin ise serbestçe dolaşabileceği anlatılmaktadır.

“Küreselleşmenin” bir serbestleşme tarafı var. Bu sermayenin, malların ve hizmetlerin serbest dolaşımı anlamına geliyor. Bu ilk bakışta “küreselleşmenin” güzel görünen tarafıdır. İkincisi sosyal devletin tasfiyesi, sosyal devletin tasfiyesi hemen arkasından özelleştirme kavramını da beraberinde getiriyor. Emekçi sınıflar ile sermaye arasında bir uzlaşma olan sosyal devlet, sermaye tarafından yeni kâr alanları yaratmak için ortadan kaldırılmaktadır (Güvenç, 2002, 4).

Gelişmiş ülkeler mallarını satabilmek için gelişmemiş ülkelerin korumacı politikalarından vazgeçmelerini istemektedirler. Ancak kendileri ülkelerindeki korunmaya muhtaç alanlarda devlet eliyle korumacı politikalarını sürdürmektedirler. “Küreselleşme projesi”, gelişmiş ülkelerin az gelişmiş veya gelişmemiş ülkelere stok mallarını satabilmek, onları kendilerine her yönüyle bağımlı hale getirmek için uluslararası kuruluşlar eliyle oynamış oldukları oyunun adıdır.

“Küreselleşme” süreci ile; devletin piyasa mallarının üretiminden çekilmesi; KİT’lerin özelleştirilmesi sonucu küresel sermayeye yeni kar olanaklarının açılması, devletin sosyal harcamalarını kısması ve büyük sermayenin önündeki korumacı engellerin kaldırılması istenmektedir. Ülkemizde IMF, DB ve DTÖ tarafından uygulanması istenilen politikaların özü de budur. Büyük sermayenin önündeki engeller kalkınca da büyük iyice büyüyecek, küçük olanın ise büyüme şansı ortadan kalkacaktır. Burada anlatılanları Savaş (2002, 186) birkaç cümle ile özetliyor. “Küreselleşme döneminde yaşıyoruz. Küreselleşme hareketine uyum için şirketler

büyüyor... Büyüyor... Büyüyor... Bu dünyada artık küçüğe yer kalmıyor... Büyüme için şirketler birleşiyor... Birbirini satın alıyor. Önce ekonomi, sonra siyasi güç, büyüklerin elinde toplanıyor...” Kozlu (2003, 371-372), yeni dünyanın sermayenin mantığına teslim olmuş durumda olduğunu, artık ulusal ekonomilerin devlet eliyle inşa edildiği dönemlerin geride kaldığını, global sermayenin dünya üzerinde istediği yerde yatırım yaptığını, beğenmediği yerleri de durağanlığa ve dışlanmaya mahkum ettiğini belirtmektedir. Timur (2004, 11) ise, “küreselleşmenin” insanlığın büyük çoğunluğuna mutluluk getirmediğini, ülkeler arasında ve ülkeler içinde gelir eşitsizliklerini çoğu kez artırdığını, bu durumun uluslar arası kuruluşların raporlarında bile yer aldığını vurgulamaktadır. “Küreselleşme” süreci ile önceden mutlu olan azınlık, daha da mutlu olmaktadır.

Özetleyecek olursak, “küreselleşme” süreci ile; zaman ve mekan kavramı ortadan kalkmakta, uluslararası ticaret serbestleştirilmekte, yani yüzme bilenle bilmeyenlerin aynı havuzda yüzmesi istenmektedir. İlk bakışta bu politikalar adaletli gibi gözükmemektedir. Çünkü yüzülecek havuz herkes için eşittir. Ancak, önceden almış oldukları yüzme eğitimi sayesinde, yüzmeyi çok iyi öğrenmiş olanlarla, hiç yüzme bilmeyenlerin aynı derinlikteki havuzda yüzmeleri öngörülen bu süreçte; kimin boğulacağı, kimin suyun üzerinde keyif süreceği sorularının cevabını bulmak zor değildir. Aynı şartlarda rekabet edecek olan Türk tarımı ile gelişmiş ülkelerin tarım sektörleri arasındaki durum da bu benzetmemizden farklı değildir. Güçlü ekonomileri sayesinde yıllardan beri tarım sektörlerini çok yoğun bir şekilde desteklemiş ve rekabet edebilir konuma getirmiş ülkelerin tarım sektörleriyle, kısıtlı finansal destek ve yetersiz teknoloji nedeniyle henüz kendi ayakları üzerinde durabilme yetisine ulaşamamış Türk tarımının, ticaretin tamamen serbestleştirilmesiyle, eşit koşullarda yarıştırılmasından kimin zararlı çıkacağı bellidir.

Yüksek teknolojiye sahip ülke getirdiği yeni kavramlar ve yarattığı yeni şartlarla ötekinin dengesini bozmakta; dengesi bozulan toplumun bazı yeniliklerden yararlanarak daha ileri bir aşamada dengeye kavuşmasını ise, kendi şartları ve yabancı devletler engellemektedir (Cem, 1997, 25-26). Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki; yüksek teknolojik olanaklar ve güçlü ekonomiye sahip gelişmiş ülkelerle geri kalmış ülkelerin, zaman ve mekan kavramlarının tamamen ortadan

kaldırarak “küreselleşme” denilen süreçte yan yana getirilmesi, geri kalmış ülkelerin dengelerini bozacaktır. Gelişmiş olan ülke daha da gelişirken, gelişmekte olan ülkelerin kalkınma şansı tamamen ortadan kalkacaktır.

6.2. Avrupa Birliği

Bu alt bölümde, Avrupa Birliği'nin ve Türkiye - AB ilişkilerinin kısa tarihçesine yer verilmiş, AB'de tarım ile ilgili uygulamalar ile bu uygulamaların Türk tarımına etkilerine değinilmiş ve AB - Türkiye Gümrük Birliği (GB) Anlaşması'nın Türk tarımına etkileri ele alınmıştır.

6.2.1. AB'nin Kısa Tarihçesi

18 Nisan 1951'de Almanya, İtalya, Fransa ve Benelux ülkeleri (Belçika, Hollanda, Lüksemburg) arasında imzalanan Paris Anlaşmasıyla, Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT) kurulmuş, bu Anlaşmayla Batı Avrupa ülkeleri arasında kömür ve çeliğe dayanan ortak bir pazar oluşturulmuştur. Topluluğun etkinliklerinin başarılı olması üzerine AKÇT üyeleri arasında 25 Mart 1957'de Roma'da; Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EUROTOM)'nu kuran Anlaşmalar imzalanmıştır. Bu çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde Avrupa Topluluğu'ndan bahsedilirken bugünkü ismi olan AB kullanılmıştır.

Roma anlaşmasının 2. maddesinde AET'nin amaçları; “ortak bir pazarın kurulması ve üye ülkelerin zamanla ekonomi politikalarının birbirlerine yaklaşımı ile topluluk dahilinde büyük bir ekonomik istikrar ile hayat standardının hızlı bir şekilde yükseltilmesinin temini ve üye ülkeler arasında daha sıkı ilişkilerin teşviki” şeklinde ifade edilmiş, bu amaçlara ulaşmak ve Topluluğun etkinliğini arttırmak için aşağıdaki hususların yerine getirileceği belirtilmiştir (Karluk, 2002, 41-42).

1. Üye devletler arasında, malların giriş ve çıkışlarında gümrük tarifelerinin, miktar kısıtlamalarının ve diğer bütün eş etkili önlemlerin kaldırılması,
2. Üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük ve ticaret politikalarının belirlenmesi,
3. Üye devletler arasında kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımını kısıtlayan faktörlerin giderilmesi,
4. *Tarım sektöründe ortak bir politikanın belirlenmesi,*
5. Ulaşım alanında ortak bir politikanın belirlenmesi,

6. Topluluk içinde rekabeti bozucu uygulamalara başvurulmaması,
7. Üyelerin ekonomi politikalarının uyumlaştırılması ve ödemeler dengesindeki açıkları gidermeyi sağlayan yöntemlerin uygulanması,
8. Milli mevzuatların birbirine yaklaştırılmasının sağlanması,
9. İşçilerin durumlarını iyileştirmek için Avrupa Sosyal Fonu'nun oluşturulması,
10. Topluluğun ekonomik gelişmesini kolaylaştırmaya yönelik Avrupa Yatırım Bankası'nın kurulması,
11. Ticareti artırma, ekonomik ve sosyal gelişme çabasını ortaklaşa sürdürmek amacıyla deniz aşırı ülke ve bölgelerin birleştirilmesi,

Altı üye ile temelleri atılan AB, yeni üyelerin katılımıyla genişlemiş ve bugün 25 üyesi bulunan dünyada söz sahibi bir güç haline gelmiştir. Kurucu olan 6 ülkeye ek olarak, 1973 yılında İngiltere, İrlanda ve Danimarka; 1981 yılında Yunanistan; 1986 yılında İspanya ile Portekiz; 1995 yılında Avusturya, İsveç ve Finlandiya; 2004 yılında ise Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Estonya, Polonya, Litvanya, Letonya, Slovenya ve Kıbrıs Rum Kesimi Birliğe katılmışlardır.

Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET), ekonomik birlik olma amacını, siyasal birlik olma yönünde değiştirerek 1992 yılında imzalanan Maastricht Anlaşması ile Avrupa Birliği ismini almıştır.

Maastricht Anlaşması ile AB, pek çok alanda bir devlet gibi hareket eden bir oluşum haline gelmiş ve siyasal kimlik kazanmıştır (Baharçipek, 1998, 1388). Eylül 1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile Roma Antlaşmasının 2. Maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir (Karluk, 2002, 42).

Topluluk; ortak bir pazarın, ekonomik ve parasal birliğin kurulması, ortak politikaların ve faaliyetlerin yürürlüğe konulması yolu ile topluluğun bütünü içinde ekonomik faaliyetlerin; uyumlu ve dengeli kalkınmanın, çevreye saygılı, sürekli ve enflasyonist olmayan bir büyümenin, ekonomik verimliliklerin yüksek derecede bütünlüğünün, yüksek seviyeli bir istihdam ve sosyal korumanın, yaşam seviyesinin ve kalitesinin yükseltilmesinin, üye devletler arasında ekonomik ve sosyal bütünlükle dayanışmanın iyileştirilmesi görevine sahiptir.

6.2.2. Türkiye - AB İlişkilerinin Kısa Tarihçesi

Türk toplumunun Tanzimat ile başlayan batıya açılma çabaları, ulu önder Atatürk'ün yön göstermesiyle yeni bir ivme kazanmıştır. Ulu önder kurmuş olduğu Cumhuriyet'i çağdaş uygarlık seviyesine ulaştırmak isteğini belirtmiş, çağdaş uygarlığın ise batıda olduğunu işaret etmiştir. Bu düşünceler doğrultusunda Atatürk'ten bugüne Türk dış politikasının temelleri, "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" ile "Çağdaşlık" ve "Çağdaş Uygarlık" ilkelerinin ışığında şekillenmiştir. Bu alt bölümde Türkiye AB ilişkilerinin önemli yapı taşlarını oluşturan tarihler üzerinde durulmuştur.

Türkiye 31 Temmuz 1959'da Roma Antlaşmasınının 238. maddesi uyarınca "Ortak Üye" olmak için Topluluklar Konseyi'ne başvurmuştur. 27 Mayıs 1960 darbesinin ardından ilişkilerimiz durma noktasına gelmiştir. Yeniden başlayan görüşmeler 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara'da imzalanan "Ortaklık Anlaşması" ile sonuçlanmıştır.

Ankara Anlaşması ikili ve tarafların eşit olarak katıldıkları bir anlaşmadır. Anlaşma ile Topluluk ve Türkiye arasında ekonomik birleşme, işgücünün serbest dolaşımı ve taraflar arasında sosyal bağların kuvvetlendirilmesi öngörülmektedir. Anlaşma, ileride Türkiye'nin Topluluklara tam üyeliğini amaçlamakta, ekonomik ve siyasi bir nitelik taşımaktadır. "Ankara Anlaşmasının ilkeleri aşağıda açıklanmıştır" (Karlık, 2002, 481)

1. Anlaşmada belirtilen amaçlara ulaşabilmek için Türkiye ve Topluluk arasında bir Gümrük Birliği oluşturmak,
2. Türk halkı ile AET üyesi ülke halkları arasında daha sıkı bağlar kurmak,
3. Türk ekonomisi ile AET ekonomileri arasında mevcut bulunan gelişme farkını ortadan kaldırmak,
4. *Türk ekonomisinin kalkınmasına yardımcı olmak üzere ekonomik yardımda bulunmak,*
5. Türkiye'nin gelecekte topluluğa tam üye olmasını kolaylaştırmak,
6. Roma Anlaşmasında belirtilen ülküyü paylaşmak, barış ve özgürlüğü garanti altına almak,

Türkiye ile AB arasında ortak bir gelecek için adım niteliğini taşıyan Ankara Anlaşması, ortaklık hedefine erişebilmek için; hazırlık, geçiş ve ortaklık olmak üzere üç dönem öngörmüştür.

1964 - 1973 yılları arasındaki hazırlık dönemi; AB'nin, Türkiye ekonomisiyle arasındaki gelişmişlik farkını azaltmak üzere tek taraflı kolaylıklar sağladığı dönem olarak adlandırılmaktadır. Tüm bunlara karşın, bu dönemde Türkiye Topluluğa iyi bir pazar olmuştur. 10 Ocak 1973 tarihinde Katma Protokol'un yürürlüğe girmesiyle başlayan geçiş döneminde; taraflar gümrük birliğinin yerleşmesi için gerekli önlemleri almayı üstlenmişlerdir. AB bu doğrultuda Türk sanayi ürünlerine uyguladığı gümrük vergilerini ve miktar kısıtlamalarını kaldırmıştır. Ancak bu kolaylıkları aynı düzeyde *tarım ürünlerine uygulamamıştır*. Türkiye ise protokol gereği Topluluk ülkelerinin sanayi ürünlerine uyguladığı gümrükleri 12 yılda kaldırmayı öngörmüş, ancak korunması gereken bazı sanayi ürünlerinde bu süre 22 yıl olarak belirlenmiştir. Tarım ürünleri geçiş dönemi sonuna kadar GB dışında bırakılmıştır. *Türkiye 22 yıllık geçiş dönemi içinde tarım politikasının, Topluluğun "Ortak Tarım Politikası" (OTP) na uyumu sağlayacak önlemleri almayı üstlenmiştir*. Geçiş süreci tarım ürünleri hariç diğer tüm mallarda GB'ye gidilmesini içeren bir süreç olmuştur. 1995 GB ile, geçiş süreci tamamlanmıştır (Sazak, Tangören, Tarihsiz, 32-33). Gümrük Birliği, ayrı bir alt başlıkta incelenmiştir.

Türkiye 14 Nisan 1987 tarihinde Roma Anlaşmasınının 237. maddesi uyarınca AB'ye tam üyelik için başvuruda bulunmuştur.

Bu başvuru Birlik Komisyonunca incelenip görüş raporu hazırlanarak Bakanlar Konseyine sunulmuştur. Konsey tarafından 5 Şubat 1990 tarihinde benimsenen raporda; Türkiye'nin tam üyelik statüsüne geçiş çalışmalarının başlamasının mümkün olmadığına yer verilerek, Türkiye'ye yeniden tam üyelik başvurusu için herhangi bir tarih verilmemiş, ancak tam üyelik hakkının devam ettiği belirtilmiştir (Dinler, 2000, 363).

1997 yılında yapılan Lüksemburg zirvesinde tam üye adaylığı reddedilen Türkiye'nin tam üye adaylığı, 12 Aralık 1999 tarihinde Helsinki zirvesinde kabul edilmiştir. Tam üyelik yolunun açık tutulduğu bu süreçte Türkiye; 1993 Kopenhag zirvesinde belirlenmiş olan üyelik kriterlerini hayata geçirmesinden sonra AB'den tam üyelik müzakerelerinin başlatılmasını isteyebilecektir.

21-22 Haziran 1993 tarihlerinde Kopenhag'da yapılan AB Hükümet ve Devlet Başkanları Zirvesi sonuç bildirgesinde, tam üyelik için gerekli şartlar yeniden belirlenmiş olup, bunlar; Siyasi Kriterler, Ekonomik Kriterler ve Topluluk Müktesabatına Uyum olmak üzere üç ana başlık altında toplanmıştır (Karluk, 2002, 78-79).

1. Siyasi Kriterler: Parlamenter sistemin sağlıklı işlemesine dayalı, çoğulcu demokratik rejim, kuvvetler ayırımı ile insan hakları ve temel haklar konusunda güvencelerdir.

2. Ekonomik Kriterler: Pazara giriş ve çıkışların kolaylığı, rekabeti engelleyici unsur ve mevzuatın bulunmaması, serbest girişimin önünün açık olması, ticaretin engellemeye maruz kalmaksızın yapılabilmesi gibi ilkelerdir.

3. Topluluk Müktesabatına Uyum: AB'nin çeşitli siyasi, parasal ve ekonomik hedeflerine bağlılık gösterilmesi, aday ülkelerin yasal düzenlemelerini topluluk hukukuna uygun hale getirmelerini kapsar.

“Bu kriterlere göre her aday ülke iç politikadan adalet, çevreden rekabet kurallarına, tarımdan çalışma hayatına, kısaca 1958'den beri oluşan tüm siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda 100 bin sayfa dolayında AB müktesabatına uyum sağlamak zorundadır” (Çarıkçı, 2001, 331).

Tüm bu şartların yerine getirilmesi aday ülkenin üye yapılması zorunluluğunu doğurmamaktadır. 2004 yılında birliğe üye olan ülkelerin birçoğu siyasi ve ekonomik yönden bu kriterlere uyum sağlamadığı halde AB'ye tam üye yapılmıştır. Türkiye için ise bu kriterlerin yerine getirilmesinin bile AB'yi tam anlamıyla tatmin etmeyeceği anlaşılmaktadır.

2004 yılının Aralık ayında Brüksel'deki AB Konseyi Zirvesi'nde, Avrupa Komisyonu'nun 6 Ekim 2004'te hazırladığı rapor ve tavsiye kararı doğrultusunda Türkiye ile tam üyelik müzakerelerinin 3 Ekim 2005 tarihinde başlamasına oybirliğiyle karar verilmiştir. AB ve Türkiye, yapılan yoğun görüşmelerin ardından 17 Aralık 2004'te üyelik müzakerelerinin koşulları hakkında bir anlaşmaya varmış, Brüksel'de 16-17 Aralık 2004 günlerinde yapılan Avrupa Konseyi Zirvesi sonrasında 17 Aralık Sonuç Bildirgesi yayımlanmıştır. Bildirgede, Komisyon tarafından belirlenen altı başlık altındaki hukuksal düzenlemeyi yürürlüğe koyması şartıyla

Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini katılım müzakerelerine başlamak açısından yeterli ölçüde karşıladığı, 3 Ekim 2005 tarihinde tam üyelik müzakerelerine başlanacağı belirtilmiştir (Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, 2005).

6.2.3. AB'nin Ortak Tarım Politikası

Bu alt bölümde, Genel Hatlarıyla AB Ortak Tarım Politikası (OTP), Ortak Piyasa Düzeninde Uygulanan Fiyat Rejimleri ile Ortak Piyasa Düzeninin Finansman Kuruluşu olan FEOGA tanıtılmış, OTP'nin sonuçları ile Türk Tarımının OTP'ye Uyum Sorunları değerlendirilmiştir.

6.2.3.1. Genel Hatlarıyla AB Ortak Tarım Politikası

Ortak Tarım Politikası, Birliğe üye ülkelerin tarım sektörlerinin düzenlenmesini ve geliştirilmesini kapsamaktadır. Birlik içerisindeki en sorunlu sektör tarım sektörü olarak gösterilmektedir.

İkinci Dünya Savaşı sırasında gıda maddelerinin kıtlığından doğan sıkıntıları yaşayan AB ülkeleri, tarım sektöründe verimliliğin artırılması ve kendi kendilerine yeterliliği gerçekleştirmeyi hedeflemişlerdir. Bu hedefler doğrultusunda 1962 yılında tüm üye ülkeler için uyulması zorunlu "Ortak Tarım Politikasını" benimsemişlerdir. OTP, AB'nin ilk ortak politikası olma özelliğine sahiptir. Birlik bütçesinin yarısını oluşturmaktadır. OTP ile tarım sektörü çalışanlarının gelir düzeylerinin korunması ve üye ülkelerin ulusal tarım politikaları arasındaki farklılıkların giderilmesi amaçlanmıştır. OTP'nin amaçları aşağıdaki şekilde belirlenmiştir (Karluk, 2002, 238).

1. Teknik ilerlemenin özendirilmesi, tarımsal üretimin rasyonelleştirilmesi ve üretim faktörlerinin, özellikle işgücünün optimal kullanımının ve verimliliğin artırılması,
2. Tarımsal nüfusun yaşam düzeyinin, özellikle tarımda çalışanların gelirinin artırılması yoluyla yükseltilmesi,
3. Piyasalarda istikrar sağlanması
4. Düzenli bir ürün arzının garanti altına alınması,

5. Tarım ürünlerinin tüketicilere uygun fiyatlarla ulaştırılmasının sağlanması, OTP, AB'de üretilen tarımsal ürünlerin % 90'ının yüksek fiyatlardan satın alınıp, AB içinde tüketicilere düşük fiyatlarla satılmasına dayanan bir politikadır. Tarım sektörü AB milli gelirinin % 3'ünü oluşturmakta ve toplam nüfusun % 6'sını istihdam etmektedir. Bütçe harcamalarının yarısından fazlası tarım sektörüne harcanmaktadır. Üyeler tarım konusunda bağımsız politika izleyemezler. Birlik kararlarına uymak zorundadırlar (Karluk, 2002, 242).

OTP, ekonomik olmaktan çok sosyal ve politik yönleri de bulunan bir politikadır. Üç temel ilkeye dayanmaktadır. Bunlar, "Tek Pazar", "Topluluk Tercih" ve "Mali Dayanışma" ilkeleridir. "Tek Pazar İlkesi", tarım ürünlerinin üye ülkelerde serbest dolaşımını amaçlamaktadır. "Topluluk Tercih İlkesi", tek pazarın oluşturulabilmesi için gerekli olan bir ilkedir ve Topluluk içi piyasalarda ve Topluluk sınırlarında üye ülkeler tarafından üretilen ürünlere öncelikli bir rejimin uygulanması esasına dayanır. "Mali Dayanışma İlkesi" ise, tek pazar ve topluluk tercihi ilkeleri çerçevesinde uygulanacak ortak politikanın, ortak bir bütçeden ve bütün üye ülkelerin katılımı ile karşılanmasını amaçlamaktadır (Ertuğrul, 2002, 190). Toplulukta üretilen ürünlerin yaklaşık % 95'i OTP'nin konuları arasında yer almaktadır (Yücel, 2002, 146). OTP, Birlik çiftçisini olası dış etkilerden korumayı esas almıştır. Üretilen tarımsal ürünler yüksek fiyattan satın alınarak üreticinin gelir düzeyi yükseltilmekte, yüksek fiyattan alınan tarımsal ürünler tüketiciye düşük fiyattan satılarak toplumun sağlıklı ve yeterli beslenmesi sağlanmaktadır.

6.2.3.2. Ortak Piyasa Düzeninde Uygulanan Fiyat Rejimi

AB'de 1992 yılı ortasına kadar uygulanan ortak piyasa düzeni, AB'yi gerek içeride gerekse dışarıda rekabete karşı koruyan bir müdahale sisteminden ibarettir. Bu fiyat rejimi, Birlik içi fiyat politikası ve Birlik dışı ülkelerle yapılan ticarete uygulanan fiyat politikası olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Dinler, 2000, 358-360).

6.2.3.2.1. Birlik İçi Fiyat Politikası

Ortak tarımsal pazar oluşturmak amacıyla, her ürün için Birlik içinde tek fiyat uygulamasına yönelinmiştir. Bu yapılırken üreticilere adil bir gelir sağlamak

amacıyla destekleme fiyat politikaları ön planda tutulmuştur. Birlik içinde aynı destek fiyatı uygulanacağından ticaret tamamen serbestleştirilmiş ve her türlü dış ticaret engelleri kaldırılmıştır. AB üyesi ülkeler “Birlik Tercih İlkesi” gereği tarımsal ürünlerin satın alınmasında AB üyesi ülke tarımcılarına öncelik vermek zorundadırlar.

Destekleme fiyatı uygulaması, Hedef Fiyat ve Müdahale Fiyatı olmak üzere iki aşamada yapılmaktadır.

Hedef Fiyat: Her kampanya döneminden bir yıl önce ilan edilen hedef fiyat, tavan fiyatı niteliğindedir. Bu sistem; tüketicilere ödeyecekleri en yüksek fiyat hakkında önceden bilgi verirken, üreticilere de ürünlerini satabilecekleri en yüksek fiyatı göstermektedir. Üreticiler önceden belirlenmiş fiyatlara bakarak üretim planlaması yapabilirler. Hedef Fiyat; üretimi yönlendirirken, bir ürün için ödenebilecek üst sınırı belirleyerek tüketicileri korumaya da yöneliktir.

Müdahale Fiyatı: Her yıl kampanya döneminden hemen önce ilan edilen müdahale fiyatı, taban fiyatı niteliğindedir. Hedef fiyattan yararlanılarak saptanmakta ve hedef fiyatın genellikle % 3 ile % 5 altında tespit edilmektedir. Yıl içinde saptanan fiyatlar müdahale fiyatının altına düşerse, müdahale organları üreticinin malını müdahale fiyatından satın almaktadır.

6.2.3.2.2. Birlik Dışı Fiyat Politikası

Birlik içi ticarete izlenen destekleme fiyat politikası sonucu tarımsal ürün fiyatlarının dünya fiyatlarının üzerinde seyretmesi, Birlik dışı tarımsal ürünler ticaretinde sorunlara neden olmuştur. Düşük olan dünya fiyatlarından birliğin korunması ve üretim fazlasının dışsatımı için dışalım ve dışsatıma ilişkin bir takım düzenlemeler yapılmıştır.

1. Dışalığa İlişkin Düzenlemeler ve Prelevman: Birlik dışı ülkelere daha düşük fiyatla yapılabilecek dışalığa karşı alınan önlemlerdir.

Eşik Fiyatı ve Prelevman: Birlik dışından yapılan dışalımda, satın alınan ürünlerin Birliğe girebileceği minimum fiyat düzeyi eşik fiyattır. Dünya fiyatı ile eşik fiyatı arasındaki fark dışalımçıdan (ithalatçıdan) alınmaktadır. İşte bu şekilde alınan dışalım vergisine prelevman adı verilmektedir.

Referans Fiyatı ve Fark Giderici Vergi: Prelevman sistemi dışında şarap, meyve, sebze ve su ürünlerinde dünya fiyatları ile Birlik fiyatları (Referans Fiyatları) arasındaki fark dışalımçıdan vergi olarak alınır. Bu vergiye fark giderici vergi denilmektedir.

2. Dışsatıma ilişkin Düzenleme (Restitution Sistemi): Uygulanan yüksek destekleme fiyatından ürün satın alan dışsatımcıların, dünya fiyatlarının düşük olması nedeniyle dışsatım yapmaları ortadan kalkmaktadır. Yüksek destekleme politikaları nedeniyle tarımsal ürün stoklarının artmaması için dışsatımı özendirici bir sistem geliştirilmiştir. Düşük dünya fiyatları ile yüksek Birlik fiyatları arasındaki farkın dışsatımcıya iade edilmesi şeklinde ifade edilen bu sisteme “Restitution” adı verilmektedir.

Dışalım politikasında uygulanan, Eşik Fiyat Sistemi Uruguay Raundu ertesinde; değişken nitelikli vergiler gümrük vergisine dönüştürülerek sabitlendiği için yürürlükten kaldırılmıştır. Topluluk, üçüncü ülkelerden dışalımda gümrük vergileri yoluyla koruma sağlamaktadır (Varol, 2000, 1396).

6.2.3.3. Tarım Sektörünün Ortak Finansmanı (FEOGA)

Ortak tarım politikasının gerektirdiği fonlar üye ülkelerce birlikte sağlanır. Topluluğu kuran altı ülke tarafından Fransızca kısaltması FEOGA olan “Avrupa Tarımsal Yön Verme ve Garanti Fonu” kurulmuştur. Fon, Birliğin yüksek fiyatlı destekleme politikalarının finansmanını sağlar. Gelirleri ise; tarım ürünleri dışalımına konan vergiler, şeker vergileri, süt üreticilerinin ödedikleri katkı payları, üretim kotası üzerindeki üretimlerden alınan ek fon ve tahıllardan alınan karşılıklı sorumluluk vergisinden oluşur. Tarım fonu FEOGA 1964 yılında ikiye bölünmüş, Garanti ve Yön verme bölümleri ortaya çıkmıştır (Karluk, 2002, 256-257).

1. Garanti Bölümü: Ortak Piyasa düzenleri içindeki harcamaları finanse eder; asgari fiyat garantilerini ve dışsatım desteklemelerini (subvansiyonlarını) karşılar. Bölümün kapsamına destekleme giderleri, üretici yardımları, bazı ürünlerde üretimin azaltılması için yapılan yardımlar girmektedir.

2. Yönverme Bölümü: Roma Antlaşmasının 39’uncu maddesinde sayılan ve OTP’nin hedeflerinin gerçekleştirilmesine yönelik ortak eylemleri finanse etmek

amacıyla oluşturulmuştur. Verimliliği artırmaya yönelik çalışmaları da mali yönden desteklemektedir.

Özetleyecek olursak; Garanti Bölümü, Ortak Piyasa Düzeni içindeki harcamaları finanse etmekte, Yönverme bölümü ise, AB tarımının geleceği ile ilgili yatırım , altyapı , eğitim vb. projeleri desteklemektedir.

Kurulduğu 1962 yılından 1980 yılına kadar AB bütçesinde % 70 ve üzerinde pay oluşturan FEOGA'nın yıllar itibarıyla toplam bütçe içerisindeki payının giderek azalmasına karşın, 1998 yılında 81.834 milyar ECU olan AB bütçesinin 45.378 milyar ECU'sünü (% 55.7) FEOGA için ayrılan fon oluşturmaktadır (Varol 200, 395).

6.2.3.4. Ortak Tarım Politikasının Değişimi ve Sonuçları

OTP, AB bütçesinin yarısına yakın kısmını kapsamaktadır. AB bürokrasisini en fazla meşgul eden politikadır. OTP Topluluk çiftçisi için yararlı olmakla beraber, Topluluk için maliyeti yüksek bir politika olmuştur. Tarımsal harcamalar azaltılmak istenmişse de başarısız olmuştur. OTP, daha çok zengin çiftçiler için yararlı olmuş bu nedenle haksız gelir aktarımlarına (transferine) neden olmuştur. Üreticiler desteklenirken, tüketicilerin yüksek bir fiyat düzeyi ile karşılaşması sosyal amaçlarını da tartışmalı bir duruma getirmiştir (Ertuğrul, 2002, 190-191). Kısaca özetleyecek olursak; AB, OTP ile dışalımın olumsuz etkilerinden üreticilerini korurken, destekleme yoluyla da dışatımını artırmaya çalışmıştır. Bu durum tarımsal ürün dışalımını yapan ülkelerin yararınadır. Gelişmiş sanayisinden sağlamış olduğu ekonomik olanaklarını tarım sektörünü desteklemek için kullanmaktadır. OTP'nin uygulanması, tarım ürünlerini destekleyecek yeterli kaynağa sahip olmayan az gelişmiş ülkelerin zararına bir sonuç doğurmaktadır.

Yüksek fiyat, sınırsız destekleme ve etkin koruma ilkelerine dayanan OTP, üretim fazlasına neden olmuş ve AB bütçesine yüksek maliyetler yüklemiştir. Müdahale alımları üretimi körüklemiştir. Topluluk çiftçisinin gelir seviyesinin korunması bütçeye daha da pahalıya mal olmaya başlamıştır. Tüm bu nedenlerle reformlar yapılmak istenmiş; ancak değişik zamanlarda yapılan reformların yetersiz kalması üzerine, İrlandalı Tarım Komiseri Mac Sharry'nin önerileri ile 1992 reformu

gerçekleştirilmiştir. Bu reform ile, fiyat desteklemeleri, doğrudan gelir yardımlarına dönüştürülmüş, doğrudan gelir yardımları stok oluşmaması için vazgeçilen üretime ve dolayısıyla gelir kaybına karşı telafi edici tazminatlar şeklinde verilmiştir. Piyasa arz ve talep dengelerine müdahaleler, reform paketi ile asgari seviyeye indirilmeye çalışılmıştır (Varol, 2000, 1397).

OTP'deki reform düşünceleri; Birliğin doğuya doğru genişlemesi sonucu, Birlik bütçesine gelecek ek yükten kurtulmak, ülkeler arası ticarete daha liberal yöntemlerin uygulanması zorunluluğu, OTP'nin bütçeye aşırı yük getiriyor olması gibi nedenlerle hız kazanmıştır. Bu çerçevede; aşırı desteklemelerden arındırılmış, rekabet edebilir bir tarım sektörü, tüketiciye istediği kaliteyi sağlayan çevreye dost ve sağlıklı üretim yöntemlerinin benimsenmesi ile Topluluk kararlarına bağlı olan işlemlerin daha açık hale getirilmesi benimsenmiştir. Tüm bu reform çalışmalarına ve dünya ticareti ile ilgili çeşitli toplantılarda ortaya konulan görüşlere karşın, AB ülkelerinin tarım üreticisini koruma ilkesinden vazgeçmeyeceği anlaşılmaktadır (Yücel, 2000, 1417-1418). AB, uygulamış olduğu tarım politikalarının mali yükünden kurtulmaya çalışmakta, ancak OTP'nin üreticileri ve tarımsal ürün dışsatımcılarını desteklemeye yönelik araçlarından vazgeçmeye niyetli gözükmemektedir.

1962'den beri uygulamada olan OTP'nin ana amaçlarını ve geçirdiği değişimi, AB Komisyonu Tarım Genel Müdürlüğü Politikaları Yayma Dairesi'nde görevli Glucksman (2003, 27), üç ana başlıkta değerlendirmektedir.

1. İlk yıllarda gıda güvenliği ve verimliliğin artırılması konularına odaklanılmış iken, bu durum 1980'li yıllarda üretim fazlalığı, aşırı bütçe yükü ve uluslar arası platformda sürtüşmeye yol açmıştır.
2. Rekabet edebilirlik üzerine odaklanmış olan 1992 MacSharry Reformları ile fazla stoklar eritilmiş, gelir dengeleyici önlemler beraberinde çevre ile ilgili düzenlemeler yürürlüğe konulmuştur.
3. Sürdürülebilirlik üzerine odaklanmış olan gündem 2000 reformları ile bütçede de ciddi kısıntıya gidilirken, aynı zamanda pazarda rekabeti, kırsal kalkınmayı teşvik eden ve çevreyi daha fazla gözetmeci anlayışla birlikte ürün kalitesini güvence altına alan önlemler yürürlüğe sokulmuştur.

OTP ile; AB ilk yıllarda yüksek desteklemelerle üretimini artırmaya yönelmiş, bunun sonucunda da tarımsal üretimde aşırı artışlar meydana gelmiştir (Tereyağı dağlarının oluştuğu söylenmektedir). Aşırı desteklemeler, hem bütçeye yük olmuş, hem de uluslararası platformlarda eleştirilerin odak noktası konumuna gelmiştir. Daha sonra yapılan reformlarla, dışsarıma yönelik desteklemeler artırılarak stoklar eritilmiştir. Gündem 2000 Reformları ile de, üretimde sürdürülebilirlik üzerine odaklanılmış ve aşırı desteklemeci politikalarından uzaklaşmaya başlanmıştır.

6.2.3.5. Türk Tarımının Ortak Tarım Politikasına (OTP) Uyumu

AB'ye üye olan ülkelerden tarım sektörleri gelişmiş olanlar üyelikle birlikte OTP'ye dahil edilmişlerdir. Tarım sektörleri yeterince gelişmemiş, tarımda istihdam edilen nüfusları yüksek ve alt yapı sorunları bulunan İspanya, Portekiz ve Yunanistan gibi ülkeler üyelikle birlikte OTP'ye uyum için 5-7 yıllık bir geçiş sürecine tabi tutulmuşlardır. Bu ülkeler bu süre içinde AB'nin desteklemelerinden yararlanmışlardır. Helsinki zirvesinde adaylığının tescil edilmesinde sonra Türkiye'nin de AB'nin teknik ve mali imkanlarından faydalandırılması beklenmektedir. Türkiye AB ilişkilerinde en önemli unsur, Türkiye'nin tarım politikasının OTP'ye uyumudur. Türkiye'nin tarımsal yapısının; tarım nüfusu, işletme büyüklüğü, üreticilerin örgütlenmesi, tarımsal desteklemeler, kurumsal organizasyon, teknoloji kullanımı, verimlilik, bitki ve hayvan sağlığı şartları, ürün kalite ve standartları açısından AB ülkelerinden önemli ölçüde farklılıklar göstermesi nedeniyle, Türkiye AB ilişkilerinin gelecekteki en sorunlu yönünü tarım oluşturacaktır (Varol, 2000, 1406-1407).

Bu günkü yoğun destekleme düzeyinin devam edeceği tam üyelik şartlarında Türk tarımının OTP'ye uyumu, Türk tarımına önemli katkı sağlayacaktır. FEOGA vasıtasıyla uygulanan bütün desteklemelerden yararlanacak, üreticiye üretmekte olduğu ürünlerde AB'nin yaşam standardına göre belirlenen müdahale fiyatı yoluyla alım garantisi verilmesi ve buna ek olarak doğrudan gelir desteği dahil bütün desteklerden ve dışsarı gerı ödemelerinden yararlandırılması, önemli ölçüde Türk tarımının lehine olacaktır. Ancak, tarım sektöründe önemli altyapı sorunları bulunan Türkiye'nin bu yapıyla OTP dahil edilmesi, AB bütçesine yükleyeceği mali yük

nedeniyle oldukça zor gözükmektedir (Varol, 2000, 1407). Görünen o ki; AB, Türk tarımının OTP'ye uyumunu desteklemekten kaçınmakta, bu konudaki yükümlülüklerini yerine getirmemektedir. Türkiye'nin tarım sektörünü kendi olanaklarıyla AB düzeyine ulaştırmasını beklemektedir. AB'nin bu konuda diğer ülkelere yaptığı yardımlar dikkate alındığında, ortada bir çifte standart olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik koşullar ve Türk tarımının sorunlarının büyüklüğü, Türkiye'nin kendi kaynaklarıyla OTP'ye uyumunun yakın gelecekte mümkün olmadığını ortaya koymaktadır.

AB yeni katılan üyelere tarımsal alt yapısı yetersiz olanları OTP'ye hemen dahil etmemekte (İspanya örneğinde olduğu gibi) belirli bir geçiş dönemi öngörmektedir. Türkiye yakın gelecekte AB'ye üye olsa bile OTP'ye hemen dahil edilmeyecektir. OTP'de yapılagelen reformlarda, genel itibarıyla desteklemelerin kaldırılması ve zaman içerisinde piyasa koşullarının hakim kılınmaya çalışıldığı düşünüldüğünde; ülkemizin OTP'nin nimetlerinden yararlanmasının zor olduğu gözükmektedir. Ülkemizden OTP'ye uyum çalışmalarını kendi kaynaklarıyla yürütmesi istenmektedir. AB'nin Türkiye'yi tam üyeliğe kabul sürecinin başlatılmasını geciktirmek istemesinin asıl nedenlerinden birisi de Türkiye'yi destekleme fonlarından yararlandırmak istemeyişidir. Türkiye'deki tarımsal nüfusun ve tarım topraklarının büyüklüğü gibi nedenlerle FEOGA'ya yükü oldukça fazla olacaktır. Zaman içerisinde OTP'ye dahil olsak bile, OTP'deki reformlar nedeniyle desteklemeler azalacağından, OTP'nin Türk tarımına önemli bir katkısının olmayacağı düşünülmektedir.

Yukarıda, Türkiye'nin Tanzimattan beri yönünü batıya çevirdiğinden söz edip, Türkiye-AB ilişkilerini kısaca ele almıştık. Türkiye, AB'ye üye olursa, AB'nin çifte standart uygulamasına karşın, OTP'ye uyum konusunda da bir takım çalışmalar yapması gerekmektedir. Varol (2000, 1409), Türk tarımının OTP'ye uyumunun sağlanması için alınması gereken önlemleri beş ana başlıkta açıklıyor.

1. Tarım işletmelerinin ekonomik büyüklüğe kavuşturulması için yasal düzenlemeler yapılmalı ve işletmelerin ekonomik büyüklükte faaliyet göstermeleri sağlanmalıdır.

2. Tarım sektöründeki nüfus, eğitim ve güdüleyici imkanlar sağlanarak bağlantılı sektörler başta olmak üzere diğer sektörlerle kaydırılmalıdır.

3. Tarımla ilgili kuruluşlar tek çatı altında birleştirilerek, etkin tarım politikaları oluşturulmalı ve FEOGA benzeri bir fon oluşturulmalıdır.

4. Gıda ve tarım ürünlerindeki kalite ve standartlar yükseltilmeli, teknoloji kullanımı yaygınlaştırılmalı, tarım sanayi uyumu sağlanarak, tarımsal sanayinin Anadolu'ya yaygınlaştırılmasına hız verilmelidir.

5. Tarımda, pazarlama hizmetlerinin geliştirilmesine özel önem verilmelidir.

Yukarıda açıklananlar, Türk tarımının çözüme kavuşturulamamış sorunlarıdır. Bu sorunlar çözümlendiğinde Türk tarımı kendiliğinden OTP'ye uyum sağlamış olacaktır. Ancak, uygulanan tarım politikaları açısından, Türkiye ile AB arasında bir uyumsuzluk söz konusudur. AB, tarım sektörünü yıllardır güçlü bir şekilde destekleyerek rekabet edebilir bir konuma getirmişken bile desteklemeye devam etmektedir. Türkiye ise henüz dünya fiyatlarıyla rekabet edebilir bir konuma ulaşamamış tarım sektörünü desteklemekten, üyesi olduğu uluslararası kuruluşların dayatmasıyla vazgeçme eğilimindedir.

“AB'ye aday ülke statüsündeki Türkiye'de, AB Ortak Tarım Politikasının temel ilkesine ters düşülerek, ürün fiyatları için üretici gelirleri yerine “Dünya Fiyatları” esasa alınmakta, açıkça üretici fakirliğe itilmektedir (Yücel, 2000, 1418).

AB; OTP'nin en önemli araçlarından (enstürmanlarından) birisi de müdahale kuruluşlarıdır. İç piyasayı düzenleme açısından müdahale kuruluşları büyük önem taşımaktadır (Yücel, 2000, 1419). Ülkemizde ise, 1980 sonrası ekonomi politikalarında tam tersi bir durum yaşanmaktadır. Tarıma müdahale görevini üstlenmiş TMO, Tekel, Şeker Fabrikaları, EBK gibi kuruluşların bir kısmı özelleştirilmiş, bir kısmının ise özelleştirilmesi çalışmaları devam etmektedir. Bu politikalar Türkiye'nin tarıma müdahaleden tamamen vazgeçme eğiliminde olduğunu göstermektedir.

AB'nin 2000-2006 yılları arasındaki bütçe dengesinde, yıllık 103 milyar Euroluk bütçenin 43 milyar eurosu tarıma ayrılmaktadır. Türkiye ise ancak 3 katrilyon TL kaynak aktarabiliyor. OTP Türkiye'de tam olarak uygulansa 11.3 milyar euroya gereksinim var. AB'nin 15 ülkesi 33 milyar euroya yakın bir fon kullanırken, Birliğe yeni katılan 10 ülke 2004-2006 döneminde 5.8 milyar euro kaynağa sahip olabilecektir. Bu tablodan AB'nin artık “çok vitesli” (tüm üye ülkelerin aynı gelişmişlik düzeyine sahip olmadığı) bir yaklaşımı benimsediğini

göstermektedir (Günaydın 2004, 6). “AB yetkilileri, Türkiye’ye 2014 yılına kadar tarımsal yardım yapılmasının mümkün olmayacağını, bu tarihten sonra ise zaten sübvansiyonların kaldırılacağını söylüyor ve Türkiye’ye *başının çaresine bak* mesajı veriliyor” (Yetkin, 2004, 14). Buradan Türkiye’nin AB’ ye tam üye olması durumunda, Birlik’ten Türkiye’ye yapılacak para yardımları ile Türk tarımının kalkınacağı düşüncesinin gerçeği yansıtmadığı anlaşılmaktadır.

6 Ekim 2004 tarihli İlerleme Raporunda; 25 üyeli AB ile Türkiye arasında kıyaslama yapılıyor ve AB’nin 13 milyon tarım işletmesine karşılık Türkiye’nin 3 milyon tarım işletmesi bulunduğu, ortalama işletme genişliğinin AB’de 13 hektar iken Türkiye’de 6 hektar olduğu, 2000 yılından bu yana sürdürülen “Tarım Reformu” çalışmalarına karşın liberalleşmenin tam olarak sağlanamadığı, Türkiye’de kamu ve hayvan sağlığı sorunları nedeniyle canlı hayvan dışalım yasağı bulunduğu, Türkiye’de OTP’nin uygulanması halinde ise 11.3 milyar euroya gereksinin duyulduğu vurgulanmıştır (Ergin, 2004, 16). Bu rapor tam anlamıyla gerçekleri yansıtmamaktadır. Tarımsal Destekleme Politikalarının Dönüşümü başlıklı bölümde açıklandığı üzere, Türkiye’de artık girdi desteklenmeleri tamamen kaldırılmıştır. Müdahale alımları yok denecek düzeye getirilmiş, tarımsal KİT’lerin bir kısmı özelleştirilmiş, bir kısmının ise özelleştirilme çalışmaları devam etmektedir.

Son olarak şunu söyleyebiliriz ki; Türkiye, AB’nin OTP’sine kendi öz kaynakları ile uyum sağlamak zorunda kalacaktır. Yukarıda açıklandığı üzere Türk tarımının OTP’ye uyumu için 11.3 milyar Euroya gereksinimi vardır, Buna karşılık Türkiye ise tarımına yılda 2.4 milyar dolar düzeyinde bir kaynak ayırmaktadır. Türkiye’nin bugünkü ekonomik koşullarıyla OTP’ye kendi kaynaklarıyla uyum göstermesi oldukça güç gözükmektedir. AB ise bu yüksek maliyetin altına girmeyecektir. OTP’de yapılan ve yapılması düşünülen reformlarla OTP’ye uyum için yapılan desteklemeler ortadan kalkacak, bu durumda Türkiye tam üye olsa bile Birlik bütçesinden yardım alamayacaktır. AB’nin son katılan 10 ülke dışındaki 15 üyesi ise yıllardır uygulamış oldukları yüksek desteklemeler ile tarımsal altyapı sorunlarını çözmüş ve üretimlerini artırmışlardır.

6.2.4. Gümrük Birliği Anlaşması

Bu alt Bölümde, Gümrük Birliği (GB) kavramına değinilmiş, Türkiye – AB arasında karşılıklı yükümlölükler doğuran GB Anlaşması (1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı) açıklanmış ve GB'nin Türk Tarımı Açısından Değerlendirilmesi'ne yer verilmiştir.

6.2.4.1. Gümrük Birliği Nedir?

Gümrük Birliği; taraflar arasındaki ticarete mevcut gümrük vergileri, eş etkili vergiler ve miktar kısıtlamalarıyla, her türlü eş etkili tedbirin kaldırıldığı, ayrıca birlik dışında kalan üçüncü ölkelere yönelik olarak da, ortak gümrük tarifesinin uygulandığı bir ekonomik entegrasyon çeşidi olarak tanımlanmaktadır (Toskay, 2000, 1094). Gümrük Birliği iki ana temele dayanır. Birincisi, üye ölkelere arasında gümrüklerin kaldırılması ve tek bir pazar oluşturulması; ikincisi ise üçüncü ölkelere karşı tek ve ortak bir gümrük ve ticaret politikasının izlenmesidir. AB ölkeleri 1968 yılında aralarında GB'yi sağlamış ve ortak bir dış ticaret politikası oluşturmaya başlamıştır (Manisalı, 1996, 11).

6.2.4.2. Türkiye - AB Gümrük Birliği Anlaşması

Anlaşma, Türkiye - AB Ortaklık Konseyi Kararı olarak 6 Mart 1995'de kabul edilmiş, 13 Aralık 1995'de AB Parlamentosundan onay almış ve 01.01.1996'da yürürlüğe girmiştir. AB tarihinde birliğe tam üye olmadan Gümrük Birliği'ne dahil edilen ölke bulunmamaktadır. Türkiye'nin Birliğin karar organlarında yer almadığı halde, bu organların almış ya da olacak oldukları kararlara uyma yükümlölüğu tartışma konusudur. Ortaklık Konseyinin 1/95 sayılı kararı, Ankara Anlaşmasında belirlenen son dönemi başlatan ve GB'nin şartlarını açıklayan bir belgedir. Anlaşma, 66 ana madde ve 10 ek maddeden oluşmaktadır.

1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı, Katma Protokol'ü tamamlayan ve GB'nin şartlarını açıklayan bir belgedir (Karluk, 2002, 645). Türkiye - AB gümrük birliği, sanayi ürünleri ile işlenmiş tarım ürünlerinin serbest dolaşımı esasına dayanmaktadır (Karluk, 2002, 624).

Türkiye gümrük birliğine girmekle, üyesi olmadığı, yani karar mekanizmalarında temsil edilmediği bir örgütün kendisi hakkında alacağı kararları kabul etmekte, Anlaşmanın 56. maddesinde belirtildiği üzere; üçüncü ülkelerle yapacağı anlaşmalarda AB'nin denetimini kabul etmektedir. Temelde sanayi ürünlerini kapsayan GB ile, Türkiye pazarını rekabet etmekte zorlanacağı AB mallarına açmıştır. Bu konuda Aydoğan (2002, 183)'ın aktarımında Fransa'nın Ankara eski Büyükelçisi Eric Routeau'nun sözleri oldukça düşündürücüdür. "Türkiye, büyük ödünler verdiği çok haksız bir anlaşmaya imza attı. Bu anlaşma yeniden düzenlenmezse, Türkiye'nin ekonomisi açısından bir felaket olur. Avrupa Pazar istiyordu, istediğini fazlasıyla elde etti".

Büyükelçi'nin sözlerinden AB'nin, 70 milyonluk Türkiye'yi pazar olarak gördüğü anlaşılmaktadır. AB, Türk sanayisinin birkaç ürün dışında kendileri ile rekabet edemeyeceğini bilmektedir. Elde ki ekonomik veriler dışsatımımızın artmadığını, tersine dışalımımızın arttığını doğrulamaktadır. Tam üyelik görüşmelerine başlanıp başlanmayacağı tartışmalarının sürdüğü bu günlerde (Aralık 2004) Fransa Cumhurbaşkanı'nın, Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğine karşı olan halkına televizyonlarda açıklama yaparken, Türkiye'nin büyük bir Pazar olduğuna özellikle vurgu yaparak halkını yumuşatmaya çalışması, aslında AB'nin Türkiye'ye bakış açısını da yansıtmaktadır.

Türkiye, Gümrük Birliğine girmekle, komşularıyla tercihli ticaret anlaşmaları yapması sınırlandırılmıştır. Oysaki Türkiye'nin komşuları, önemli bir üretim potansiyeli olmayan, ihtiyaçlarını petrolden kazandıkları parayla dışalım yaparak karşılayan ülkelerden oluşmaktadır. Baharçipek (1998, 1392), GB Anlaşması sonucunda Türkiye'nin bağımsızlıklarını yeni kazanan Türk Cumhuriyetleri ile tercihli ticaret anlaşmaları yapamayacağını, bu ülkelerle yapacağı ticarete AB'nin kararları doğrultusunda hareket etmek zorunda kalacağını, bu durumun ise Türkiye'nin milli çıkarlarına uygun olmayacağını vurgulamaktadır.

Toplam dışsatımın GSMH'ye oranı GB öncesi % 8.57, GB sonrası % 11.19'dur. Dışalım oranları ise GB öncesi için % 13.58 ve GB sonrası için % 19.94 olmuştur. Dış ticaret açığının GSMH'ye oranı açısından GB öncesi % 5.02 olan bu oran GB sonrası % 8.75 olarak değişmiştir. GB öncesi % 64.86 olan dışsatımın dışalım karşılama oranı, GB sonrası % 59.02 düzeyine düşmüştür. En güçlü

olduğumuz sektör olarak gösterilen tekstil sektöründe bile dışsatımımız düşerken, dışalımımız artmıştır (Arslan, 2002, 106).

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki; Türkiye, AB'ye tam üye olmadan GB'ye dahil olmakla AB'ye istediğini (pazarı) baştan vermiş, kendisinin içinde bulunmadığı karar organlarının geçmişte imzaladıkları ve gelecekte imzalayacakları anlaşmaların yükümlülüğü altına girerek, AB'ye adeta açık çek vermiştir. Türkiye, GB Anlaşması ile tam üyelik sürecinde işinin kolaylaşacağını düşünmüş, ancak tam üyelik sürecinde elinde kullanacağı kozu kalmadığı için işi hayli zorlaşmıştır.

6.2.4.3. GB Anlaşmasının Türk Tarımı Açısından Değerlendirilmesi

6 Mart 1995 tarihli Ortaklık Konseyi Kararının (GB Anlaşması) “Tarımsal Ürünler” başlığını taşıyan 22-25'inci maddeleri Anlaşmanın tarıma bakış açısını yansıtmaktadır (Manisalı, 1996, 113).

Bu maddelerde; tarım ürünlerinin serbest dolaşımının sağlanmasına çalışılacağı belirtilerek, bu ürünlerin serbest dolaşımı için ek bir sürenin gerekli olduğu, Türkiye'nin, politikasının tarım ürünlerinin serbest dolaşımını sağlamak için gerekli olan OTP önlemlerini benimseyecek biçimde uyumlaştıracağı, Topluluğun tarım politikasını geliştirirken mümkün olduğu ölçüde Türk tarımının çıkarlarını gözönünde bulunduracağı ve ilgili Komisyon önerileri ile bu öneriler temel alınarak benimsenen kararlar konusunda Türkiye'ye bilgi verileceği, Topluluk ve Türkiye'nin, tarım ürünleri ticaretinde birbirlerine tanıdıkları tercihli rejimleri aşamalı olarak ve karşılıklı avantajlar yaratacak biçimde geliştirecekleri, Ortaklık Konseyi'nin, Türkiye'nin OTP tedbirlerini benimsediğini tespit ettikten sonra, Toplulukla Türkiye arasında tarım ürünlerinin serbest dolaşımını sağlamak için gerekli hükümleri benimseyeceği belirtilmektedir.

Türkiye, AB'ye tam üye olmadan GB'ye dahil olmuştur. Başlangıçta sanayi ürünlerini kapsayan bu birliktelik, zamanla tarım ürünlerinin de serbest dolaşımını öngörmektedir (Ergin, 2004, 16). AB, tam üye olan ülkeleri OTP'den yararlandırmaktadır. Türkiye ise OTP desteklemelerinin dışındadır. Türk tarımının kendi olanakları ile AB'nin OTP'sine uyum sağlaması, ülkenin ekonomik koşulları gözönüne alındığında son derece zor olacaktır.

GB, Türk tarımı açısından bir tuzak niteliği taşımaktadır. Anlaşma gereği diğer ülkelerle serbest ticaret anlaşmaları yapamıyoruz. AB, et ithal etmemiz konusunda dayatmalarda bulunuyor, bu yapıldığı takdirde Türk hayvancılığının sonu gelecektir (Namdar, 2004, 19). Türkiye – AB, GB anlaşmasının içerisine hububat, şeker ve süt bulunduran işlenmiş tarım ürünleri dahil edilmiş, diğer tarım ürünleri ise anlaşmanın dışında bırakılmıştır. Türkiye'nin üstünlüğe sahip olduğu meyve suyu, domates salçası konservesi gibi ürünlerin Anlaşmaya dahil edilmemesi ile Türkiye'nin geçen 8 yıllık süredeki kaybı 100 milyar dolara ulaşmıştır (Atalık, 2004, 41).

6.3. Gümrük Tarifeleri Ticaret Genel Anlaşması (GATT) ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Bu alt bölümde, GATT ve DTÖ'nün Oluşumu ile Amaçları açıklanarak, bu örgütlerin Türk Tarımı Açısından Değerlendirilmesine yer verilmiştir.

6.3.1. GATT ile DTÖ'nün Oluşumu ve Amaçları

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Birleşmiş Milletler (BM) üyesi ülkeler savaş döneminde yaşanan bunalımı sona erdirmek ve ülkeler arasında serbest dış ticareti özendirmek (teşvik) amacıyla Bretton Woods Konferansı'nın ardından bir toplantı yapmaya karar vermişlerdir. Yapılan çalışmaların ardından GATT 30 Ekim 1947'de imzalanmış ve 10 Ocak 1948'de yürürlüğe girmiştir. Türkiye GATT'a 21.12.1953 tarihli 6202 sayılı Yasa ile katılmıştır. Kuruluşundan 01.01.1995'e kadar geçen sürede GATT, uluslararası ticareti düzenleyen ve üzerinde anlaşılan tek uluslar arası çok taraflı sözleşme olmuştur. Anlaşmada GATT'ın amaçları, üyelerinin hayat seviyelerini yükseltmek, reel gelir ve efektif talepte istikrarlı bir büyüme ile dünya kaynaklarında tam kullanımı sağlamak, üretimin ve uluslar arası ticaretin gelişmesine yardımcı olmak, tarifeler ile ticarete konan diğer ayırıcı engelleri azaltmak olarak belirtilmiştir (Karluk, 1998, 141-145).

Uruguay Turu sonucunda imzalanan Nihai Senet ile GATT Anlaşması değişikliğe uğramış ve 01.01.1995 tarihinde DTÖ (World Trade Organization: WTO) kurulmuştur. DTÖ ile birlikte üye ülkeler “akit” taraf olmaktan “ üye devletler” konumuna geçmişlerdir. Anlaşmazlıkların çözümü için organlar kurulmuştur.

DTÖ'nün kurulmasıyla GATT'ın yapısı değişmiştir. Çünkü DTÖ, GATT'ın görevlerini (Fonksiyonlarını) üstlenmiştir. Türkiye, DTÖ Kuruluş Anlaşmasını 31.12.1994 tarihinden geçerli olmak üzere 25.02.1995 tarihinde onaylamıştır. DTÖ Anlaşmasında, Örgütün amaçları; hayat standardını geliştirmek, mal - hizmet üretim ve ticaretini artırmak, çevreyi koruyarak sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmek, karşılıklı çıkar esasına dayalı gümrük tarifelerinde ve ticaretin karşılaştığı diğer engelleri azaltmaya çalışmak, uygulanabilir ve kalıcı bir çok taraflı ticaret sistemi geliştirmek olarak belirlenmiştir (Karluk, 1998, 155-158).

GATT Anlaşması bazı istisnalar dışında tarım sektörünü çok taraflı ticaret kuralları dışında tutmuştur. Bunun nedeni 2. Dünya Savaşı sonrası hiçbir ülkenin tarımın liberalizasyon kapsamına alınmasını istemeyişidir. Uruguay Turu görüşmelerinde ise tarım sektöründe bir reform süreci başlatılarak bu sektördeki ticaretin de piyasa koşullarına göre işlenmesini sağlamak amaçlanmıştır. Alınan kararlara göre iç destekleme olarak yapılan desteklemeler % 15, tarım ürünleri dışsatımı olarak yapılan desteklemeler ise bütçe harcamalarında % 36, miktar olarak da % 21 oranında azaltılacaktır. Dışsatım desteklemeleri, bütçe harcamalarının ve destekleme miktarının azaltılması şeklinde indirim taahhüdüne tabi olacaktır (Karluk, 1998, 199-200).

6.3.2. GATT ve DTÖ'nün Türk Tarımı Açısından Değerlendirilmesi

1986 yılında başlayan ve 1994 yılında bitirilen Uruguay Turu (UT) sonucu oluşturulan DTÖ, temel olarak dünya ticaretinin serbestleştirilmesini esas almış, bu amaca ulaşmak için; desteklemelerin azaltılmasını, pazara girişteki engellerin ortadan kaldırılmasını ve dışsatım desteklemelerinin indirilmesini benimsemiştir.

DTÖ Anlaşmasının 3 yeni kuralı aşağıda açıklanmıştır (Mert, 2002, 38-39).

Pazara Giriş: Her türlü dışalım kısıtlamalarının kaldırılarak sadece tarifelerden meydana gelen şeffaf bir rejim oluşturmaktır.

İç Destekler: Burada desteklemelerin başka ülkelere zarar vermeyecek boyutta sınırlandırılması öngörülmüştür.

Dışsatım Desteklemeleri: Bunların belirli oranlarda azaltılması öngörülmüştür.

DTÖ Tarım Anlaşması, tüm tarife dışı engellerin gümrük tarifesine dönüştürülmesi, ülkeler arasında haksız rekabet yaratan tarım ürünleri desteklemelerinin kullanımının sınırlandırılması, dışalım ve dışsatımı düzenleyen bu iki önlemi desteklemek amacıyla iç piyasada tarım sektörüne yönelik desteklerin azaltılması olarak sıralanabilecek üçlü bir yapıya sahiptir (Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, 2004).

Bu süreçte Gelişmiş Ülkeler (GÜ) için 6 yıllık, Gelişme Yolundaki Ülkeler (GYÜ) için de 10 yıllık indirim süreci öngörülmüştür. Türkiye, UT Tarım Anlaşması'nın iç desteklerin azaltılması taahhüdü kapsamına, GYÜ'ler için geçerli olan "de minimis" koşulları gereğince girmemiş, pazara giriş hükümlerinden ve bütçe zorlukları nedeniyle kullanamadığı dışsatım desteklemelerinin indirgenmesi kalemlerinden olumsuz etkilenmemiştir (Günaydın, 2004, 16).

DTÖ Tarım Anlaşması'nın, uluslararası tarım ticaretinin serbestleştirilmesini öngören anlayışı gereği sürdürülen tartışmalar; 27 Temmuz - 1 Ağustos tarihleri arasında gerçekleşen Cenevre Toplantısı ile yeni bir boyut kazanmıştır. Bu Toplantıda; İç desteklemelerin (taban fiyatı, devlet kuruluşlarının ürün alımı, tarımsal girdi desteklemeleri, faiz indirimleri vb.) daha da azaltılacağı, bu desteklemelerin ürünün toplam değerinin gelişmekte olan ülkelerde % 10'unun, gelişmişlerde ise % 5'inin altına çekileceği; dışsatım desteklemelerinin belirli bir süre sonunda kaldırılacağı, iç üretimi koruma amaçlı gümrük vergilerinin azaltılacağı belirtilmiştir (Gürbüz, 2004, 17).

GYÜ gurubunda bulunan Türkiye açısından, indirimlerin daha uzun zamana yayılması, bu süre iyi değerlendirilebilirse, bir avantaj oluşturabilir. Gelişmiş ülkelerin desteklemelerini daha kısa zamanda kaldıracak olmaları da olumlu bir gelişmedir. Ancak, finansal açıdan yeterli olanaklara sahip olmayan Türkiye, GYÜ'lere verilmiş olan bu ek sürede, tarımını GÜ'lerle rekabet edebilir bir konuma getiremeyecektir. Gümrük vergilerinin kaldırılması veya azaltılması sonucu dışalım yapılan tarımsal ürünlerin fiyatı düşecek, bunun sonucu olarak da, "üstün verimlilik düşük maliyet" prensibini uygulamaya geçirebilmiş GÜ'lerin tarımıyla, Türk tarımı rekabet edemeyecek ve dışalım artacaktır. Bu durumda yapılması gereken, bu sürenin iyi değerlendirilip, uygulanacak olan etkili tarım politikalarıyla "üstün verimlilik düşük maliyet" prensibinin uygulamaya geçirilmesidir.

6.4. Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (Dünya Bankası: DB)

Bu alt bölümde kısa adı Dünya Bankası olan Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD)'nin Yapısı ve İşleyişi, Örgüt Yapısı ve Yönetimi, Kaynakları ve Bu Kaynakları Kullanım Biçimi açıklanarak, DB uygulamalarının Türk Tarımı Açısından Değerlendirilmesi'ne yer verilmiştir.

6.4.1. Dünya Bankasının Yapısı ve İşleyişi

Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (International Bank For Reconstruction and Development: IBRD) veya kısa adıyla Dünya Bankası (World Bank), Uluslararası Para Fonu (İMF) ile birlikte 1-22 Temmuz 1944 tarihleri arasında Bretton Woods'ta (New Hampshire: ABD) toplanan BM Para ve Finans Konferansında kurulmuştur. Banka, birçok ülkenin yeniden yapılanma ve kalkınma ihtiyaçları için yeterli dövize ve bu fonları ticari bankalardan borçlanarak karşılayabilecek kredibiliteye sahip olmadıkları düşüncesinden hareketle kurulmuştur. Banka'ya, uluslararası sermaye piyasalarından borçlanıp, üyelerine ticari bankalardan daha ucuza kredi sağlama görevi verilmiştir. 1997 yılında 167 üyesi bulunan Dünya Bankası'na, IMF'ye üye ülkeler katılabilmektedir. DB veya IMF'in herhangi birinden ayrılmak, diğerinden de çıkarılmayı gerektirir. Fakat Banka, toplam oyların dörtte üç çoğunluğu ile IMF'den ayrılan bir ülkeyi Banka'da bırakabilir. Türkiye DB'ye 19 Şubat 1949 da katılmıştır. DB'nin amacı; gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun azaltılması ve ekonomik kalkınmanın hızlandırılmasıdır. Bankanın sermayesi üye ülkelerin yatırdığı paralardan oluşmaktadır. Üye ülkelerin sermaye paylarına göre alınan kararlardaki etkinlikleri (oy sayısı) artmaktadır (Karluk, 1998, 204)

Türkiye'nin DB'deki sermaye payı 890 milyon dolardır. Bu rakam DB toplam sermayesinin % 5'ini oluşturmaktadır. ABD'nin sermaye payı ise 30025 milyon dolardır. Toplam sermayeye oranı % 17,6'dır. DB'nin açmış olduğu kredilerin büyük bir çoğunluğu en az 20 yıl vadelidir. Geri ödeme süresi yedi yıllık bir sürenin sonunda başlamaktadır (Başoğlu vd. 2001, 176).

6.4.2. Dünya Bankasının Örgüt Yapısı ve Yönetimi

DB, Governörler Kurulu, Yönetim Kurulu ve Başkan'dan oluşan üçlü bir örgüt yapısına sahiptir (Başoğlu vd. 2001, 175).

1. Governörler Kurulu: Üye ülkeler tarafından atanmış bir guvernör ile vekilinden oluşur. Kurul, üyeleri arasından birisini başkan seçer. Başkanın uygulayacağı politikaları bu Kurul belirlemektedir.

2. İcra Direktörleri Kurulu: Banka'nın genel faaliyetlerini yürütmek ve Governörler Kurulunun devrettiği yetkileri kullanmakla yükümlüdür. Günlük etkinlikleri (faaliyetleri) yürütmekle sorumlu olduğundan toplantıları süreklilik taşır. Kurul, beşi en yüksek sermaye payına sahip ülkeler (ABD, Japonya, Almanya, Fransa, İngiltere) tarafından belirlenmiş üye ile, 19 seçilmiş üyeden oluşur.

3. DB Başkanı: İcra Direktörleri Kurulu, Governörler Kurulu üyesi olmayan bir kişiyi Başkan olarak atar. Geleneklere göre başkan ABD'lidir.

6.4.3. Dünya Bankasının Kaynakları ve Bu Kaynakların Kullanımı

DB, üyelerine kredi verirken başlıca beş kaynaktan yararlanmaktadır. Bu kaynaklar; üye ülkelerin Banka sermayesine katılımları, sermaye piyasalarından alınan borçlar, açılan kredilerin geri ödenmesi, menkul kıymet satışı ve muhtelif gelirlerdir (Karluk, 1998, 25).

DB Kaynaklarını; yatırım kredileri, uyum kredileri ve karma krediler olmak üzere üç yolla kullanmaktadır (Başoğlu vd, 2001, 176).

1. Yatırım Kredileri: DB, özellikle gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarına yönelik projeleri desteklemektedir. Altyapı yatırımları, sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi, eğitim kalitesinin yükseltilmesi gibi projeleri desteklemektedir.

2. Uyum Kredileri: Bir ülkenin ya bütününe ya da belli bir sektörünü ilgilendiren, uygulanmakta olan sistemin değiştirilmesini desteklemek amacıyla verilen kredilerdir. Üye ülke yapısal değişim sürecine girmiş olmakla birlikte, örneğin tarım sektöründe bazı politika değişikliğine gitmek istiyorsa, açılacak kredi sektörel uyum kredisi olacaktır.

3. Karma Krediler: Uyum kredilerinin genel düzenleyiciliği ve esnekliğinden yararlanarak hem belli bir programı uygulamak hem de bazı projelerin gerçekleşmesini sağlamak amacıyla verilen kredilerden oluşmaktadır.

6.4.4. Dünya Bankası'nın Türk Tarımı Açısından Değerlendirilmesi

Türkiye'de, Dünya Bankası tarafından desteklenen, 2001-2005 yıllarını kapsayan, ve esas amacı; üretim ve tüketim yardımlarının yavaş yavaş kaldırılması ve desteklemenin alan ve gelir bazında gerçekleştirilmesi olan "Tarımda Reform" projesi (Agricultural Reform İmplementation Project: ARIP) uygulanmaktadır. Bu proje ile; gübre, kredi ve fiyat desteklemelerinin giderek kaldırılması, devletin pazarlama ve tarım ürünlerinin işlenmesi üzerindeki etkisini azaltmak için devlet kooperatiflerinin özelleştirilmesi, doğrudan yardım için ulusal programın yapılması, ülkenin belirli bölgelerinde fındık ve tütün yetiştiriciliğinin yerine alternatif ürünlerin saptanması ve değişik kampanyalarla tüketim ürünleri hakkında toplumun uyarılması hedeflenmektedir (Özbek, 2004, 12).

Tarımda reform diye dayatılan ARIP'in yukarıda anlatılan amaçları değerlendirildiğinde açık bir şekilde görülmektedir ki, bu projenin uygulanması ile Türkiye'de tarımsal üretim yok olma noktasına gelecektir. Proje, Üretimden tamamen bağımsız bir şekilde gerçekleştirilen DGD ödemeleri, tarımsal kredi ve girdi desteklemelerinin kaldırılması ve devlet kooperatiflerinin özelleştirmesini öngörmektedir. Tarımsal girdi desteklemeleri olmadan üretim karlı olmayacağından üretici üretimden vazgeçerek, üretimden tamamen bağımsız bir şekilde ödenen DGD ödemeleri ile geçinmeye çalışacaktır. Kooperatiflerin özelleştirilmesi ile de köylünün kazancının önemli bir bölümü aracılar a gidecektir. ARİP, dünya ticaretinin serbestleştirilmesini isteyen, gelişmiş ülkelerin güdümündeki, uluslararası kuruluşların Türk tarımının kendine has sorunları ve tarımın Türk toplum yapısı için önemini dikkate almadan hazırlamış oldukları politikanın uygulanmasıdır. Cumhuriyet Dönemine Ait Bazı Tarımsal Göstergeler başlıklı bölümde açıklandığı üzere; son dönemde kısmen uygulamaya geçirilen bu politikalar sonucu Türkiye tarım ürünlerinde net dışalımçı konuma gelmiştir. Türkiye'yi 70 milyonluk pazar olarak değerlendiren, ve bu pazardan rant sağlamaya çalışan tarım ürünleri dışsatımcısı büyük ülkeler, ARİP ile kendilerine pazar yaratmak çabasındadırlar. Bu noktada Türk kamu yöneticilerine düşen görev, ülkenin içinde bulunduğu şartlara uyumlu milli politikalar oluşturarak, dış kaynaklı ve Türk tarımını yavaş yavaş yokolma noktasına götüren bu politikaların uygulamasından vazgeçerek ihtiyaç duyulan ürünlerin üretimini artırmak olmalıdır.

6.5. Uluslararası Para Fonu (IMF)

Bu alt Bölümde, Uluslararası Para Fonu (IMF)'nin Oluşumu ve Amaçları'na, Organları ile Türk Tarımı Açısından Değerlendirilmesi'ne yer verilmiştir.

6.5.1. IMF'in Oluşumu ve Amaçları

Türkiye dahil 44 ülkenin katıldığı Bretton Woods'ta toplanan BM Para ve Finans Konferansı sonucunda, İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası para sisteminin esasları kabul edilmiş ve bir Anlaşma imzalanmıştır. Anlaşma ile dünya çapında iki önemli kuruluş olan DB ve IMF yaratılmıştır. IMF, finansal işlemlere 1947 yılında başlamıştır. IMF'nin merkezi Washington'dadır (Karluk, 1998, 297).

IMF'nin temel amacı, uluslararası refahı artırmaya yönelik olarak uluslararası ticaretin ve işbirliğinin artırılmasına engel oluşturabilecek düzenlemelerin ortaya çıkmasına engel olmaktır. Fon, bunu sağlamak için ödemeler dengesi açıkları ile karşı karşıya kalan ülkelere gerekli mali katkıyı sağlayacak, bu ülkelerin dış ticareti kısıtlayıcı önlemlerini engelleyecektir. Özetle IMF, dış ödeme güçlüğü çeken üye ülkelere kredi açarak onların dış dengelerini sağlamaya yardımcı olur, ve uluslararası para sisteminin dengeli bir şekilde işlemesine katkıda bulunur (Karluk, 1998, 298-300).

6.5.2. IMF'nin Organları

IMF, Governörler Kurulu, Yönetim Kurulu ve Genel Direktörlük (Başkanlık) olmak üzere üç organ tarafından yönetilmektedir (Başoğlu vd. 2001, 163-164).

1. Governörler Kurulu: Governörler Kurulu ya da Genel Kurul, IMF'nin en yetkili organıdır. Her üye ülke Kurul'a bir Governör ile Governör vekilini istediği gibi atar. Genellikle Maliye Bakanları ya da Merkez Bankası Başkanları atanır. Yılda bir kez DB Governörler Kurulu ile birlikte toplanır. Yeni üyelerin kabulü, üyelerin çıkarılması (ihracı) ve kotaların artırımı gibi önemli işleri karara bağlarlar.

2. Yönetim Kurulu: IMF'yi yöneten kuruldur. Kurul, en yüksek kotaya sahip beş ülkenin (ABD, Almanya, Japonya, Fransa, ve İngiltere) atadıkları birer direktör, kurulda temsil edilmesi uygun görülen üç ülke (S.Arabistan, Çin, Rusya) ile diğer

ülkelerin oluşturdukları 16 ülke grubunun seçilmiş birer temsilcilerinden oluşmaktadır. Toplam 24 üyesi vardır.

3. Genel Başkan (Direktör): IMF Yönetim Kurulu tarafından beş yıllığına atanır. Yönetim Kurulu kararları doğrultusunda IMF'yi yönetir. Aynı zamanda IMF bürokrasisinin yöneticisidir.

Fon'un sermayesi ise üye ülkelerin katılma paylarından oluşur. Sermayeye katılma payları üyelerin oy güçlerini belirler (Karluk, 1998, 301).

6.5.3. IMF'nin Türk Tarımı Açısından Değerlendirilmesi

IMF ile yapılan anlaşmalar sayesinde düzlüğü çıkmış tek bir ülke bulunmamaktadır. Aksine, Malezya'dan Venezuela'ya kadar IMF ile yollarını ayırıp ekonomilerini düzeltmiş birçok ülke vardır (Yetkin, 2004, 11). IMF'nin sicili pek de iyi değildir. IMF'nin kötü sicilini düzeltmek için Türkiye'de uygulatmış olduğu politikalara özel önem verdiğini söyleyenler de vardır. Ancak unutulmaması gereken nokta, Türkiye IMF'nin rüştünü ispat edeceği deneme tahtası değildir.

9 Aralık 1999 IMF ile yapılan Stand-by düzenlemesine ilişkin niyet mektubu, son dönemde Türkiye'de uygulanan tarım politikalarının en önemli dayanak noktası haline gelmiştir.

Niyet mektubunun tarımla ilgili maddeleri aşağıda özetlenmiştir (Hazine Müsteşarlığı, 2004).

1. Halen uygulanmakta olan tarımsal destekleme politikalarının fakir çiftçilere destek sağlamanın en düşük maliyetli yöntemi olmadığı, kaynak dağılımını kötü etkileyerek fakir çiftçilerden çok zengin çiftçilere yarar sağlamakta olduğu, destekleme politikalarının aşamalı olarak değiştirilerek fakir çiftçileri hedef alan **doğrudan gelir desteği sistemine geçileceği**, bunun için 2000 yılında pilot program uygulamaya konulacağı, bu pilot çalışmanın sonuçlarına göre, doğrudan gelir desteğinin 2001 yılında ülke çapına yaygınlaştırılacağı ve 2002 yılı sonuna kadar tamamlanacağı, bu sistemin 2001 yılı Mart ayına kadar tamamlanacak olan çiftçi kayıt sistemi üzerine kurulu olacağı,

2. Hububat, tütün ve şekerpancarı fiyatlarının dünya fiyatları ile uyumlu hale getirileceği ve zaman içerisinde bu ürünlere yapılan desteklemelerin kaldırılacağı,

3. Hükümet adına bazı tarımsal ürünlerde destekleme alımı yapan Tarım Satış Kooperatif ve Birliklerinin özerk yapıya kavuşturulması doğrultusunda hazırlanacak yasanın 2000 yılında çıkarılacağı,

4. Hükümet'in, çiftçilere verilen kredi desteklemelerini aşamalı olarak oradan kaldıracağı,

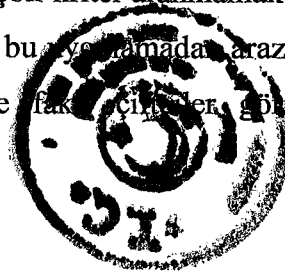
5. Gübre ve diğer girdi sübvansiyonları 2000 ve 2001'de nominal olarak sabit tutulacağı ve sonra tamamen kaldırılacağı vurgulanmıştır.

Aralık 1999'da IMF'ye sunulan "niyet mektubunun" önemli bir bölümü "tarım reformuna" ayrılmıştır. Kronik bütçe açıkları, yüksek enflasyon sarmalını kırmak amacıyla kamu finansman yükünü azaltmaya odaklanan istikrar programı tarımsal destekleme sisteminde önemli değişiklikler öngörmektedir. Ekonomik israfa ve politik istismara açık olan geleneksel tarım politikalarının artık terkedilmesi gerektiği genel kabul gören görüştür. Ancak tarım kesiminin özgün koşullarından ve yapısal sorunlarından kopuk bir zeminde, tamamen finansal kaygılardan hareketle oluşturulmuş söz konusu reform, Türk tarımını sonu belirsiz bir yola sokma tehlikesini taşımaktadır (Şahinöz, 2001, 73).

22 Haziran 2000 ve 18 Aralık 2000 tarihlerinde IMF'ye verilmiş olan niyet mektuplarında; TEKEL'in ticari varlıklarının satışına 2001 yılında başlanarak 2002 sonuna kadar tamamlanacağı, şeker piyasasının reformunu sağlayacak olan Şeker Kanunu'nun 15 Şubat 2001'e kadar Parlamento'ya sunulacağı ve 15 Mart 2001'e kadar onaylanacağı, tütün sektörünün reformu konusunda gerekli çalışmaların yapılacağı sözleri verilmiştir (Hazine Müsteşarlığı, 2004).

IMF'ye verilen niyet mektuplarının metni okunduğunda, öğretmenine hesap veren öğrenci edasıyla yazıldıkları izlenimini vermektedirler. Türkiye'nin bu hale gelmesinin en büyük nedeni kuşkusuz ki on yıllardan beri yürütülen vurdumduymaz politikalar sonucu ülkenin borç batağına saplanmasıdır.

1999 yılında IMF'ye verilen niyet mektubu çerçevesinde; Doğrudan Gelir Desteği (DGD) sistemine geçilmiştir. Niyet mektubundan da anlaşılacağı üzere DGD alt gelir gurubundaki çiftçileri korumak amacıyla getirilmiştir. Uygulamasında DGD ödemelerinin yapılabilmesi için üretimle ilgili hiçbir kriter aranmamakta, tapulu arazi sahibi olmak yeterli görülmektedir. Bu nedenle, bu niyet mektubunda arazi sahibi toprak ağaları kazançlı çıkmış, en büyük zararı ise

uygulamalarına ve sonuçlarına Türk Tarımının Sorunları başlıklı Bölümde yer verildiği için burada ayrıntılı olarak ele alınmamıştır.

Gübre ve diğer girdi desteklemelerinin kaldırılmasıyla Türkiye tarım ürünlerinde net dışalımçı konuma gelmiştir. Yine niyet mektupları çerçevesinde Tütün ve Şeker yasaları çıkarılmış, sözleşmeli üreticilik sistemi getirilmiş, 27 adet şeker fabrikası ve TEKEL'in özelleştirilmesi çalışmaları hızlandırılmıştır.

Şeker Sektörü tarımda 500 bin çiftçiye, sanayide 30 bin kişiye istihdam sağlamaktadır. Şeker üretimi için diğer sektörlerden yılda 1 milyar doların üzerinde mal ve hizmet talebi, diğer sektörlerle 1.5 milyar dolar arz gerçekleşmektedir. Pancar üretimi stratejik bir madde olmasının ve istihdam katkısının yanı sıra ekolojik özellikleri ve hayvan yemi üretimine katkısı dolayısıyla vazgeçilmez bir tarımsal üründür. Şeker pancarı üretiminden vazgeçip, hububat ekmeye yönelen çiftçinin zararı büyük olacaktır. Çünkü pancardan sağlanan gelir, hububattan sağlanan gelirin 4-5 katıdır. Şeker fabrikalarının zararlarının çoğu hükümetlerin siyasi müdahaleleri ve görev zararı nedeniyledir. Şeker fabrikalarının özelleşmesiyle, Türkiye kısa bir sürede şeker ithal eden bir ülke konumuna gelecektir. O zaman şeker fiyatları da artacaktır. Kotalarla sınırlandırılan pancar üretimi, fabrikaların özelleşmesiyle iyice gerileyecektir. Pancar üreticileri önemli gelir kaybına uğrayacaklardır. AB ülkelerinde şeker pancarı üretiminin maliyetleri daha yüksek olmasına rağmen üretici desteklenmektedir (Yetkin, 2003, 25). Benzer durum tütün içinde geçerlidir. Tütüne kota konularak üreticinin üretimi sınırlandırılmaktadır. Oysa ki tütün üreticisinin, tütün üretimi yapılan alanlar dikkate alındığında, ikame ürünü yok denecek kadar azdır. TEKEL' in özelleştirilmesiyle de, üreticilerin nasıl bir piyasa ile karşılaşacakları bilinmemektedir.

IMF, işlevi gereği tüm politikalarını, finansal açıdan verimli olacak şekilde oluşturmaktadır. Tür köylüsü ile ilgili, Amerika'daki masaları başında karar veren IMF bürokratları, köylünün sosyal durumunu düşünecek konumda değillerdir. IMF politikaları genellikle borç döngüsünü düzenleme üzerine kurulmuştur. Alınan kararların sosyal yönünü düşünmek hükümetlerin görevidir. Ancak görünen odur ki, Türkiye'nin finansal sorunları nedeniyle hükümetlerin IMF karşısında eli kolu bağlanmış durumdadır. Dileğimiz, oluşturulacak milli ekonomi politikalarıyla Türkiye'nin içinde bulunduğu borç sarmalından bir an önce kurtarılmasıdır.

6.6. Tarımla İlgili Diğer Uluslararası Kuruluşlar

Bu alt Bölümde, IMF ve DB gibi, BM uzmanlık kuruluşlarından olan, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Tarımsal Kalkınma için Uluslararası Fon (IFAD) ile Dünya Gıda Programı (WFD) kısaca tanıtılmıştır. Bu örgütlerin Türk tarımına etkileri bulunmayıp, okuyucuya genel bir bilgi sunmak amacıyla çalışmaya dahil edilmişlerdir.

6.6.1. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)

1905'de Roma'da kurulan Uluslararası Tarım Enstitüsü'nün devamı olarak, 1945'te Kanada'da toplanan BM üyesi 42 ülke tarafından kurulmuştur. Örgütün merkezi Roma'dadır (Başoğlu vd. 2001, 152).

158 üyesi bulunan FAO, üye devletlerin üretimde etkinliğinin artırılmasını, gıda ve diğer tarımsal ürünlerin daha düzenli dağılımının sağlanmasını, kırsal kesimde yaşayanların hayat seviyelerinin yükseltilmesini ve böylece dünya refahının artırılarak insanlığın açlığı karşı savaşta başarıya ulaşmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. FAO'nun bütçesi üye ülkelerin milli gelirlerine göre belirlenen katılma paylarından oluşmaktadır (Karluk, 1998, 119).

6.6.2. Tarımsal Kalkınma İçin Uluslararası Fon (IFAD)

1976 yılında kurulan Fon'un amacı; gelişme yolunda olan ülkelere tarımsal kalkınma için ek mali kaynaklar sağlamaktır. Fon tarafından, gıda sıkıntısı çeken ülkelerde gıda üretimini arttıracak ve verimliliği yükseltecek projeler desteklenmektedir (Karluk, 1998, 121).

6.6.3. Dünya Gıda Programı (WFD)

1962 yılında BM ve FAO tarafından, gıda fazlalarının yoksul bölgelere dağıtımını amacıyla, çok yönlü bir yardım teşkilatı şeklinde kurulmuştur (Başoğlu, vd. 2001, 152).

6.7. Küresel Oluşumların Türk Tarımına Etkilerinin Genel

Değerlendirmesi

Son yıllarda artık Türkiye'nin ulusal bir tarım politikası bulunmamaktadır. Türk tarım politikaları, IMF, DB, DTÖ ve AB gibi küresel oluşumların, ülke gerçeklerinden uzak, rasyonel olmayan masa başı kararları ile şekillenmektedir. Bu politikaların geneli incelendiğinde, Türk çiftçisinin yararına olmadıkları anlaşılmaktadır. Bu masa başı kararlarla, destekleme alımları, fiyat ve kredi desteklemeleri kaldırılarak, üretimden tamamen bağımsız bir politika olarak DGD sistemine geçilmiştir. Tarımsal KİT'lerin bir kısmının özelleştirilmesi, bir kısmının ise özelleştirme kapsamına alınarak işlevsiz hale getirilmesi ile Türk çiftçisi sudan çıkmış balığa dönmüştür. Cumhuriyetten Günümüze Türk Tarımına Ait Bazı Tarımsal Göstergeler başlıklı bölümde incelendiği üzere, özelleştirmelerin yapıldığı alanlarda Türkiye tarım ürünlerinde net dışalımçı konuma gelmiştir. Burada anlatılanlar araştırmanın **birinci denencesini** doğrulamaktadır.

AB bağlamında bir değerlendirme yapmak gerekirse, tarım sektörü Türkiye'nin tam üyelik sürecinde yürütmesi gereken uyum çalışmalarının en önemli konu başlıklarından birisini oluşturmaktadır. AB tarım sektörü ile Türk tarım sektörü arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıkların bilinmesine karşın, Türkiye'nin kendi imkanları ile OTP'ye uyum göstermesi istenmektedir. Zaten OTP'de yapılan reformlar ile AB; yeni genişleme sürecinde aday ülkelere yardım yapmama eğilimindedir. Bu durumda Türkiye'nin tam üyelik sürecinde OTP'ye uyum için AB'den yardım alması mümkün gözükmemektedir. AB, Türkiye'ye açıkça, kendi olanaklarıyla OTP'ye uyum sağla mesajı vermektedir. AB'nin tam üyelik sürecinde öteki ülkelere yaptığı yardımlar dikkate alındığında ortada bir çifte standardın olduğu düşünülmektedir.

Tarihi süreç içerisinde ülkeler dışalımını yasaklayarak, dışsatımı desteklemek yolu ile kazançlı çıkmanın yollarını aramışlardır. Sömürge zengini ülkeler desteklemeler yoluyla dışsatımlarını artırmış, geri kalmış ülkeler ise kaynak sıkıntıları nedeniyle destekleme yapamamış, iç pazarlarını da dışa karşı koruyamadıklarından bağımlı hale gelmişlerdir.

Gerek DB Anlaşmaları gerekse IMF Anlaşmalarının hepsinde, AB ve ABD dış ticaretin serbestleştirilmesini istemişlerdir. Oysa ki kendileri zayıf oldukları,

rekabet edebilme olanaklarının bulunmadığı alanlarda tüm korumacı tedbirleri uygulamışlar, rekabet edebilir duruma geldiklerinde ise dış ticaretin serbestleştirilmesinin en büyük savunucuları olmuşlardır. Anılan ülkeler GATT Anlaşmasının ilk uygulamasında tarım ürünlerini Anlaşma dışı bıraktırmışlardır. Güçlü ekonomik olanaklarıyla tarım sektörlerini destekleyerek dünya pazarlarında üstün konuma getirince de, yine aynı “küresel” oluşumları kullanarak tarım ürünlerinde ticaretin serbestleştirilmesini uygulamaya geçirmeye çalışmışlardır. Gelişmiş ülkelerle gelişmemiş ülkelerin tarım sektörlerinin aynı durumda oldukları varsayılarak, herkese eşit ortam yaratıldığı, ticaretin serbestleştirilmesinin ekonomik verimliliği artıracığı söylenmektedir. Eşitlikten sözedebilmek için bu rekabetin eşitler arasında olması gerekmektedir. Yirmi yaşındaki bir gençle beş yaşındaki bir çocuğu aynı kurallarla aynı minderde güreştirmek eşitlik olmayacaktır. Çocuk sakatlanacak belki de bir daha güreşemez duruma gelecektir.

Biz Türkiye'nin dünya ile ilişkisini kesmiş, tamamen dışa kapalı ekonomi siyaseti yürüten bir ülke olmasını savunmamaktayız. Savunduğumuz nokta, Türkiye'nin uluslararası oluşumlar ile anlaşma yaparken kendi gerçeklerini gözönüne alarak çıkarlarını gözetmesidir. Yani dengeli politikaların yürütülmesidir. Bir yarış olacaksa önce bu yarışa hazırlanılmalı sonra yarışa girilmelidir. OTP, incelenirken görüldüğü üzere, AB önce tarım sektörünü rekabet edebilir konuma getirmiş, daha sonra dünya pazarlarında serbest bırakmıştır. Kabul etsek de etmesek de Türk tarımı, gerek yapısal sorunları gerekse birtakım diğer sorunlar nedeniyle birkaç ürün dışında dünya pazarlarında rekabet edebilir bir konumda değildir. Ticaretin serbestleştirilmeye başlanıp, desteklerin azaltılmasıyla Türkiye'nin tarım ürünlerinde net dışalımçı konuma gelmesi bunun kanıtıdır. Yapısal sorunlarını çözümlenememiş, rekabet gücünden yoksun Türk tarım sektörünün uluslararası oluşumların ülke gerçeklerinden uzak bir şekilde oluşturdukları tarım politikaları Türk tarım sektörüne ileride giderilmesi mümkün olmayacak zararlar verecektir. Dünya ile bütünleşeceğiz diye söylemlerde bulunarak uluslararası oluşumların her istediklerini ülke gerçeklerini gözönüne almadan politika yaparak uygulayan siyasetçilerin bu tutumları, kaş yapayım derken göz çıkaracak, tarımsal üretimi durma noktasına getirerek gelişimini durduracaktır. Burada anlatılanlar araştırmanın **dördüncü denencesini** doğrulamaktadır.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki, AB'nin veya ABD'nin rasyonel görerek kendi çiftçisine uyguladığı politikaların aynen alınıp Türkiye'de uygulanması verimli sonuçlar doğurmamıştır, doğurmayacaktır da. Gelişmiş ülkeler üretim fazlası ürünlerine pazar bulma düşüncesinde olduklarından, gelişmemiş ülkelerin üreticilerini tüketici durumuna getirmek istemektedirler. Uluslararası oluşumlar kanalıyla Türkiye'de uygulanmak istenen tarım politikaları da Türk üreticisini yavaş yavaş tüketici konumuna getirmekte ve **Türk tarımını çöküş sürecine sokmaktadır**. Türk tarımı, ülke gerçekleri ile uyumlu, milli politikalar geliştirilip uygulandığı oranda gelişecek ve hakettiği konuma ulaşacaktır. Çünkü Türk tarım sektörünün gelişme potansiyeli vardır.

7. TÜRK TARIMININ SORUNLARI VE BU SORUNLARA YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Türkiye’de tarım sektörü toplam nüfusun % 35’ini istihdam etmektedir. İstihdamın yüksek olmasına karşın, sektörün ekonomi içindeki yeri oldukça küçüktür. Sektörde önemli boyutta altyapı eksiklikleri bulunmaktadır. Bunlar ve aşağıda açıklanmış olan sorunları nedeniyle sektör devletin denetim ve yönlendirmesine ihtiyaç duymaktadır. Tarım sektörünün içinde bulunduğu koşullar gözönüne alındığında; sektörle ilgili kararlar alınırken sadece finansal kaygılarla hareket edilmeyip, konunun sosyal yönünün de irdelenmesinin zorunlu olduğu ortaya çıkmaktadır. Son dönemde küresel oluşumların desteğinde yürütülen tarım politikaları sadece finansal kaygılarla hazırlanmış, konunun sosyal boyutu ise ihmal edilmiştir.

Bu bölümde, Türk tarımının önemi sorunlarından; Etkisiz ve Yetersiz Tarımsal Destekleme Politikaları, Gıda Güvenliği Sorunu, Planlama Sorunu, Tarımsal İşletme Ölçeklerinin Küçüklüğü, Tarımsal Nüfusun Yapısı, Tarımsal KİT’lerin Özelleştirilmesi, Sulama Sorunları, Kırsal Çevre Sorunları, Verimli Tarım Toprakları Üzerindeki Kentleşme ve Sanayileşme Baskısı, Örgütlenme Sorunları, Kırsal Nüfusun Dağınık Yerleşimi, Tarımsal Üretimde Uzmanlaşmanın Bulunmaması, Nitelikli İşgücü Sorunu, Tarımsal Açıldan GAP ve Sorunları açıklanarak, bu sorunlara yönelik çözüm önerilerine yer verilmiştir.

7.1. Etkisiz ve Yetersiz Tarımsal Destekleme Politikaları

Tarım sektörünün doğa şartlarına bağlı olması, tarım sektöründe istihdam edilenlerin gelir durumunun düşüklüğü, insanoğlunun en temel gereksinimlerini karşılaması nedeniyle stratejik öneminin bulunması, sektörün desteklenmesini zorunlu kılmaktadır. Destekleme politikaları ile tarımsal üretimin artırılması veya azaltılması, üretim biçiminin değiştirilmesi, verimlilik artışının sağlanması, tarımsal yapının düzenlenmesi ve sonuçta üretici gelirlerinin artırılması amaçlanmaktadır. Tarımsal girdilere yapılan desteklemelerle üretimin artırılması ve tarımsal ürün satış fiyatlarının düşük seviyede oluşması hedeflenmiştir. Taban fiyat uygulaması ile de; piyasadaki fiyat dalgalanmalarından üretici korunmak istenmiş ve sürdürülebilir bir üretim modeli oluşturulmaya çalışılmıştır. Tarımsal kredi politikaları ile de çiftçinin

sermaye sıkıntısı çözümlenmek istenmiş, dolayısıyla bu politika ile de üretimin artırılması hedeflenmiştir. Tüm bu politikaların uygulanmasıyla tüketicilerin düşük fiyatlardan gıda maddesi ihtiyaçlarının karşılanmasına çalışılmış, tarım politikaları aslında üreticinin yanında, tüketiciye yönelik de bir sosyal politikanın gerçekleştirilmesinin aracı olmuştur.

Bu destekleme politikaları, devlet politikası olmaktan çok, hükümet politikası olarak sık sık değiştirilerek uygulansa da, tarımsal üretime önemli katkı sağlamıştır. Son dönemde ise tarımsal girdilere yapılan desteklemeler azaltılmış ve taban fiyatları düşük seviyede belirlenmiştir. Verimliliğin düşük ve girdilerin pahalı olması nedeniyle çiftçiler, üretmiş oldukları ürünün satışlarının ancak maliyetleri karşıladığının farkına vararak birçok ürünün üretiminden vazgeçmişlerdir.

1999 yılında IMF'ye verilen niyet mektubu çerçevesinde; yedinci kalkınma planında da yer aldığı üzere; girdi ve fiyat destek politikalarından tümüyle vazgeçilmiş, 2001 - 2005 dönemini kapsayan DGD sistemine geçilmiştir. DGD sistemine geçilmesiyle, yağlı tohumlara verilen primler ve mazot desteği dışında ciddi bir destekleme politikası kalmamıştır. Alt gelir gurubundaki çiftçileri korumak amacıyla getirilen "Doğrudan Gelir Desteği" sisteminden büyük toprak sahibi zengin çiftçiler kazançlı çıkmış, bu toprak sahipleri DGD'nden faydalanmak için topraklarını fakir çiftçilere üretim amacıyla kiraya vermekten vazgeçmişlerdir (Sistemin uygulanmasında ödemeler kira kontratı varsa araziyi kullanana yapılmaktadır). Ülkemizdeki uygulamasında DGD ödemelerinin yapılabilmesi için üretimle ilgili hiçbir ölçüt aranmamakta, tapulu arazi sahibi olmak yeterli görülmektedir. Bu nedenle DGD'den sağlanan paraların büyük bir kısmı tarım dışı alanlarda kullanılarak, tarımsal üretime önemli bir katkı sağlamamaktadır. DGD'den yararlananların önemli bir kısmı çiftçilikle ilgisi olmayan, geçimlerini tarım dışındaki sektörlerde çalışarak sağlayan, şehirlerde ikamet eden kişilerdir. Sistemin pilot bölge olarak uygulanmış olduğu Polatlı'da yapılan bir araştırmada; sistemden yararlananların önemli bir bölümünün doktor, mühendis vb. mesleklere sahip olup da miras yoluyla arazi sahibi olan kişilerden oluştuğu kanıtlanmıştır.

"Mevcut destekleme uygulamalarını bütünüyle ikame etmesi tasarlanan DGD sistemi tek başına hiçbir ülkede uygulanmamaktadır. AB ülkelerinde DGD ödemelerine kısmen yer verilirken, bu ödemeler fiyat politikası, garanti eşikleri,

üretim planlaması ve diğer iktisat/maliye politikası araçlarıyla birlikte uygulanmaktadır” (Özkaya vd. 2001, 44). Koç (2004, 5), OECD tarafından yaptırılan bir araştırmada, DGD sistemiyle bütçeden yapılan transferlerin önemli bir kısmının hedef kitleye ulaşmadığını, fiyat desteklemelerinde ise transferlerin % 90’lık bir kısmının hedef kitleye ulaştığının ortaya konulduğunu belirtmektedir.

DGD sisteminin dünyadaki uygulamalarında, ödemeler ekili alan ve üretim miktarı üzerinden yapılmakta, bu yolla üreten kişiler desteklenmektedir. “Küresel Oluşumların Türk Tarımına Etkileri” başlıklı bölümde incelendiği üzere; ülkemizde DGD sistemi, 1999 yılında IMF’ye verilen niyet mektubu çerçevesinde, sözüm ona, fakir üreticilerin desteklenmesi amacıyla getirilmiştir.

Yaşamının elli yılını tarımla uğraşarak geçirmiş olan bir üreticinin bu konudaki görüşleri açıklamalarımızı destekler niteliktedir. “Gübre satışlarında artık indirim yapılmıyor, fenni gübre fiyatları çok pahalı, OFİS taban fiyatlarını çok düşük belirliyor. Ürettiğimiz ürünleri özellikle de hububatı neredeyse maliyet fiyatına satıyoruz. Birçok arkadaş artık ekim yapmıyor. DGD ödemeleri ekim yapan yapmayan herkese ödeniyor. Parayı alan birçok kişi köyde bile oturmuyor. DGD sistemi faydalı bir sistem; ancak üretim yapan insanlara artırılarak verilmeli ki üretimlerini daha da artırsınlar. Yoksul insanlar da gıdalarını daha ucuza temin edebilsinler. Şu anki uygulamada bu parayı alan insanların yarıya yakını şehirlerde oturmakta ve tarım dışı sektörlerle uğraşmaktadırlar (Ağır, 2004).

Diğer tüm destekleme politikalarının tamamen terk edilip DGD sistemine geçilmesi ile ne olacaktır? Herşeyden önce topraksız veya az toprak sahibi çiftçiler, üretim karsız hale geleceğinden kentlere göçün çarelerini arayacaklardır. Türkiye’de kentlerin içinde bulunduğu sorunlar ise ortadadır. Türkiye’de kır nüfusu fazla (% 35), biz bu nüfusu insanlara kentlerde iş olanağı sağlayarak azaltacağız deniliyorsa sorun yoktur. Ancak Türkiye’de kentlerde zaten birçok sorun bulunmakta (işsizlik, konut, güvenlik, kentlileşememe vb.), bu sorunların da yakın bir gelecekte tamamen çözümlenmesinin çok zor olduğu bilinmektedir. DGD uygulamalarının başka bir olumsuz etkisi ise arazi kiralalarının yükselmesine neden olmasıdır. Şehirde oturup tarım dışı sektörlerde istihdam edilen arazi sahibi kişiler, arazinin ekilip ekilmemesine bakılmaksızın ödenen bu parayı görünce, kiracılarından ya fazla kira istemişler, ya da arazilerini kiraya vermekten vazgeçmişlerdir. Burada

anlatılanlardan, tarım politikaları oluşturulurken etraflı bir araştırma yapılmadığı, masa başı kararlarıyla tarım politikalarının oluşturulduğu, tarımı kalkındırmaya yönelik etkili politikaların bulunmadığı sonucu çıkmaktadır. Bu durum araştırmanın birinci denencesini doğrulamaktadır.

Aşırı desteklemelerin kamu maliyesine önemli bir yük getirdiği, çiftçiyi tembelleştirerek kendi sorununu kendisinin çözümülemesi yetisinden uzaklaştırdığı dile getirilmektedir. Ancak, tarım sektörü doğası gereği yönlendirilmeye ihtiyaç duymaktadır. Bugün en gelişmiş ülkeler, tarım sektörlerini en fazla desteklemektedirler. Uluslar arası anlaşmalarla dış ticaret tamamen serbestleştirilme eğilimindedir. Bu durumda tarım sektörünün rekabet edebilir bir konuma ulaştırılması zorunluluk göstermektedir. Aksi durumda, ticaretin serbestleştirilme eğiliminde olduğu bu ortamda Türk tarımı tamamen çökecektir. DGD ile üretimden bağımsız olarak ödenen paralar, etkin bir politika ile üretime yönlendirilmelidir.

Bugün bulunulan noktada, Türkiye tarım ürünlerinde net dışalımçı konumuna gelmiştir. Bazı tarımsal ürünlerin üretimi iç talebi dahi karşılayamamaktadır. Bazı tarımsal ürünlerde ise üretim fazlalığı bulunmakta, bu üretim fazlasının değerlendirilmesi konusunda da yeterli çaba gösterilmemektedir. Yeterli tarımsal ürün üretim potansiyeline sahip olan Türkiye’de bazı tarımsal ürünlerin ihtiyacın çok altında üretiminin yapılması, kamu yönetimince uygulanan politikaların yetersizliğini göstermektedir. Ayrıca uygulanan tarım politikalarında yapılan desteklemelerin önemli bir bölümü, üretim yapan fakir çiftçi yerine, zengin toprak ağalarının cebine gitmektedir. Bu durum araştırmanın ikinci denencesini doğrulamaktadır.

Tarım sektörünün üretimden tamamen bağımsız bir şekilde DGD ödemeleri yoluyla desteklenmesi yerine, bölgelere göre üstün verimlilik ilkeleri gözetilerek etkili bir üretim planlaması yapılmalı, DGD ödemelerine aktarılan kaynaklar üretim yetersizliği bulunan ürünlerin desteklenmesinde kullanılmalıdır. Üretimine ihtiyaç duyulan ürünlerin üretiminin desteklenmesiyle, bu ürünlerin dışalımına ödenen milyon dolarlar tasarruf edilmiş olacaktır.

7.2. Gıda Güvenliği Sorunu

İnsanların sağlıklı bir yaşam sürdürebilmeleri için, yeterli miktarda ve çeşitlilikte kaliteli gıdaya ihtiyaçları vardır. Gıda deyince de akla tarım ürünleri

gelmektedir. Tarım ürünlerinin bir kısmı doğrudan, bir kısmı ise işlendikten sonra tüketilmektedir. Bu ürünlerin üretim aşamasından, tüketim aşamasına gelinceye kadar geçirdiği evreler insan sağlığı açısından hayati önem taşımaktadır.

Gıda güvenliği; gıda maddelerinde olabilecek fiziksel, kimyasal, biyolojik ve her türlü zararların engellenmesi veya insan sağlığını olumsuz yönde etkilemeyecek düzeylere düşürülmesi için alınan önlemlerin tümü anlamına gelmektedir (Cumhuriyet Araştırma Servisi, 2004, 4).

Kullanılmakta olan gıdaların üretim aşamasından sofraya gelinceye kadar geçirdiği evreler önem taşımakta ve belirli bir teknik kontrolü gerektirmektedir. Teknoloji geliştikçe kullanımı artan tarımsal ilaçların, nasıl ve ne boyutta kullanıldığı önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Çiftçi bu konularda yeterince bilinçlendirilmekte midir? Bu bilinçlendirmeyi yapacak kurum ve kuruluşlar tespit edilmiş midir? İthal edilen tarım ürünleri yeterli teknik kontrolden geçirilmekte midir? Türkiye açısından bu önlemlerin tam anlamıyla alınmış olduğunu söylemek oldukça güçtür. Çiftçiyi bu konularda bilinçlendirecek kurumların başında olan Tarım Bakanlığı'na bağlı İl Müdürlükleri'nin bu konuyla yeterince ilgilendiklerini söylemek doğru olmaz. Uygulamada görülen çiftçinin çoğunlukla bu tür teknik sorunlarını teknik yönden yeterli birikimleri bulunmayan ilaç bayileriyle paylaştığı, ve almış olduğu cevaba göre uygulama yaptığıdır. Bu araştırmanın hazırlanması aşamasında Malatya Tarım İl Müdürlüğü'nde yapılan gözlemler Tarım İl Müdürlükleri'nin çiftçiye yeterli desteği sağlamadığı düşüncesini doğurmuştur. Müdürlükte, kapısında teknisyen veya mühendis olarak isimleri yazılı uzman kişilerin odalarına girildiğinde, hepsinin masalarındaki bilgisayarlarında oyun oynadıkları gözlemlenmiştir. Bu durum Türkiye genelinde de böyle ise Tarım İl Müdürlükleri'nin Türk çiftçisine önemli bir teknik katkısının olmadığını söylemek mümkündür.

Çernobil faciasından sonra radyasyonlu çayların halkımıza satıldığı söylenmektedir. Böyle tehlikeli bir durumda bile gerekli önlemlerin alınmadığı düşünülecek olursa, Türkiye'de gıda güvenliğine yeterli önemin verilmediğini söyleyebiliriz.

Sorunun çözümü için; Tarım İl Müdürlükleri'nin teknik birimleri yasalarla kendilerine verilmiş olan görevlerini etkin bir şekilde yerine getirmelidir. Bu amaçla;

ile bağı tüm köylerde ilaçlama zamanlarına yakın belirlenecek programlar dahilinde çiftçilere seminerler verilmeli, gıda güvenliği konusunda çiftçiler bilinçlendirmelidir. Sebze ve meyve hallerine satılmak üzere getirilen ürünler, Sağlık İl Müdürlüğü görevlileri tarafından incelenmeden satılmamalıdır. İthal edilen tarımsal ürünlerin denetimi gümrüklerde yapılmalı, sağlığa uygun olmayanların yurda girişine izin verilmemelidir.

7.3. Planlama Sorunu

Günümüz Türkiye'si, yağ bitkilerinde, çeltikte ve tahılda yaptığı dışalım miktarlarını her yıl artırarak sürdürmektedir. 2003 yılında Türkiye, 1.8 milyon ton mısır, 1.5 milyon ton ekmeklik buğday, 500 bin ton pamuk, 450 bin ton çeltik dışılımı yapmıştır. Dışalım bedeli olarak tahıllara 400 milyon dolar, yağ bitkilerine 850 milyon dolar, pamuğa ise 500 milyon dolar ödenmiştir (Günaydın, 2004, 6). Gökalp (2002, 10), Türkiye'nin petrolden sonra en fazla döviz ödediği ürünlerin yağlı tohumlar, ayçiçeği, soya yağı ve sıvıyağ olduğunu vurgulamaktadır. Bu ürünlerden; tahıl, yağ bitkileri ve pamuk, Türkiye ekolojisinde yetişebilen ürünlerdir. Türkiye'nin bu ürünlerde dışalımçı konumunda olması, araştırmanın birinci denencesinde belirtildiği üzere, yanlış tarım politikası uygulamalarından kaynaklanmaktadır.

Araştırmamızdaki, Cumhuriyet Dönemine Ait Bazı Tarımsal Göstergeler başlıklı bölümde ayrıntılı olarak açıklandığı üzere; Türkiye tarımda net dışsattımcı konumundan, net dışalımçı konumuna gelmiştir. Bu durum, toplam nüfusunun % 35'ini tarımda istihdam eden ve tarımsal üretim için yeterli olanakları bulunan Türkiye için kabul edilebilir bir durum değildir. Türkiye'nin tarımda dışalımçı ülke konumuna gelmesinin en önemli nedeni; hızlı nüfus artışına koşut olarak, etkili bir üretim planlaması ve yönlendirmesinin yapılmamasıdır.

Çizelge 13'te görüldüğü üzere; tarımsal üretim artışı, nüfus artışının gerisinde kalmıştır. Türk çiftçisinin kendi ayakları üzerinde durabilir konuma gelmeden, uygulanmaya başlanan liberal politikalar nedeniyle devlet tarımsal üretimi artırmaya yönelik destekleme politikalarından vazgeçmiştir. 2000 yılında itibaren ise ne amaca hizmet ettiği belli olmayan, daha çok tarım dışı alanlarda istihdam edilen toprak

sahibi kişileri mutlu eden DGD sistemine geçilmiştir. Üretimden tamamen bağımsız böyle bir desteklemenin tarımsal üretime önemli bir katkısı olmayacağı açıktır.

Çizelge 13: Türkiye Tarımında Büyüme Hızı ve Nüfus Artış Hızı Karşılaştırması (%) (1985 – 2001)

Yıllar	Tarım Üretimi	Toplam Nüfus
1985-1989	0.8	2.5
1990-1994	1.6	2.2
1995-1999	1.6	1.9
2000-2001	0.5	1.8

Kaynak: DİE ve DPT (Günaydın, 2004, 6)

Fındık, tütün ve çay gibi bazı tarımsal ürünlerde üretim fazlası olduğu bilinmektedir. Alternatif ürün projeleri geliştirilmektedir. Türkiye’de Yasalar çıkarılıyor; ancak uygulanmıyor. Alternatif ürün projesi de bunlardan bir tanesidir. Sorunun ana kaynağı ise yasa çıkarmakla sorunu çözdüğünü düşünen siyasetçinin beyninde yatmaktadır.

Bu sorunun çözümü sanıldığı kadar zor değildir. İl ve bölgelere göre ayrı ayrı üretim planları yapıp, Tarım il Müdürlükleri kanalıyla uygulanmalıdır. Ek kaynağa da gereksinin bulunmamaktadır. DGD sisteminden, tarım dışı alanlara aktarılan kaynak, üretim eksiği bulunan ürünlerin verimlilik artışında kullanılırsa, bu sorun kendiliğinden çözülmüş olacaktır. Bu sağlandığı takdirde dışalım yoluyla yabancı ülkelere ödenen milyarlarca dolar ise boşa harcanmamış olacaktır.

7.4. Tarımsal İşletme Ölçeklerinin Küçüklüğü

1950 yılında kırsal alanda 2.5 milyon olan işletme sayısı 1991 genel tarım sayımı sonuçlarına göre 4 milyonu aşmıştır. Aynı süreçte kırsal nüfus ise 15.7 milyondan 23 milyona çıkmıştır. İşletme sayısındaki bu artışa paralel olarak, işletme ölçekleri gerek tarım gerekse hayvancılık sektörlerinde küçülmüştür (Sakarya, 2004, 13). Tarımsal işletme ölçeklerinin bu denli küçülmesinin en önemli nedeni, etkili bir “Toprak Kanunu” bulunmaması sonucu miras yoluyla arazilerin parçalanmasıdır. Bu

küçülme ise; üretim maliyetlerini artırmakta, bilimsel ve teknolojik yöntemlerin uygulanmasını zorlaştırmakta, uzmanlaşmanın sağlanmasına engel olmakta, rasyonel girdi kullanımını ve makineleşmeyi önleyerek verimliliği azaltmaktadır.

Türk tarım sektörü genel itibarıyla küçük işletme yapısına sahiptir. Tarım sektöründeki düşük verimliliğin en önemli nedenlerinden birisi tarımsal işletmelerin optimal ölçeklerde olmamasıdır. Osmanlı'nın son dönemlerinden başlamak üzere toprak reformu sürekli gündemi işgal etmiş, BYKP'ları ile hükümet programlarında toprak reformuna yer verilmiştir. 1961 ve 1982 Anayasaları da yapılacak olan toprak reformuna zemin hazırlamış ancak toprak reformu bir türlü gerçekleştirilememiştir.

Türk tarımının geleceği açısından bu soruna kalıcı çözüm getirilmesi zorunludur. Tarımsal arazi satışlarında işletme büyüklükleri göz önünde bulundurularak sınırlandırılmalıdır. Uygulanabilir bir "Toprak Reformu Kanunu" çıkarılarak tavizsiz uygulanmalı, arazi dağılımındaki dengesizlikler ortadan kaldırılmalıdır. Miras yoluyla arazi parçalanmalarını önlemek için, Tarım İl Müdürlüklerinde uzlaştırma kurulları oluşturulmalı, miras kalan mallardan (tereke), tarım dışı alanlardan geçimini sağlayanların hissesine düşenler devlet tarafından kamulaştırılarak, hissedarlardan tarımla uğraşana taksitle satılmalıdır. Bu yolla yapılacak bir arazi toplulaştırması Türk tarımının gelecek 100 yılını aydınlatacaktır.

7.5. Tarımsal Nüfusun Yapısı

Türkiye'de ilk nüfus sayımının yapıldığı 1927 yılında toplam nüfusun % 75.78'ini oluşturan kırsal nüfus, 2000 sayımında toplam nüfusun % 35.10'una düşmüştür (Çizelge 2). Bu oran bile gelişmiş ülkelere oranla oldukça yüksektir (AB ortalaması % 6, ABD % 4).

Tarımsal nüfusun fazlalığı tarım sektörünün bir sorunu değil, ülkedeki genel ekonomik durum ile alakalıdır. Tarım dışında işgücü talebi olduğu halde nüfus kırsalda yaşamakta ısrar etmemektedir. Ayrıca tarımdan ayrılan işgücünün, inşaat sektörü dışında iş bulabilme olanağı yok denecek kadar azdır (Alkin, 2005, 5).

AB'ye uyum sürecinde, % 35 olan tarımsal nüfusun % 15 - 20 lere indirilmesi gündemdedir. Kırsal alandan çekilecek bu nüfusa kentlerde istihdam sağlanacaksa, bu nüfusun kırsal alandan çekilmesi tarım için bir sorun yaratmayacaktır. Çünkü tarım kesiminde büyük oranda gizli işsizlik mevcuttur. Ancak böyle bir durumda

tarımdan ayrılacak nüfusun genellikle üretken ve genç erkek nüfusu kapsayacağı kaçınılmazdır. Bilindiği üzere kırsal kesimde bayan nüfus ya hiç eğitim almamış, ya da çok az eğitim almıştır. Üretken genç erkek nüfusun büyük çoğunluğunun üretimden kopması sonucu Türk tarımının gelişimi duracaktır. Burada anlatılanlar araştırmanın üçüncü denencesini doğrulamaktadır. Tarım kesimi ekonomik yönden çekici hale getirilerek üretken nüfusun tarımda istihdamı sağlanmalıdır.

Köy ve şehir nüfuslarının cinsiyet dağılımı incelendiğinde, Cumhuriyet'ten günümüze kadar yapılmış olan toplam 14 nüfus sayımı sonuçlarının hepsindeki ortak özellik; köy nüfusu içindeki bayanların erkeklerden fazla oluşudur. Şehirler için ise bunun tam tersi geçerlidir (Çizelge 1). Ayrıca yapılan gözlemlerde; köydeki nüfusunun çoğunluğunun yaşlılardan oluştuğu, gençlerin ise genellikle şehirlere göç etme eğiliminde oldukları görülmektedir. Genç erkek nüfusun çalışmak amacıyla şehre gitmesi ve orada yerleşip orada evlenmesi sonucu, köy nüfusunda cinsiyet dengesizliği ortaya çıkmaktadır.

Bu veriler, köylerde yaşayan nüfusun genellikle üretken olmayan yaşlı ve bayanlardan oluştuğunu kanıtlamaktadır. Genç nüfustan herhangi bir konuda eğitim alıp nitelik kazanmış olanlar şehre gitmekte, herhangi bir konuda nitelik kazanamamış, son çare olarak tarımla uğraşmayı seçmiş kişiler ise köylerde kalarak tarımla uğraşmaktadırlar. Nüfus ve nüfusun bileşenleri gözönüne alındığında Türk tarımının geleceğinin tehlike altında olduğunu söylemek mümkündür. Bu durum araştırmanın üçüncü denencesini doğrulamaktadır.

Sorunun çözümü için yapılması gereken; dünyayı tanıyan, gelişime ve değişime açık nitelikli genç nüfusun tarımda istihdam edilmesini sağlamaktır. Bunu sağlamak için de en azından tarımla ilgili ortaöğretim seviyesinde öğrenim görmüş gençlerin tarımda istihdamı sağlanmalıdır. Kartal (2004), kurulmuş olan Meslek Liseleri benzeri yapılanmalar oluşturularak, "Tarım ve Çevre Liseleri" oluşturulması gerektiğini, bu liseler sayesinde hem tarım kesiminin nitelikli insan sorununun çözüleceğini, hem de çevre bilinci yüksek bireylerin yetişeceğini vurgulamaktadır. Halihazırda tarım alanında eğitim almış gençlerin sektörde kalmasını sağlamak için ise, uygun şartlarda projeye dayalı kredi verilmelidir. Bu yolla hem tarım konusunda bilinçli insanların sektörde istihdamı sağlanarak sektörün gelişimine katkıda bulunulmuş olacak; hem de tarım konusunda eğitim almış insanların ihtiyaç duyulan

ürünleri üretmeye yönlendirilmesiyle Türkiye'nin petrolden sonra en fazla döviz harcadığı tarımsal ürün (yağlı tohumlar vb.) dışalımını son bulacaktır.

7.6. Tarımsal KİT'lerin Özelleştirilmesi

Özelleştirme; en genel anlamıyla devletin iktisadi alandan çekilmesi veya üretim alanlarının özel sektöre bırakılarak serbest piyasa şartlarının oluşmasına işlerlik kazandırılması olarak tanımlanabilir. Özelleştirmenin gerekli olup olmadığını tam anlamıyla kavrayabilmek için, devletin neden iktisadi alanda faaliyet gösterdiğinin iyice irdelenmesi gerekmektedir. Ülkemizdeki “Devletçilik” anlayışı bilindiği üzere bir zorunluluk sonucu doğmuştur. Özel sektörün yeterli olmadığı alanlarda devlet işletmeler kurmuştur. Devlet tarafından oluşturulan KİT'lerin bir kısmı özelleştirilmiş bir kısmının ise özelleştirilme çalışmalarına devam edilmektedir. Bu KİT'ler gerçekten işlevlerini kaybetmişlerde mi özelleştiriliyorlar? Yoksa bu özelleştirmelerin altında yatan başka nedenler mi var? Bu soruların cevabı Türkiye'deki özelleştirmelerin haklı veya haksızlığını ortaya çıkaracaktır. Konumuzun dışında olduğu için özelleştirmelerin nedenleri etraflıca incelenmemiştir.

Özelleştirme politikaları ile gelinen noktada, tarımsal alanda işlevsiz kılınan ya da yok edilen kurumlar; girdi sağlayan ve girdinin dağıtımını üstlenen (TZDK), Yem Sanayi (YEMSAN), gübre sektöründe (TÜGSAŞ, İGSAŞ), Süt ve Süt Endüstrisi Kurumu (SEK), Et ve Et Ürünlerinde (EBK), Tohumculuk Sektörü (TİGEM), Tütün ve Sigara Sanayi (TEKEL), Şeker Sanayi (TŞFAŞ), Hububat tarımı ve depolanmasında (TMO), çay sektöründe (ÇAYKUR), piyasaların düzenlenmesinde görevi olan (Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri), Tarımsal Kredilendirmede (Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri) gibi kuruluşlar olmak üzere çok çeşitlilik göstermektedir. Bu kuruluşlardan bir kısmı özelleştirilmiş, bir kısmının özelleştirilme çalışmaları ise devam etmektedir (Suiçmez, 2002, 93-114)

Türkiye'de tarımsal KİT'lerin özelleştirilmesi ekonomik bir zorunluluk olmaktan çok küresel oluşumların dayatmaları sonucu gerçekleştirilmektedir. Ekonomik zorunluluk yoktur, çünkü Türk tarımı henüz kendi ayakları üzerinde durur konuma getirilememiştir. Tarımsal KİT'lerin özelleştirilmesi ile de; Türk tarımına

her türlü desteği sağlayan bu kurumlar yok olacak, bunun sonucunda tarım sektörünün gelişimi duracaktır.

Tarım, doğal kaynakların üretken bir yapıya dönüştürüp bitkisel ve hayvansal üretim yaparak, bu üretimi pazarlayan ve nihayetinde insanların yaşaması için temel gereksinimlerini sağlayan ve gıda güvenliği gibi stratejik önemi bulunan bir sektör olmasının yanında, ülkemizin toplumsal yapısından kaynaklanan özel bir öneme de sahiptir. Tarımın toplam istihdam içindeki payının % 35 lerce olmasına karşın, milli gelir içindeki payı % 13 düzeyindedir. Bu rakamlardan tarım sektörünün ülke nüfusunun en düşük yaşam standardına sahip kesimlerini barındırdığı anlaşılmaktadır. Zaten güçlükle ayakta durabilen, Anayasamızda tanımlanmış “Sosyal Devlet” anlayışının gereği olarak, desteklenmeye muhtaç bu kesimin yararlandığı kurumların sadece görünürdeki ekonomik göstergeler esas alınarak özelleştirilmesi ve korunmaya muhtaç bu kadar büyük kitlenin kendi kaderine terkedilmesi Türkiye'nin toplumsal dokusunu zedeleyecektir.

Tarımsal KİT'lerin özelleştirilmesi, bu nedenle üretime verilen desteklerin ortadan kaldırılmasıyla, karlılığı ortadan kalkan köylü kente göç edecektir. Bunun doğal sonucu olarak da, zaten birçok sorunu bulunan kentlerimizin dokusu iyice bozulacak, sorunların çözümü olanaksız hale gelecektir.

Özelleştirilen bu kurumların yabancı ve yabancılaşmış yerli tekellerin eline geçmesinden ise tüm halkımız zarar görecektir. Köylüye yönelik sosyal politikaların uygulanmasının aracı olan tarımsal KİT'lerin özelleştirilmesi yerine, verimliliklerinin artırılarak, etkinliklerine devam etmeleri sağlanmalıdır. Bilindiği üzere zarar ettikleri söylenen bu KİT'lerin zararlarına sebep olanlar, masum Anadolu köylüsü değil, siyaseti kendilerine çıkar sağlamak amacıyla yapan kadrolardır.

7.7. Sulama Sorunları

Karakılçık ve Erkul (2002, 197)'un aktarımında Tomanbay, bir ülkenin su zengini sayılabilmesi için yenilenebilir su varlığının kişi başı 10.000 metreküp olması gerektiği, Türkiye'nin ise yaklaşık 3500 metreküplük bir su varlığının bulunduğu, dolayısıyla su zengini ülkelerin çok çok altında bir su varlığına sahip olduğunu vurgulamaktadır. Ülkenin geneline düşen yağışlar açısından duruma bakıldığında, Türkiye'de egemen olan havanın bölgeden bölgeye önemli

değişiklikler gösterdiği görülmektedir. Yıllık ortalama yağış miktarı 643 mm olan Türkiye’de bölgesel dengesizlikler nedeniyle, Orta Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri tarımsal sulama açısından önemli sıkıntılar yaşamaktadır (Karakılıç ve Erkul, 2002, 196-197).

Türkiye’nin sahip olduğu 27.7 milyon hektarlık tarım arazisinin 22.6 milyon hektarında (yaklaşık % 82’sinde) kuru tarım, 3 milyon hektarında (% 11) sulu tarım, 1.1 milyon hektarında (% 3.5) bağ bahçe tarımı ve geriye kalan 1 milyon hektarında ise özel bitkiler üretilmektedir. Yeterli sulama olanakları sağlandığı takdirde kurak alanlarda tarımsal üretimi 3 – 5 kat artırmak mümkündür (Şahinöz, 2001, 77).

Su, tüm canlılar ve bitkiler için hayat kaynağıdır. Tarım arazisini miktar olarak arttırma olanağı bulunmayan yarı kurak bir iklime sahip Türkiye’de, tarımsal üretimi artırmak için gerekli olan en önemli faktörlerden birisi de sulamadır. Yeterli yağış almayan bölgelerdeki sulama ihtiyaçlarının karşılanması ise oldukça maliyetli bir iş olduğundan, üreticinin devlet desteği olmadan kendi başına sulama sorunlarını çözmesi olanaksızdır.

Köy Hizmetleri İl Müdürlükleri’nin araç parklarında atıl durumda bulunan sondaj makineleri ile su kaynaklarına (denizler, barajlar vb.) uzak bölgelerde yer altı suları çıkarılmalı, su kaynaklarına yakın bölgelerde ise su pompaları kullanılarak üretim alanları suya kavuşturulmalıdır. Bu hizmetlerin maliyeti, kullanılan su karşılığında üreticiden tahsil edilmelidir.

7.8. Kırsal Çevre Sorunları

“Bu dünya bize dedelerimizden kalan bir miras değil, çocuklarımızdan aldığımız emanettir” vecizesi çevre sorunlarının ne derece önemli olduğunu çok güzel anlatmaktadır. Çevreye verilen zararlar insanların hem bugününü hem de yarınlarını etkilemektedir. İlk olarak insan sağlığına onarılmaz zarar vermekte, ikinci olarak da sürdürülebilirliği yok ederek ekonomik üretimi pahalılaştırmaktadır. Kırsal çevre sorunları; kent ve endüstri atıkları, su kirliliği ve tarım ilaçlarının neden olduğu sorunlardan oluşmaktadır.

Tarım arazilerinin, kentleşme, turizm yatırımları ve endüstrileşme amaçlı kullanımı sonucu işgal edilerek ortadan kaldırılması Türkiye’de görülen en büyük çevre sorunlarından birisidir. Kent ve endüstri atıkları özellikle nehir ve göl sularını

kirletip daha sonra da kirlenen bu suların tarımsal amaçlı kullanım sırasında toprakları etkilemesi yoluyla olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Kirli suların içinde bulunan mikroelementler toprakta birikip zamanla toksik hale gelerek toprağın iyon dengesini bozmakta, böylelikle yetiştirilen tarımsal ürünlerde kalite ve verim düşüklüğüne neden olmaktadır (Türkiye Çevre Vakfı, 1998, 256-257).

Tarımsal üretimi artırmak amacıyla kullanılan kimyasal gübreler ve tarım ilaçları yüzeysel akıntılarla akarsulara ve yağmur sularıyla da toprak altına süzülerek yer altı sularına karışırlar ve bu ortamları kirletirler. Su kirliliği esas olarak çeşitli insan etkinliklerinden ve su kaynaklarını kullanım biçiminden kaynaklanmaktadır. Doğal koşullarda su kendi kendini temizlerken, insan müdahaleleri sonucu suyun bu yeteneği zayıflar ya da tümüyle yok olabilir. İnsan etkinlikleri sonucu ortaya çıkan katı ve sıvı atıkların su ortamına bırakılması, su kaynaklarının geri dönülmez biçimde kirlenmesine ve kullanım dışı kalmasına neden olur (Karakılçık ve Erkul, 2002, 134).

Kirlenmiş akarsulardan yapılan tarımsal amaçlı sulamalar, ekili alanlara yayılan taşkınlar ve bu taşkınlar sonucu toprak yüzeyinde biriken çökeltiler toprağın zamanla çoraklaşmasına ve verim miktarının düşmesine neden olur. Çeşitli kaynaklardan bırakılan atıklarla akarsularda yaşanan asitleşme, tarımsal etkinlikler ve yağmur sularıyla oluşan tuzlanma, gerek doğrudan akarsu taşkınları ile ve gerekse tarımsal amaçlı sulamalarla toprak yüzeyinde tuz, asit ve çökelti (mil) birikimi yaparak toprağın verimliliğini düşürür. Ekilen ürünlerin yetişmesi ve büyümesi güçleşir, ürün miktarında önemli azalmalar görülür. Diğer olumsuz etmenlerle birlikte tarım alanları giderek çoraklaşır ve çölleşme başlar (Karakılçık ve Erkul, 2002, 148).

Modern bilimin mucizesi DDT ve kimyasal tarım ilaçları böcekleri öldürmeyi başarmış, tarım üretimini de artırmıştır. Bunun üzerine daha birçok tarım ilacı kullanılmaya başlanmıştır. Sonuçta; zararlı böceklerin yanında, bu zararlı böceklerin doğal düşmanı olan yararlı böcekler de yok olmuştur. Zararlı böcekler evrim geçirerek tarım ilaçlarına direnç kazanmış, yararlı böcekler de ortadan kalktığı için meydanı boş bularak hızla çoğalmışlardır (Kışlalıoğlu, ve Berkez, 1999, 18).

Ormanları tahrip olmamış, iyi korunmuş bölgeler iyi yağış alır. Doğal bitki örtüsünün korunduğu alanlarda su döngüsünün sağlıklı çalıştığı bilimsel olarak

saptanmıştır. Ormanla kaplı bir bölgeden atmosfere geri yüklenen su buharının miktarı, otluk-çalılık bir bölgeden çıkanın iki katı, çıplak bir bölgeden çıkanın on katıdır. Bir ormana düşen yağmurun dörtte üçü yüzeyden akıp gitmeden ve yer altı suyuna karışmadan atmosfere geri dönmektedir (Kışlalıoğlu ve Berkes, 2001, 173).

Gübre, tarım ilaçları gibi yapay girdiler tarımsal üretimi önemli ölçüde artırmıştır. Ancak bu yapay girdilerin bilinçsiz tüketimi sonucu; hem üretilen ürünlerin kalitesi düşmüş, hem de doğal çevre önemli derecede zarar görmüştür.

Tarım ilaçlarının bilinçsiz kullanımı hem çevreye onarılmaz zararlar vermekte, hem de üretimde verimliliği etkilemektedir. Bu konuda en büyük görev, Tarım İl Müdürlüklerine düşmektedir. Tarımsal ilaç kullanımı konusunda yeterli teknik bilgisi bulunmayan üreticiler bilinçlendirilmeli, sanayi atıklarının tarım alanlarına ve su kaynaklarına akıtılması önlenmeli, doğaya aşırı zararlı olan tarım ilaçlarının satım ve kullanımı yasaklanmalıdır.

7.9. Verimli Tarım Toprakları Üzerindeki Kentleşme ve Sanayileşme

Baskısı

Türkiye’de Cumhuriyet’in ilk yıllarından beri sürdürülen kalkınma çabalarına paralel olarak, özellikle 1950’lerden itibaren sanayileşme, nüfus artışı ve hızlı bir kentleşme görülmektedir. Bu hızlı gelişmelere kar etme amacı da eklendiğinde sanayi bölgeleri, yerleşim alanları, yollar ve turistik bölgeler için gerekli görülen tarım arazilerinin yok edildiği gözlenmektedir. Verimli tarım arazilerinin amaç dışı kullanılmasını etkileyen en önemli faktörlerden biri de izlenen politikalar ve kanuni boşluklardır (Türkiye Çevre Vakfı, 1998, 291). Organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi siteleri için 200 bin dekar verimli arazi yok edilmiştir. Yanlış karayolu güzergahı seçimi Trakya’da 250 bin dekar, Bolu ve Düzce’de 30 bin dekar, Çukurova’da 170 bin dekar nitelikli tarım toprağını betonlaştırmıştır (Aküzüm ve Kodal, 2000, 231).

Türkiye’de bütün bölgelerin imar planı ve fiziksel planı hazırlanmamıştır. Ülkede tapulama çalışmalarının bile bitirilememesi, plan yapılması fikrini zorlaştırmaktadır (Türkiye Çevre Vakfı, 1998, 294). Şehir planları önceden yapılmadığı için verimli tarım alanları kolay bir şekilde emlakçıların eline geçmektedir. Türkiye’deki hemen hemen tüm kentlerinin büyümesi verimli tarım

arazilerinin yok edilmesiyle gerçekleştirilmiştir. Kentleşme, verimsiz ama daha sağlam bir zemin yapısına sahip olan dağlık bölgelere doğru değil de sürekli olarak düz ve verimli tarım arazilerine doğru olmuştur. Bu sorunun yıllardır bilinmesine karşın, kendilerine ve yakınlarına rant sağlama çabasında olan müteahit siyasetçiler nedeniyle çözüme kavuşturulamamıştır.

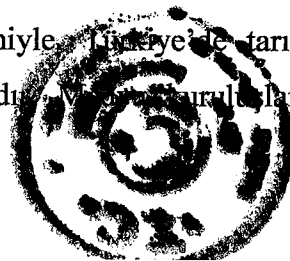
İmar kanununda yapılacak değişiklikle verimli tarım arazilerine yapı ruhsatı veren belediyelere ağır yaptırımlar uygulanması bu sorunun çözümünde en etkili yol olacaktır.

7.10. Örgütlenme Sorunu

Günümüz dünyasında artık bireylerin tek başına yaşamaları ve varlıklarını devam ettirmeleri çok zordur. Çünkü artık her şey birbirini etkilemekte ve birbirinden etkilenmektedir. Yalnız dolaşan kuzuyu kurtlar yer sözündeki gibi, yalnız olanlar, ortak sorunlarına birlikte çözüm bulmaya çalışmayanlar hiçbir sorununu çözememekte, sürekli geriye gitmektedirler. Türk çiftçisinin de bugünkü sorunlarının önemli bir kısmı örgütsüzlükten kaynaklanmaktadır. Toplumun en örgütsüz kesiminin tarım sektöründe yer aldığını söyleyebiliriz. Marketten satın alınan bir kilo yoğurt parasının, tüketicinin satın aldığı fiyatın ancak yarısı üreticinin eline geçmekte, diğer yarısı ise üretime hiçbir katkısı bulunmayan tüccarın eline geçmektedir. Çiftçinin kazancının aracılardan eline geçmesinin önlenmesi, sektörün sorunlarının çözümünde siyasi iktidarlar üzerinde baskı unsuru oluşturulması ve kamuoyunun dikkatinin çekilmesi gibi nedenlerle tarım sektöründeki insanların kooperatifler ve üretici birlikleri kurarak örgütlenmeleri zorunludur.

Kooperatifler; “fertlerin tek başlarına yapamayacakları veya birlikte yapmalarında yarar bulunan işleri en iyi biçimde ve maliyet fiyatına yapmak üzere dayanışma suretiyle ekonomik güçlerini bir araya getirmeleridir” (Mülayim, 1992, 13). Türk tarım sektörü genellikle küçük işletmelerden oluşmaktadır. Bu küçük işletmelerin ise yaşamış oldukları ekonomik zorlukları yalnız başlarına aşmaları mümkün değildir. Bu zorlukların çözümü ancak güçlü bir kooperatifçilik anlayışı ile mümkün olacaktır.

Tarım sektörünün örgütsüzlüğü nedeniyle Türkiye’de tarım en marjinal konular kadar bile gündem oluşturamamaktadır. Kooperatifçilik, en marjinal

konuları bile uzmanları ile enine boyuna tartışırken tarıma yeterli önemi göstermemektirler. Televizyon yayınlarında, Türk toplumunda oldukça azınlık bir gurubu oluşturan eşcinsellerle ilgili programların yayın süreleri tarım sektörüyle ilgili programların yayın süresinden daha fazladır. Tarımın önemini kamuoyuna benimsetebilmek için bilim adamları tarafından tarımla ilgili popüler kitaplar hazırlanmalıdır. Çünkü tarım, yalnızca köylerde yaşayanların değil, toplumun tümünü ilgilendiren bir konudur.

Üreticilerin kooperatif oluşturmaları desteklenmelidir. Bu destekleme ekonomik bir yardım olarak değil de, devletin kırsal kesime sunmuş olduğu bazı desteklemelerin kooperatifler aracılığı ile yapılmasını zorunlu hale getirmesiyle yapılmalıdır. Küçük işletme yapısına sahip Türk tarımında kooperatifleşme sağlandığı takdirde; üreticiler araç-gereç alımını birlikte yaparak avantaj sağlayacak, maliyeti yüksek olan tarımsal makineleri (biçerdöver, mibzer vb.) olarak ortak kullanıma sunacak, üretilen ürünleri birlikte satarak gelirlerinin aracılardan eline gitmesini önlemiş olacaklardır.

7.11. Kırsal Nüfusun Dağınık Yerleşimi

İçişleri Bakanlığı kayıtlarında Türkiye'deki yerleşme birimlerinin sayısı 74.000 olup, bu yerleşme birimlerinden 35.400'ü Köy Kanunu'nun uygulandığı ve dolayısıyla köy olarak tanımlanan yerleşimlerdir. Beş AB ülkesindeki (Almanya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, İtalya) toplam kırsal yerleşim sayısı ise 38.000 civarındadır (Dinler, 2000, 112).

Türkiye'deki kırsal nüfusun çok sayıda dağınık yerleşme noktalarında bulunuyor olması, buralara kamu hizmetlerinin (yol, su, elektrik, okul, sağlık ocağı, eğlence yerleri vb.) götürülmesini zorlaştırmakta, götürülen hizmetlerin maliyetlerini artırmakta ve bazı bölgelere bu hizmetlerin götürülmesini imkansızlaştırmaktadır. Kırsal yerleşim yerlerinin mümkün olduğunca toplulaştırılması, buralara götürülen sosyal hizmetlerin ve tarıma yönelik teknik desteklerin çiftçiye ulaştırılmasını kolaylaştıracaktır.

Türkiye'de kırsal alanlardaki dağınık yerleşimlerin toplulaştırılması için Tarım Kent, Merkez Köy ve Köykent olmak üzere üç yaklaşım gündeme getirilmiştir (Dinler, 2000, 119-121).

Tarım Kent Yaklaşımı; Milliyetçi Hareket Partisi programlarında yer almış ve yetmiş binin üzerinde olan kırsal yerleşim merkezinin 4-5 bine indirilerek kırsal nüfusun 3-5 bin nüfuslu merkezlerde toplanması öngörülmüş, bu amaca ulaşmak için ise 10-15 yerleşme merkezinin bir araya toplanması önerilmiştir.

Merkez Köy Yaklaşımı; Adalet Partisinin programında yer alan proje, ikinci ve üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planlarında da yer almıştır. Bu yaklaşım ile bir küme küçük yerleşim merkezinin ortasında bir merkez seçilerek tüm hizmetlerin (sağlık ocakları, yatılı bölge okulları, postane, tarımsal teknik hizmetler vb.) bu merkeze götürülmesi planlanmıştır.

Köykent Yaklaşımı; Bülent Ecevit'in lideri olduğu dönemde Cumhuriyet Halk Partisi programında yer alan bu yaklaşım, dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yer alarak ulusal ölçüde bir politika olarak benimsenmiştir. Bu yaklaşım, altyapı ve tarıma dayalı sanayi yatırımlarının belirli merkezlerde yoğunlaşmasını hedef alarak kırdan kente göçü azaltmayı benimsemiştir.

Bu gün gelinen noktada bu yaklaşımlardan hiçbirisi tam anlamıyla uygulanamamıştır. Merkez köy ve köykent yaklaşımlarının ikisi de hemen hemen aynıdır. Bu yaklaşımların Türkiye'nin kırsal alanlarında uygulanabilirlikleri vardır. Belirli merkezlere, temel eğitim kurumları, sağlık ocağı, postane, çeşitli meslek kursları, tarım liseleri, karakollar, teknik zirai hizmetleri ve veterinerlik hizmetlerini yerinde çiftçilere ulaştırabilecek Tarım İl Müdürlüğü personeli götürülmelidir. Bu hizmetlerin kamu yönetimince kırsal alanlardaki belirli merkezlere götürülmesi halinde, bu merkezler kendiliğinden sosyal tesisler yönünden de gelişecektir. Bu yerleşim yerlerine girişimciler tarafından, köylülerin alış-veriş ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayabileceği işyerleri açılacaktır. Bazı pahalı tarım makinelerinin (biçer döver vb.) devlet tarafından satın alınarak merkez köylere kiraya verilmesi tarımsal verimliliği artıracaktır. Bu yapılanların doğal sonucu olarak da kırsal kesimin iticiliği kısmen ortadan kalkmış olacaktır. Çocuğu yaşadığı yerde eğitim alan ve gerekli sosyal olanaklara sahip olan insanlar da şehirlere akın etmeyeceklerdir. Bir kez daha belirtmek gerekir ki; Türkiye'nin kırsal nüfusu gelişmiş ülkelere oranla oldukça yüksektir. Olanaklar elverdiği ölçüde bu nüfusun başka sektörlerde istihdamı gerekmektedir. Ancak Türkiye'nin bugünkü koşulları kırsal kesimdeki fazlalık nüfusa kentlerde istihdam olanağı sağlayacak durumda değildir. Ya şehirler iyice

köyleştirilecek, ya da köyler şehirleştirilecektir. Köylerin şehirleştirilmesi hem ekonomik hem de sosyal boyutlarıyla daha akılcı bir yaklaşım olacaktır. Kamu yönetimince vatandaşlara sunulması gereken temel hizmetlerin kırsal alanlarda oluşturulması şehirlere oranla çok daha az maliyetli olacaktır.

7.12. Tarımsal Üretimde Uzmanlaşmanın Bulunmaması

Türkiye’de tarımsal üretim genel olarak aile içi tüketime yönelik olarak yapılmaktadır. Yani tarımla uğraşan insanların büyük bir çoğunluğu yaşamlarını devam ettirmeleri için gerekli olan her türlü ürünü üretme eğilimindedir. Pazar için, piyasada satıp para kazanmak için yapılan üretim ise çok az miktardadır. Aynı şekilde dış pazara yönelik ürün üreten uzmanlaşmış tarım işletmeleri de az sayıdadır. Bu durumun doğal sonucu olarak tarım sektöründe ekonomik verimlilik düşüktür.

Türkiye’nin AB’ye uyum sürecinde tarım sektörünü bekleyen en önemli sorunlarından birisi de tarım sektöründe işletme mantığının bulunmaması dolayısıyla rekabet gücünden yoksun olmasıdır. Tarım ürünlerinin üretiminin büyük oranda doğa koşullarına bağlı olması nedeniyle her bölgede her ürünün verimli şekilde üretilmesi de mümkün değildir. Her bölge için ekonomik verimlilik açısından üretilmesi gereken en uygun ürün türü Tarım Bakanlığı’nca belirlenmeli ve bu ürünlerin üretiminde uzmanlaşmanın sağlanması desteklenmelidir. Doğa koşulları hayvancılık için uygun olan bölgelerde hayvancılık, bitkisel üretim için uygun olan bölgelerde bitkisel üretim yapılması desteklenmelidir. Daha önceki bölümlerde açıklandığı üzere tarımsal desteklemeler yapılırken, ülke çapında tek bir destekleme politikası uygulanmamalı, desteklemeler bölgelerin ekonomik verimliliğine göre uygulanmalıdır. Bu yapıldığı takdirde, her bölgede verimli olan ürünün üretiminde uzmanlaşma sağlanarak ekonomik verimlilik artırılmış olacaktır. Dünyada bazı tarım ürünlerinin üretiminde üretim fazlası bulunduğu bir gerçektir. Ancak Türkiye coğrafyasında yetiştirilebilen ve dış pazarda alıcısı hazır olan ürünlerin (kiraz, domates, üzüm, sarımsak vb.) pazar için üretimi desteklendiğinde önemli miktarda döviz getirisi sağlanmış olacaktır.

7.13. Nitelikli İşgücü Sorunu

Türkiye’de tarım sektöründe istihdam edilen nüfusun büyük çoğunluğu, tarım bilimini bilmemekte, babadan kalma yöntemlerle üretimlerini sürdürmektedirler. Bu durum Türk tarımının verimliliğini etkilemekte ve çok ileri teknolojiler kullanarak üretim yapan ülkeler karşısında rekabet şansını yok etmektedir.

Cumhuriyet’in kuruluş yıllarında nüfusun büyük çoğunluğu tarım sektöründe istihdam edilmekte, ülke ekonomisi ise büyük oranda tarıma bağımlıdır. Ülkeyi yönetenler bu büyük nüfusun eğitim sorununu çözmek için çeşitli girişimlerde bulunmuş, Köy Enstitüleri, Tarım Liseleri ve Ziraat Fakülteleri kurulmuştur.

Köy Enstitüleri 17 Nisan 1940 da 3083 sayılı yasayla, Hasan Ali Yücel’in Bakanlığı – fikir babası İsmail Hakkı Tonguç’un önderliğinde kurulmuştur. 1950’lerde ise kapatılmaya başlanmıştır. 1930’lar Türkiye’ sinin nüfusunun % 80’nin den fazlası köylü olan, çağdaş köy kalkınma modeline uygun olarak bugün dahi bir çok ülkeye örnek olabilecek üretime dönük öğrenimi öngören eğitim kurumlarıdır. Köy çocuklarının alındığı bu okullarda amaca uygun olarak eğitildikten sonra geldikleri köylere donanımlı (tarım, iş, sanat, sağlık) öğretmen olarak gönderiliyorlardı. Köylülerin bu gibi aydınlanma sürecinden rahatsız olan toprak ağaları, Cumhuriyet karşıtları ve din istismarcılarının çıkarları bozuluyordu. Onlar için bu kurumların kapatılması gerekiyordu ve kapatıldı. Eğer kapatılmamış olsalardı; gidilmemiş köy, okulsuz çocuk, işlenmemiş toprak, kullanılmamış su, açık insan, işçileri sokaktalar da aç dolaşan kapatılmış fabrikalar olmazdı. Eğer kapatılmasalardı işçilerimiz yabancı ülke kapılarında iş aramayacaklar, aileler bölünmüş olmayacaklardı. En önemlilerinden bir tanesi de, bugünkü töre cinayetleri işlenmeyecekti. Son yıllarda üzerinde en çok durulan köy boşalmaları yaşanmayacaktı. Çünkü insan için gerekli olan hizmetler köyde üretilir olacaktı (Yaşar, 2005).

Köy çocuklarının eğitilip geldikleri köylere bilinçli birer birey olarak gönderilmesi ve diğerlerini de eğitmesi amacıyla kurulan Köy Enstitüleri’nin kapatılması Türk üreticisinin bilinçli üretim yapmasını ve birbirini eğiterek örgütlenip hakkını arar duruma gelmesinin önünü kapamıştır. Ziraat Fakülteleri’nin Türk tarımına önemli hizmetler vermesine karşın, bugün gelinen noktada tarım sektöründe nitelikli insan sorunu bulunduğu düşünüldüğünde; bilimi tabana

yayamadığı anlaşılmaktadır. Bunun ise çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Tarımla ilgili eğitim gören insanların önemli bir bölümü, tarım sektörünün itici özellikleri nedeniyle eğitim aldıkları alanın dışındaki meslekleri tercih etmektedirler. Eğitim aldığı alanlarda çalışanların büyük çoğunluğu ise kamu kurumlarında istihdam edilmekte ve devlet memuru zihniyetine büründüklerinden sektöre önemli bir katkı sağlamamaktadırlar. Bizzat üretim yapmadıklarından üreticilere örnek olamamakta ve tarım bilimini tabana yayamamaktadırlar.

Tarım alanında yükseköğrenim görmüş insanların üretici olarak sektör içerisinde yer almaları sağlandığı takdirde, bu insanlar diğer çiftçilere de örnek olarak, bir nevi öğretmenlik görevini üstleneceklerdir. Hakkını aramasını bilen eğitilmiş insanlar sayesinde diğer üreticilerinde bilinçlenmesi sağlanacak, örgütlenme artacak ve tarımla ilgili kurum ve kuruluşların işlevlerini etkin bir şekilde yerine getirmeleri hususunda tabandan baskı yapılacaktır. Bunun doğal sonucu olarak sektör gelişerek dünya ile rekabet edebilir konuma gelecektir. Tarım alanında eğitim almış gençleri üretici olarak sektörün içinde tutabilmek için, bu insanlardan istekli olanlara uygun şartlarda (projeye dayalı) kredi verilmeli, atıl durumda bulunan ve yapılacak toprak reformu ile kamulaştırılacak araziler bu insanlara taksitle satılmalıdır.

7.14. Tarımsal Açından Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) ve Sorunları

GAP; Gaziantep, Adıyaman, Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin, Siirt, Batman, Kilis, ve Şırnak illerini kapsayan öncelikle sulama ve enerji amaçlı 13 adet proje demetinden oluşmaktadır. Bu projelerin yedi adedi Fırat havzasında, altı adedi ise Dicle havzasında yer almaktadır. Dicle ve Fırat nehirleri ile kolları üzerinde 22 adet baraj ve 19 adet hidroelektrik santralin inşası öngörülmektedir. Proje tamamlandığında yaklaşık 1.7 milyon hektar arazi sulanacaktır (Aküzüm ve Kodal, 2000, 242). GAP, toprak, su ve insan kaynaklarını geliştirmeyi hedefleyen entegre, sosyo – ekonomik sürdürülebilirlik ilkesine dayalı bölgesel bir kalkınma projesidir. 1960'lerde Fırat ve Dicle nehirleri üzerindeki su kaynaklarını geliştirmeye yönelik çalışmalar, 1977 yılında GAP adı altında bütünleştirilmiştir. 1989'da GAP, su kaynaklarını, yani barajları, hidroelektrik santrallerini, sulamaları aşarak entegre bölgesel kalkınma kimliğine kavuşmuştur. GAP ile bölgesel hasılda 4.5 kat artış,

kişi başı gelirden iki kat artış ve 3.8 milyon kişiye istihdam olanağı yaratılması hedeflenmiştir (Yaşınok, 2000, 22).

GAP'ın en geç 2010 yılına kadar tamamlanması kararlaştırılmıştır. GAP'ta toplam nakdi gerçekleşme % 44 dür. *En düşük nakdi gerçekleşme ise % 12.8 ile tarım sektöründedir.* Proje tamamlandığında sulama faydası olarak 1.3 milyar dolar, enerji faydası olarak 1.2 milyar dolar olmak üzere ulusal ekonomiye yılda toplam 2.5 milyar dolar katkı sağlayacaktır. 2000 yılı DSİ yatırım bütçesi (763 trilyon TL) talep edilenin % 24'üdür. Tarım sektöründe bu oran % 14.4'tür. Mevcut ödenek akışıyla tarım projelerinin tamamlanabilmesi için 45 yıl gerekmektedir. Projede sulama bakımından gecikmeler vardır (Aküzüm ve Kodal, 2000, 259).

Dünya kalkınma deneyimlerinde de kanıtlandığı gibi, doğal kaynakların etkin ve sürdürülebilir kullanımını engelleyen iki faktörden birisi "aşırı varsıllık" diğeri de "aşırı yoksulluk" tur. Güneydoğu'da GAP ile beraber miktarı artan sulama alanlarında tuzlanma ve giderek artan erozyon riski, teknik bilgi yetersizliği yanında sosyal nedenlerden kaynaklanmaktadır (Saltık, 2000, 251). GAP bölgesinde tarımsal alt yapı hizmetlerine daha az önem verilmekte, yukarıdaki açıklamalardan da anlaşıldığı üzere, en düşük nakdi gerçekleşme oranı tarım sektöründe görülmektedir. Daha fazla kaynak aktararak tarımsal projelerin tamamlanması sağlanmalı ve Türkiye'nin petrolden sonra en fazla döviz harcadığı tarım ürünlerinin (yağlı tohumlar vb.) bölgede üretilmesi desteklenmelidir. GAP bölgesinde sulamaya açılan arazilerin önemli bir bölümünde, suyun bilinçsiz kullanımı sonucu çölleşme olmuştur. Suyla birlikte teknik hizmetlerin üreticiye ulaştırılmaması, hem tarım arazilerini çoraklaştırmış, hem de üretimde verimliliğin artırılmasına önemli katkı sağlamamıştır. Su götürülen arazi sahiplerine sulama yöntemleri anlatılmalı ve uygulamalar, Tarım İl Müdürlüğü görevlilerince takip edilmelidir.

GAP bölgesinin ve genelde Türkiye'nin önemli sorunlarından birisi de son yıllarda yabancıların Türkiye'de toprak edinmeleridir. Suiçmez (2002, 111-112), çokuluslu şirketlerin gelişmiş ülkelerde korunan tarım topraklarını gelecek için rezerv ayırmalarını dikkate alarak, gelişmekte olan ülkelerin verimli ovalarına sanayi tesisleri ve konut yaptıklarını; sözleşmeli üreticilik modeliyle gelişmiş ülkelerde yasaklanan veya kısıtlanan tütün ekim alanlarını bu ülkelere kaydardıklarını; yerli ortaklarıyla örneğin GAP bölgesinde büyük miktarda arazi satın aldıklarını, doğal

alanların enerji yatırımları ve altın arama etkinlikleri ile yok edildiğini vurgulamaktadır. Günümüz dünyasında toprak artırılması mümkün olmayan varlıklardandır. Yabancılara toprak satılması, ülkenin çocuklarının geleceğinin satılması demektir. Filistin halkının bugün yaşadıkları düşünüldüğünde konunun önemi daha da iyi anlaşılmaktadır. Her karışı kan ile sulanmış olan Anadolu topraklarının yabancılara satışı tamamen yasaklanmalıdır.

8. BULGULAR, ÖNERİLER VE SONUÇ

Bu bölümde Araştırmada elde edilen bulgulara, bulgulara yönelik olarak oluşturulan önerilere ve genel sonuç alt bölümlerine yer verilmiştir.

8.1. Bulgular

Araştırmada elde edilen bulgular aşağıda açıklanmıştır.

Bulgu 1: Türk tarımının tarihi gelişiminde uygulanmış olan tarım politikalarının genelinde tarımı bir bütün olarak alma anlayışı esas alınmış, işletme büyüklüğüne, bölgesel duruma, ya da başka bir ölçüte göre farklılaştırarak gelişme politikaları izlenmemiştir. Bölgelere göre farklılaştırılmış politikaların izlenmemesi ve her bölgenin kendine özgü özelliklerinin dikkate alınmaması, bölgelerin gelişmişlik düzeyleri arasındaki farkı artırmıştır.

Bulgu 2: Tarımsal ürünler diğer sektör ürünlerine göre üretim miktarı ve fiyat olarak daha değişkendir. Çünkü tarımsal üretim genel olarak iklim koşullarından etkilenmektedir. Hava koşullarının üretilen ürün için uygun olduğu durumlarda ürün bol olmakta, talep yetersizliği nedeniyle ürünün fiyatı düşmekte, çiftçi ürününü bazen maliyet fiyatlarının dahi altında satmaktadır. Bu durumda kalan çiftçi de bir sonraki yıl için zarar ettiği ürünün üretiminden vazgeçmektedir. Bu durumda, bir sonraki yıl o ürünün arz eksikliği nedeniyle ürün kıtlığı yaşanmakta, bahse konu ürün çok yüksek fiyatlardan alıcı bulabilmektedir.

Bulgu 3: Planlı dönemin başlangıcından bugüne kadar hazırlanmış olan toplam 8 adet kalkınma planının hemen hepsinde tarım sektörünün sorunlarının çözümü ile ilgili öngörülere yer verilmiş olmasına karşın, bu gün gelinen noktada bu sorunların önemli bir bölümü çözüme kavuşturulamamış, çözüm önerileri yazıldığı ile kalmıştır.

İktidar değişiklerinden sonra yeni gelen hükümetler bir önceki hükümetin plan ve programlarını rafa kaldırarak, “kamu yönetiminin sürekliliği” ilkesini uygulamamışlardır. Bunun sonucu olarak da, zaman ve kaynaklar boşa harcanmıştır.

Bulgu 4: Tarıma elverişli olduğu halde kullanılmayan arazi miktarının az oluşu (% 2,91) nedeniyle mevcut tarım arazisi miktarını artırmak mümkün değildir. Türkiye’de kullanılan tarım arazisi miktarı hemen hemen doğal sınırlarına ulaşmıştır.

Bulgu 5: Hayvancılığın yoğun olduğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaşanan terör olayları nedeniyle bölgedeki hayvan sayısında önemli miktarda azalma olmuştur.

Bulgu 6: Türkiye’de 2000 yılından itibaren girdi desteklemeleri büyük bir oranda kaldırılmıştır.

Bulgu 7: Tarım ürünlerin dışsatımında bazı yıllar dalgalanmalar görülmesine karşın pek değişmemiş, genel dışsatım içindeki tarımın payı ise sürekli azalmıştır. Genel dışsatım içindeki tarımın payının sürekli azalmasının nedeni; diğer sektörlerin toplam dışsatım içerisindeki paylarının artmasına karşın, tarım ürünleri dışsatımında önemli bir değişiklik görülmemesidir.

Türkiye tarım ürünlerindeki net dışsatımcı konumunu kaybetmiş olup, son yıllarda **net dışsalımcı** konuma gelmiştir.

Bulgu 8: Tarım ve Toprak Reformu sürekli gündemde tutulmaya çalışılmış, ve hemen tüm BYKP’lerinin hedefleri arasında yer almıştır. 1961 ve 1982 Anayasalarında da çıkarılacak olan “Toprak Reformu Kanunu’na” zemin hazırlanmasına karşın, uygulanabilir bir “Toprak Reformu Kanunu” bir türlü yasalaştırılarak uygulanamamıştır.

Bulgu 9: Tarımla ilgili yükseköğrenim kurumlarından mezun olup da tarımla uğraşan insan, kamuda çalışanlar dışında, yok denecek kadar azdır.

Bulgu 10: Son dönemde tarım politikaları oluşturulurken, tarımsal istihdamın göz ardı edilip, yalnızca ekonomik verimlilik hesaplarının dikkate alınması, tarımda gelecek görmeyen genç ve üretken nüfusun sektörden uzaklaşmasına neden olmaktadır.

Bulgu 11: Gelişmiş ülkeler mallarını satabilmek için gelişmemiş ülkelerin tarım sektörlerini koruyucu politikalarından vazgeçmelerini istemektedirler.

Bulgu 12: Ülkemizdeki tarıma müdahale görevini üstlenmiş olan kurum ve kuruluşlar çok dağınık bir yapıdadır (TMO, TEKEL, Şeker Fabrikaları, EBK vb). Bu kuruluşlardan bir kısmı özelleştirilmiş, bir kısmının ise özelleştirme çalışmalarına devam edilmektedir. Yapılan desteklemelerden istenilen sonucun alınıp alınmadığının takibi de, yönetiminin çok başlı olması nedeniyle yapılamamaktadır.

Bulgu 13: AB, Türkiye'ye 2014 yılına kadar tarımsal yardım yapılmasının mümkün olmayacağını söylemektedir. Bu tarihten sonra ise AB'deki tarımsal reformlar nedeniyle tarım sektörüne yapılan desteklemelerin kaldırılacağı bilinmektedir. Bu nedenlerle AB'ye üyelikle birlikte tarım sektörüne yardım yapılacağı ve sektörün kalkınacağı gerçeği yansıtmamaktadır.

Bulgu 14: Türkiye, AB'ye tam üye olmadan GB'ye dahil olan tek ülkedir. Türkiye, AB'ye istediğini (pazarı) baştan vermiş, kendisinin içinde bulunmadığı karar organlarının geçmişte imzaladıkları ve gelecekte imzalayacakları anlaşmaların yükümlülüğü altına girerek AB'ye adeta açık çek vermiştir. 17 Aralık 2004 görüşmeleri öncesi Avrupa liderlerinin halklarının tepkilerini azaltmak için basın-yayın organlarında sürekli olarak Türkiye'nin büyük bir pazar olduğunu vurgulamaları, AB'nin Türkiye'yi yetmiş milyonluk bir pazar olarak gördüğünü, Türkiye'nin kalkınması ile ilgilenmediğini açıkça göstermektedir. Türkiye Birliği tam üye olmadığı için OTP'ye kendi olanakları ile uyum sağlaması istenmektedir. Türkiye'nin bugünkü ekonomik koşulları ise bunu sağlamaya yeterli değildir.

Bulgu 15: Türkiye GB Anlaşması gereği üçüncü ülkelerle serbest ticaret anlaşmaları yapamamaktadır. Bunun doğal sonucu olarak Türkiye'nin petrol zengini olan komşularıyla tarım anlaşmaları yapması zorlaşmıştır.

Bulgu 16: DTÖ Tarım Anlaşması; tarımda iç desteklemelerin (taban fiyatı, devlet kuruluşlarının ürün alımı, tarımsal girdi desteklemeleri, faiz indirimleri vb.) azaltılmasını, dışsattım desteklemelerinin belirli bir süre sonunda kaldırılmasını, iç üretimi koruma amaçlı gümrük vergilerinin azaltılmasını öngörmektedir. Özü itibarıyla uluslararası tarım ticaretinin serbestleştirilmesini öngören bir anlayışa sahiptir. Bu anlaşma sonucu desteklemelerin kaldırılması ile, birçok sorunu bulunan Türk tarımı, yapısal sorunlarını büyük oranda çözümlenmiş olan gelişmiş ülkelerin tarım sektörleri ile rekabet etmekte zorlanacaktır.

Bulgu 17: IMF ile yapılan anlaşmalar tarımsal destekleme politikalarında önemli değişiklikler (desteklemelerin zaman içerisinde tamamen kaldırılması, tarımsal KİT'lerin özelleştirilmesi vb.) öngörmektedir. Kamunun finansal yükünü azaltmaya odaklanmış olan bu politikalar tarım kesiminin özgün koşullarından ve yapısal sorunlarından kopuk bir zeminde oluşturulmuştur. Türk köylüsünün özgün

koşullarından kopuk olan bu politikaların uygulanması sonucu tarım kesiminde çalışanlar üretim yapamaz duruma geleceklerdir.

Bulgu 18: Geleneksel tarım politikaları hem ekonomik israfa neden olmuş, hem de destekleme politikalarından istenilen sonuç alınamamıştır.

Bulgu 19: Son yıllarda artık Türkiye'nin ulusal bir tarım politikası bulunmamaktadır. Türk tarım politikaları, IMF, DB, DTÖ ve AB gibi küresel oluşumların, ülke gerçeklerinden uzak, rasyonel olmayan masa başı kararları ile şekillenmektedir. Bu masa başı kararlarla, destekleme alımları, fiyat ve kredi desteklemeleri kaldırılarak, üretimden tamamen bağımsız bir politika olarak DGD sistemine geçilmiştir. Tarımsal KİT'lerin bir kısmının özelleştirilmesi, bir kısmının ise özelleştirme kapsamına alınarak işlevsiz hale getirilmesi ile Türk çiftçisi sudan çıkmış balığa dönmüştür.

Bulgu 20: Uluslararası anlaşmaların hepsinde gelişmiş ülkeler dış ticaretin serbestleştirilmesini istemişlerdir. Oysa ki kendileri zayıf oldukları, rekabet edebilme olanaklarının bulunmadığı alanlarda tüm korumacı tedbirleri uygulamışlar, rekabet edebilir duruma geldiklerinde ise dış ticaretin serbestleştirilmesinin en büyük savunucuları olmuşlardır. Anılan ülkeler GATT Anlaşmasının ilk uygulamasında tarım ürünlerini Anlaşma dışı bıraktırmışlardır. Güçlü ekonomik olanaklarıyla tarım sektörlerini destekleyerek dünya pazarlarında üstün konuma getirince de, yine aynı "küresel" oluşumları kullanarak tarım ürünlerinde ticaretin serbestleştirilmesini uygulamaya geçirmeye çalışmışlardır. Gelişmiş ülkelerle gelişmemiş ülkelerin tarım sektörlerinin aynı durumda oldukları varsayılarak, herkese eşit ortam yaratıldığı, ticaretin serbestleştirilmesinin ekonomik verimliliği artıracığı söylenmektedir. Eşitlikten söz edebilmek için bu rekabetin eşitler arasında olması gerekmektedir. Yirmi yaşındaki bir gençle beş yaşındaki bir çocuğu aynı kurallarla aynı minderde güreştirmek eşitlik olmayacaktır. Çocuk sakatlanacak belki de bir daha güreşemez duruma gelecektir.

Bulgu 21: 1950 yılında kırsal alanda 2.5 milyon olan işletme sayısı 1991 genel tarım sayımı sonuçlarına göre 4 milyonu aşmıştır. Aynı süreçte kırsal nüfus ise 15.7 milyondan 23 milyona çıkmıştır. İşletme sayısındaki bu artışa paralel olarak işletme ölçekleri gerek tarım, gerekse hayvancılık sektörlerinde küçülmüştür. Tarımsal işletme ölçeklerinin bu denli küçülmesinin en önemli nedeni uygulanabilir

bir “Toprak Kanunu” bulunmaması nedeniyle miras yoluyla arazilerin parçalanmasıdır. Arazilerin küçülmesi ise; üretim maliyetlerini artırmakta, bilimsel ve teknolojik yöntemlerin uygulanmasını zorlaştırmakta, uzmanlaşmanın sağlanmasına engel olmakta ve de en önemlisi verimliliğin düşmesine neden olmaktadır.

Bulgu 22: Türkiye’de, İlk nüfus sayımının yapıldığı 1927 yılında toplam nüfusun % 75.78’ini oluşturan kırsal nüfus, 2000 sayımında toplam nüfusun % 35.10’una düşmüştür. Bu oran bile gelişmiş ülkelere oranla oldukça yüksektir.

Köy ve şehir nüfuslarının cinsiyet dağılımı incelendiğinde, köy nüfusu içindeki bayanların sayısı erkeklerinkinden fazladır. Şehirler için ise bunun tam tersi geçerlidir. Köydeki nüfusunun çoğunluğu yaşlılardan oluşmakta, gençler ise şehirlere göç etme eğilimindedir.

Genç nüfustan herhangi bir konuda eğitim alıp nitelik kazanmış olanlar şehre gitmekte, herhangi bir konuda nitelik kazanamamış olanlar ise son çare olarak tarımla uğraşmayı seçmektedirler. Tüm bu açıklananlar, nüfus ve nüfusun yapısı bakımından Türk tarımının geleceğinin tehlike altında olduğunu göstermektedir.

Bulgu 23: Tarım sektöründe istihdam edilen nüfusun çoğunluğunun tarımla ilgili herhangi bir eğitimi bulunmamaktadır.

Bulgu 24: Tarımsal KİT’lerin özelleştirilmesi ile zaten ciddi anlamda planlama ve eşgüdüm sorunu bulunan tarım sektöründe tam bir karmaşa yaşanacaktır. Özelleştirilen bu kurumların yabancı ve yabancılaştırmış yerli tekellerin eline geçmesinden ise tüm halkımız zarar görecektir.

Bulgu 25: Türkiye’deki kırsal nüfusun çok sayıda dağınık yerleşme noktalarında bulunuyor olması, kırsal alanlara kamu hizmetlerinin (yol, su, elektrik, okul, sağlık ocağı, eğlence yerleri vb.) götürülmesini zorlaştırmaktadır.

Bulgu 26: Tarımsal üretim; çevre ve iklim koşullarına bağlı olduğu için beklenmeyen olumsuzluklara açıktır.

Bulgu 27: Türkiye’de tarım sektörünün sorunları, en marjinal konular kadar bile gündem oluşturamamaktadır.

Bulgu 28: Türkiye’de tarımsal üretim genel olarak aile içi tüketime yönelik olarak yapılmaktadır.

8.2. Öneriler

Araştırmada elde edilen bulgulara yönelik öneriler aşağıda açıklanmıştır.

Öneri 1: Tarım politikaları oluşturulmadan önce her ilin, hatta bir ildeki bölgelerin toprak analizleri ve diğer üretim koşulları göz önüne alınarak ürün haritaları çıkarılmalı, ele alınan bölgede hangi ürünün yetiştirilmesi ekonomik açıdan verimli ise üretici o ürünü üretmeye yönlendirilmelidir. Bu işlemlerin takibi Tarım İl Müdürlükleri'nce etkin bir şekilde yapılmalı, yapılacak desteklemeler her bölge için belirlenecek ürüne yapılmalıdır. Bu yapıldığı takdirde, hep şikayet edilen tarımsal üretimde düşük verimliliğinin önüne geçilerek verimlilik artışı sağlanacağı için, tarım ürünlerinin dünya piyasalarında rekabet şansı artacaktır. Bu yapılırken de, hayvancılık için uygun şartları taşıyan bölgelerde hayvancılık, bitkisel üretim için uygun koşulları taşıyan bölgelerde bitkisel üretim yapılması devlet tarafından desteklenmelidir.

Öneri 2: Araştırmanın konu başlığının Türk Tarımının Kamu Yönetimi Açısından Değerlendirilmesi olarak seçilmesinin en önemli nedenlerinden birisi de tarım sektörünün yapısal özelliği nedeniyle kamu yönetiminin müdahalelerine ihtiyaç duymasıdır. Bu noktada devlete düşen temel görev ürün arzında ortaya çıkabilecek dalgalanmaları olanaklar ölçüsünde en aza indirmek, ürün talebine göre çiftçilerin üretimlerini yönlendirmek ve dengeli bir tarımsal ürün piyasası oluşumuna katkıda bulunmaktır. Son döneme kadar devlet tarımsal KİT'ler aracılığıyla taban fiyat belirleyerek kısmen de olsa piyasada düzen sağlamaya çalışmıştır. Ancak son dönemde uygulanan dış kaynaklı tarım politikaları sonucu, üretimi teşvik edici ve üretimde istikrar sağlayıcı politikalardan olan tarımsal girdi desteklemeleri, taban fiyat uygulamaları ve düşük faizli kredi temini gibi politikalardan vazgeçilmiştir. Tarımsal üretimde istikrar sağlanarak, üreticilerin ve tüketicilerin istikrarsız piyasadan zarar görmemesi için taban fiyat uygulamasına devam edilmelidir. Bu durumda üretici, üreteceği ürünü satabileceği fiyatı önceden bileceği için üretim planlamasını yapabilecektir. Bunun sonucunda da üretimde istikrar sağlanmış olacak ve tarımsal ürünlerde bir yıl arz fazlası bir yıl arz eksikliği yaşanması sorunu giderilmiş olacaktır.

Öneri 3: Hazırlanan planların uygulanması konusunda Anayasal zorunluluk getirilmelidir. Bunu gerçekleştirebilmek için ise, planların hazırlanması aşamasında

değişik kesimlerin (siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler vb.) katılımı sağlanmalıdır. Hazırlanmış olan bir planda öngörülen programların hükümet değişikliği sonucu, sırf siyasi nedenlerle askıya alınması durumunda, sivil toplum kuruluşları demokratik yollardan tepkilerini göstererek programın devamının sağlanması için iktidarlar üzerinde baskı unsuru oluşturmalarıdır.

Öneri 4. Tarım arazilerinin doğal sınırlarına ulaşmış olması, mevcut arazilerin verimli bir şekilde kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu amaçla çıkarılacak olan “Toprak Reformu Kanunu” ile miras yoluyla parçalanarak ekonomik verimliliğini kaybeden araziler birleştirilmeli, tarım dışı sektörlerde istihdam edilen ve miras yoluyla arazi sahibi olmuş kişilerin atıl durumda bulunan arazileri devlet tarafından satın alınıp topraksız çiftçilere taksitle satılarak üretime kazandırılmalı, tarım alanındaki bilimsel gelişmeler Tarım İl Müdürlüklerince düzenlenecek olan çiftçi eğitimleri ile üreticiye aktarılmalı ve üretici teknik yönden desteklenmelidir.

Öneri 5: Doğa koşulları hayvancılığa uygun olan bu bölgelerde hayvancılığın geliştirilmesi için kooperatif şeklinde örgütlenmeler oluşturularak hayvancılık yapılması özendirilmeli, terör nedeniyle topraklarını terk ederek kentlere yerleşmiş olan kişilere köylerine dönmeleri şartıyla bir defaya mahsus olmak üzere nakdi yardım yapılmalıdır. Yapılacak olan bu maddi yardım, zaten kentlerde de yoksulluk ve sefalet içinde bir yaşam sürdüren bu kişileri köylerine dönmeleri konusunda güdüleyecektir.

Öneri 6: Bilindiği üzere girdilere yapılan desteklemeler üretimi artırmanın en etkin yoludur. Ayrıca girdilere yapılan desteklemeler kamu yönetimine ülkenin gereksinimine göre üretimi yönlendirme olanağı da sağlar. Araştırmada rakamlarla açıklandığı üzere; Türkiye’de bazı tarımsal ürünlerde üretim fazlası bulunmasına karşın bazı ürünlerde iç talebin çok çok altında üretim yapılmakta, özellikle yağlı tohumlardaki ihtiyaç dışalım yoluyla karşılanmaktadır. Üreticiyi ihtiyaç duyulan ürünü üretmeye yönlendirmek için, üretimine ihtiyaç duyulan ürünlerin (yağlı tohumlar vb.) girdileri desteklenmelidir.

Öneri 7: Türkiye’nin üretim potansiyeli bulunmasına karşın, tarım ürünlerinde net dışalımçı konumunda olması kabul edilebilir bir durum değildir. Bu durumun en önemli nedeni **kamu yönetiminin uygulanan yanlış tarım politikalarıdır.** Yıllardan beri kalkınma planlarında ve hükümet programlarında

dışsatıma yönelik üretimin ve çiftçilerin birleşerek büyük işletmeler şeklinde üretim yapmalarının destekleneceğinin vurgulanmasına karşın, bu görüşler bir türlü uygulamaya geçirilememiştir. Bu sorunun çözümü için, dışsatıma yönelik üretim özendirilmeli, büyük tarım işletmeleri vergi indirimleri yoluyla desteklenmelidir. Tarım Bakanlığı uzmanlarınca Türkiye ekolojisinde verimli olarak üretilebilme olanağı bulunan ve dış piyasalarda ekonomik getirisi yüksek ürünler belirlenerek, bu ürünlerin üretiminin dış pazarlara yönelik olarak üretilmesi yönünde üreticiler bilinçlendirilmeli ve desteklenmelidir.

Öneri 8: Hazırlanacak olan yıllık bütçeden toprak reformu için kaynak ayrılmalı ve vakit geçirilmeden uygulanabilir bir “Toprak Reformu Kanunu” çıkarılmalıdır. Kanunda; 20 dönümden az olan tarım arazilerinin satışı ve tapu tescili yasaklanmalı, miras yoluyla arazi sahibi olmuş olup da tarım dışı sektörlerde istihdam edilenlerin atıl durumda bulunan arazilerinin tespitinin Tarım İl Müdürlükleri’nce yapılarak, tespiti yapılan atıl durumdaki arazilerin devlet tarafından kamulaştırılarak topraksız veya az topraklı çiftçilere satılacağı öngörülmesi, arazi toplulaştırması yapılmasının önü açılmalıdır.

Öneri 9: Tarımla ilgili yükseköğrenim görmüş gençlere tarımsal işletme kurabilmeleri için uygun şartlarda kredi olanağı sağlanmalı, çıkarılacak olan “Toprak Reformu Kanunu” ile kamulaştırılacak topraklar bu insanlardan istekli olanlara kredi ile satılmalıdır. Tarım konusunda teknik bilgisi bulunan genç insanların bizzat üretici olarak sektör içerisinde yer almaları, diğer üreticilerin de ileri tarım tekniklerini öğrenmelerini kolaylaştıracak ve Türk tarımının gelişimini hızlandıracaktır.

Öneri 10: Türkiye’de tarım sektöründe istihdam edilen nüfusun genel nüfusa oranı gelişmiş ülkelere göre oldukça yüksektir. Ancak bu nüfusu başka sektörlerde istihdam etme olanağı kısıtlıdır. Bu nedenle tarım politikaları oluşturulurken sadece finansal kaygılarla veya tarımda istihdam edilen nüfusu gelişmiş ülkelerin düzeyine indirme kaygısıyla hareket edilmemeli, üretken genç nüfusun sektörün içerisinde kalmasına özen gösterilmelidir. Çünkü tarımda gelecek görmeyen nüfusun kentlere göç etmesi daha büyük sorunlar doğurmaktadır. Gençlere uygun şartlarda kredi verilerek tarımsal işletme kurmaları desteklenmelidir. Genç ve üretken nüfus sektörün içinde tutulduğu sürece sektör gelişecektir.

Öneri 11: Gelişmiş ülkeler güçlü ekonomik olanakları sayesinde yıllardan beri tarım sektörlerini destekleyerek kendi ayakları üzerinde durabilir konuma getirmişlerdir. Şimdi ise ürettikleri ürüne pazar aramaktadırlar. Tarım, stratejik önemi bulunan bir sektör olması nedeniyle rekabet edebilir konuma getirilinceye kadar desteklenmeli ve olumsuz dış etkilere karşı korunmalıdır. Bu amaçla tarım ürünleri dışalımında, dışalımı yapılan ürünün fiyatının yerli üreticinin satış fiyatına denk gelen fiyat düzeyine çıkıncaya kadar vergi konulmalıdır. Bu yapıldığı takdirde tarımsal ürün dışalımı karsız hale geleceğinden dışalım yapılmayacak ve yerli üretim gelişecektir. Tarım alanında dış ticaretin tamamen serbestleştirilmesi ise, tarım sektörünün altyapı sorunlarının çözüme kavuşturulup verimlilik artışı sağlandığı zaman gerçekleştirilmelidir.

Öneri 12: Bu sorunun çözümü için AB'deki FEOGA benzeri bir fon kurulmalı ve tüm desteklemeler bu fon aracılığıyla yapılmalıdır. Bu fonun gelirleri doğrudan hazine yardımları ile tarım ürünleri dışalımından alınacak vergilerden oluşmalıdır. Bu sayede hem tarıma müdahaledeki çok başlı yönetim yapısı ortadan kalkacak, hem de yapılan desteklemelerden istenilen verimin alınıp alınmadığının takibi yapılabilecektir.

Öneri 13: Türk tarım sektörü AB yardımları ile kalkınamayacağına göre, tarım sektörüne ilişkin politikalar oluşturulurken AB'nin dayatmaları dikkate alınmamalı, Türk tarımının kendine özgü koşulları gözönünde bulundurularak, milli bir tarım politikası oluşturulmalıdır. AB, kendi standartlarını Türkiye'de uygulatmaya çalışmakta, dolayısıyla kendi çıkarlarını korumak istemektedir. Ancak unutulmamalıdır ki AB tarımının bulunduğu nokta ile Türk tarımının bulunduğu nokta arasında farklılıklar vardır. Türk tarımının sorunlarının çözümü, ancak ve ancak oluşturulacak milli politikalar ile mümkündür. AB, yıllardan beri uygulamış olduğu yüksek desteklemeler ile tarım sektöründeki sorunlarını çözmüştür. Türk tarımının ise henüz çözüme kavuşturulamamış, kendine has bir çok sorunu bulunmaktadır. Sorunların çözümü için yardım yapmaktan kaçınan AB, Türkiye'nin koşullarını dikkate almadan politika dayatması (tarım nüfusunun azaltılması, desteklemelerin kaldırılması vb.) yapmaktadır. Türkiye'nin tarımdan çekeceği nüfusa kentlerde istihdam yaratma olanağı kısıtlıdır. Bu nedenle tarım sektöründeki nüfus azaltılmaya çalışılırken acele edilmemeli, zamana yayılmalıdır.

Öneri 14: Türk tarımının OTP'ye uyumu için maddi destek sağlanması yönünde AB nezdinde girişimde bulunulmalıdır. Ayrıca Türkiye'nin AB'ye tam üye oluncaya kadar AB'nin GB ile ilgili kabul ettiği tüm anlaşmaları tanıması zorunluluğu ortadan kaldırılmalıdır.

Öneri 15: Türkiye AB'ye tam üye yapıncaya kadar, GB Anlaşmasının üçüncü ülkelerle yapacağı anlaşmalara kısıtlama getiren maddesinin değiştirilmesi yönünde girişimlerde bulunmalıdır. Çünkü bu Anlaşmanın bu günkü haliyle Türkiye Birliğin nimetlerinden yararlanamazken, külfetlerine ortak olmaktadır.

Öneri 16: Türkiye imzalamış olduğu anlaşmaların doğal sonucu olarak ticaretin serbestleştirilmesinin önüne geçemeyecektir. Bu durumda yapılması gereken kısa sürede etkili destekleme politikaları uygulanarak, Türk tarımının dünya ile rekabet edebilir konuma getirilmesini sağlamaktır. Etkili bir "Toprak Reformu Kanunu" çıkarılmalı, Tarım Bakanlığı'nca bölgelere göre ayrı ayrı tarım ana planları hazırlanmalı, ürün planlaması yapılarak üretilen ürünlerin iç pazarın yanında dış pazara yönelik olarak da planlaması yapılmalı, Tarım İl Müdürlükleri bilimsel ve teknik yönden aktif olarak üreticilere yardımcı olmalıdır.

Öneri 17: Üretimi artırmaya ve yönlendirmeye yönelik politikalar uygulanmalıdır. Çünkü Türkiye'de oturmuş bir tarım piyasası bulunmamaktadır. Bazı ürünlerin arz eksikliği, bazı ürünlerin ise arz fazlası bulunmaktadır. Tamamen finansal kaygılardan hareketle oluşturulan politikalar ise bu çarpık yapının daha da bozulmasına neden olmaktadır. Köylünün üretimden kopmaması ve dengeli bir ürün piyasası oluşturulabilmesi için, ihtiyaç duyulan ürünlerin (yağlı tohumlar vb.) üretimi teşvik primleri ile desteklenmelidir.

Öneri 18: Geleneksel tarım politikalarından istenilen sonucun alınamamasının nedeni, yapılan desteklemelerin takibini yapmayan tarım yönetimiyle sorumlu kuruluşların sorumsuz görev anlayışlarıdır. Uygulanan politikalardan olumlu sonuçlar almak için, tarım yönetimiyle görevli kamu kurumlarının, özellikle Tarım İl Müdürlüklerinin, yasalarla kendilerine verilen görevleri eksiksiz yerine getirmeleri gerekmektedir. Kağıt üzerinde politika belirleyen siyasi irade, bu politikaların uygulanmasını ve sonuçlarını kurumları aracılığı ile takip etmelidir.

Öneri 19: DGD sistemi Türkiye gibi tarımını kayıt altına almamış ülkelerde uygulanabilirliği bulunan bir politika değildir. Bu nedenle uluslararası kuruluşların dayatmaları sonucu uygulamaya geçirilmiş olan bu politikanın uygulanmasına aktarılan kaynak, üretimine ihtiyaç duyulan ürünlerin girdilerinin desteklenmesinde kullanılmalı, özelleştirme kapsamında bulunan tarımsal KİT'lerin özelleştirilmesinden vazgeçilerek etkinlikleri artırılmalıdır.

Öneri 20: 21. yüzyılda artık hiçbir ülkenin tamamen dışa kapalı bir ekonomi siyaseti yürütmesi mümkün değildir. Türkiye'nin de günümüz dünyasında dünya ile ilişkisini kesmiş, tamamen dışa kapalı bir ekonomi siyaseti yürütmesi rasyonel olmayacaktır. Ancak uluslararası kuruluşlar ile anlaşmalar yapılırken ülkenin içinde bulunduğu özel koşullar dikkate alınmalıdır. DB ve IMF anlaşmalarının hepsinde desteklemelerin kaldırılması istenmektedir. Son dönemde desteklerin azaltılmasıyla Türkiye tarım ürünlerinde net dışalımca konuma gelmiştir. Tarım anlaşmaları yapılırken konunun sosyal boyutu ihmal edilmemelidir. Desteklenmeye ihtiyacı olan ürünlerin desteklenmesine devam edilmeli, yapılacak desteklemelerle ürün planlaması yapılmalıdır. Ticaretin serbestleştirilmesiyle bir yarış olacaksa önce bu yarışa hazırlanılmalı sonra yarışa girilmelidir. ÖTP incelenirken görüldüğü üzere, AB önce tarım sektörünü rekabet edebilir konuma getirmiş, daha sonra dünya pazarlarında rekabete açmıştır. Kabul etsek de etmesek de Türk tarımı gerek yapısal sorunları gerekse birtakım diğer sorunlar nedeniyle birkaç ürün dışında dünya pazarlarında rekabet edebilir bir konumda değildir. AB'nin veya ABD'nin rasyonel görerek kendi çiftçisine uyguladığı politikaların aynen alınıp, Türkiye'de uygulanması verimli sonuçlar doğurmamıştır, doğurmayacaktır da. Türk tarımı ülke gerçekleri ile uyumlu milli politikalar geliştirilip uygulandığı oranda gelişecek ve hakettiği konuma ulaşacaktır. Kamu Yönetimince etkili politikalar uygulanması durumunda Türk tarımının dünya pazarlarında rekabet edememesi için hiçbir neden bulunmamaktadır. Çünkü Türk tarım sektörünün gelişme potansiyeli vardır.

Öneri 21: Tarımsal arazi satışlarında işletme büyüklükleri göz önünde bulundurularak sınırlandırılmalıdır. 20 dönümden daha az miktarda tarım arazisinin tapu tescili yapılmamalıdır (uygulamada 5 dönümdür). Uygulanabilir bir "Toprak Reformu Kanunu" çıkarılarak tavizsiz uygulanmalı, arazi dağılımındaki dengesizlikler ortadan kaldırılmalıdır. Miras yoluyla arazi parçalanmalarını önlemek

için, Tarım İl Müdürlüklerinde uzlaştırma kurulları oluşturulmalı, miras kalan arazilerden, tarım dışı alanlardan geçimini sağlayanların hissesine düşenler devlet tarafından kamulaştırılarak, hissedarlardan tarımla uğraşana taksitle satılmalıdır. Bu yolla yapılacak bir arazi toplulaştırması Türk tarımının gelecek 100 yılına ışık tutacaktır.

Üretim maliyetlerini düşürmek için üreticiler, topraklarını birleştirerek ortak üretim yapmaları yönünde bilinçlendirilmelidir.

Öneri 22: Sorunun çözümü için yapılması gereken; dünyayı tanıyan, gelişime ve değişime açık, nitelikli genç nüfusun tarımda istihdam edilmesini sağlamaktır. Tarım kesimi ekonomik yönden çekici hale getirilmeli, üretken, nitelikli nüfusu sektörün içinde tutmak için; yapılacak toprak reformuyla gençler arazi sahibi yapılmalı, düşük faizli kredi verilerek yüksek gelir getirecek ürünleri üretmeye yönlendirilmelidir. Kırsal alanların sosyal yönden de gelişimine önem verilmelidir.

Öneri 23: En azından tarımla ilgili ortaöğretim seviyesinde öğrenim görmüş gençlerin tarımda istihdamı sağlanmalıdır. Kurulmuş olan Meslek Liseleri benzeri yapılanmalar oluşturularak, “Tarım ve Çevre Liseleri” kurulmalıdır. Bu liseler sayesinde hem tarım kesiminin nitelikli insan sorunu çözülecek, hem de çevre bilinci yüksek bireylerin yetişmesi sağlanacaktır. Şu andaki meslek lisesi mezunlarının çok küçük bir bölümünün öğrenim gördüğü alanlarda çalıştıkları düşünüldüğünde, bu meslek liselerinin bir bölümünün tarım liselerine dönüştürülmesi bir kayıp olmayacaktır.

Öneri 24: Toplumun en yoksul kesimlerini barındıran tarım sektörüne yönelik sosyal politikaların uygulanmasının aracı olan tarımsal KİT’lerin özelleştirilmesi yerine, verimliliklerinin artırılarak etkinliklerine devam etmeleri sağlanmalıdır. Bilindiği üzere, zarar ettikleri söylenen bu KİT’lerin zararlarına sebep olanlar, masum Anadolu köylüsü değil, siyaseti kendilerine çıkar sağlamak amacıyla yapan kadrolardır. Bu KİT’lerin işlevlerini etkin bir biçimde yerine getirmeleri sağlandığı ölçüde Türk tarımı gelişecektir. Aksi durumda oluşacak gıda tekelleri köylüyü sömürecektir. Stratejik önemi bulunan tarımsal KİT’lerin yabancılara satışı engellenmelidir.

Öneri 25: Her il yönetimi köylülerin de katılımıyla bir kurul oluşturmalı ve merkez köy modeli yapılanmaların oluşturulabileceği yerleşim birimlerinin yerlerini

belirlemelidir. Belirlenen merkezlere temel eğitim kurumları, sağlık ocağı, postane, çeşitli meslek kursları, tarım liseleri, karakollar, teknik zirai hizmetleri ve veterinerlik hizmetlerini yerinde çiftçilere ulaştırabilecek Tarım İl Müdürlüğü personeli götürülmelidir. Bu hizmetlerin kamu yönetimince kırsal alanlardaki belirli merkezlere götürülmesi halinde, bu merkezler kendiliğinden sosyal tesisler yönünden de gelişecektir. Bu yerleşim yerlerine girişimciler tarafından köylülerin alış-veriş ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayabileceği işyerleri açılacaktır. Bunun doğal sonucu olarak da kırsal kesimin iticiliği kısmen ortadan kalkmış olacaktır. Bu tür hizmetlerin kırsal alanda insanların hizmetine sunulması, bu insanların kentlere göç etmesi ile, kentlerde sunulmasından çok daha az maliyetli olacaktır.

Öneri 26: Üretimi olumsuz etkileyecek ve çiftçiyi zarara uğratacak olan dış etkenleri en aza indirmek için, üretici Tarım İl Müdürlükleri kanalıyla teknik yönden bilinçlendirilmeli ve üretimde sürekliliği sağlamak amacıyla tarım sigortası sistemi yaygınlaştırılmalıdır.

Öneri 27: Tarım sektörünün sorunlarına halkın ve yöneticilerin ilgisini çekebilmek için, tarımsal kuruluşlar (ziraat odaları, üretici birlikleri vb.) tarafından üreticiler örgütlenmeli, seslerini duyurabilmek için zaman zaman büyük çaplı gösteri yürüyüşleri düzenlemelidirler. Bilim adamları tarafından hazırlanacak popüler kitaplarla halkın tarım sektörünün stratejik önemi konusunda bilinçlenmesi sağlanmalıdır.

Öneri 28: Her bölge için ekonomik verimlilik açısından üretilmesi gereken en uygun ürün türü Tarım Bakanlığı'nca belirlenmeli ve bu ürünlerin üretiminde uzmanlaşmanın sağlanması için gerekli destekleme politikaları oluşturulmalıdır. Üründe uzmanlaşma sağlandığı takdirde üretim pazara yönlendirilmiş olacaktır. Dış pazarlarda ihtiyaç duyulan ve Türkiye ekolojisinde üretimi verimli olan ürünlerin (domates, üzüm, sarımsak vb) üretimine özel önem verilmeli, üreticiler Tarım İl Müdürlüklerince yönlendirilmelidir.

8.3. Genel Sonuç

Araştırmanın sonuç bölümünde Türk tarımının tarihi gelişimini kısaca özetleyecek olursak; Osmanlı döneminde tarım kesimi asker deposu olarak görülmüş, savaş zamanı üretimden kopararak askere alınmış, ülke ekonomisinin tamamen tarıma dayalı olmasına karşın, sektörün sorunlarına çözüm bulunmaya çalışılmamış, yoksul köylü saraya yakın seçkinler (paşalar, mültezimler vb.) tarafından sömürülmüştür. Cumhuriyetin başlangıç yıllarında da temel üretim aracı toprak olmuş ve tarım ülke ekonomisinin temelini oluşturmuştur. Anadolu'da tarıma genel olarak aile emeği ile üretim yapılan geçimlik küçük köylü işletmeleri egemen olmuştur. Bu işletmeler sanayi bitkilerine değil, daha çok yerinde tüketilecek tahıl üzerine kurulu, son derece geri teknoloji kullanan ilkel bir yapıya sahiptirler. Sanayiye yönelik üretim yapan işletme sayısı yok denecek kadar azdır. Türk tarımı 1945'lere kadar tabir yerinde ise kendi yağında kavrulmaya çalışmış, 1948 yılından sonra Marshall Planı'ndan alınan pay ile önemli ölçüde makineleşme sağlanmıştır. Bu yıllarda traktör miktarının artması ile ekim alanları önemli ölçüde genişlemiştir. Uygulanan devletçilik politikası gereği tarımsal desteklemeler artırılarak sürdürülmüştür. Özellikle 1950'li yıllardan sonra makineleşmenin artmasıyla traktör sahibi zengin çiftçiler tarafından meralara hücum edilmiş ve geniş devlet meraları çoğunlukla sürülerek tarlaya çevrilmiştir. Devlet arazilerini zimmetine geçirenler, bugün banka hortumlayanların beyefendi olarak toplumda kabul gördükleri gibi, ağa olarak kendilerini yoksul Anadolu halkına kabul ettirmiş ve bir çeşit sömürü düzenini başlatmışlardır. 1950'lerden itibaren kapitalist ilişkilerin tarımda hızla gelişmesi sonucu, küçük üretici kazancının önemli bir bölümünü paylaşır hale gelmiştir. 1980'lere kadar yeterli ve etkili olmasa da küçük üretici devlet eliyle desteklenmiş, bu tarihten sonra Türk tarımı uluslararası sermayenin dayatmaları ve IMF buyrukları doğrultusunda yönetilmeye başlanmıştır. Ünlü 24 Ocak kararlarıyla tarımda desteklenen ürün sayısı azaltılmış, ve tarıma yön veren kuruluşların özelleştirilmeleri gündeme gelmiştir. Dış ticaretin serbestleşmesiyle birlikte tarım ürünleri dışalımında önemli artışlar yaşanmış, 1980'li yıllarda başlatılan ve devam ettirilen dış kaynaklı politikalar sonucu, tarımda kendi kendine yeten birkaç ülkeden birisi olan Türkiye, tarımsal üretim potansiyeli bulunmasına karşın tarım ürünlerinde net dışalımçı konuma getirilmiştir. Bugün bulunulan noktada; yağı, şekeri ve unu bulunan

Türkiye'nin helva yapmasını bilmeyen ya da yapmak istemeyen yöneticileri sayesinde önemli miktarda dövizli tarım ürünleri dışalımına harcanmaktadır.

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında % 80'lerde olan tarım nüfusu % 35'lere kadar düşmüş olmasına karşın, gelişmiş ülkelerle (AB ortalaması % 6, ABD % 4) kıyaslandığında oldukça yüksektir. Bu günlerde bu yüksek tarım nüfusunu % 15 – 20'lere düşürmek bir politika haline getirilmiştir. Bu politikanın uygulanması uluslararası kuruluşlarca istenmekte, siyasetçiler tarafından da uygulanmaya çalışılmaktadır. Bu politikaların uygulamasında üretimi desteklemekten vazgeçilerek köylünün gelir düzeyi düşürülmekte ve adeta kente göçe zorlanmaktadır. Ancak esas üzerinde durulması gereken nokta hep göz ardı edilmektedir. Türkiye'de kentsel yaşamda çok ciddi sorunlar (işsizlik, asayiş sorunları, konut sorunu vb.) bulunmaktadır. Türkiye'de sanayileşme ile kentleşme birbirinden bağımsız (sağlıksız) olarak gerçekleştiği için tarım kesiminden göç edecek insanlara kentlerde yaşama olanağı sağlamak bugünkü koşullarda rasyonel değildir. Göç edecek insanların sorunlarının kentlerde çözümleneceği gibi bir iddianın ülkenin bugünkü koşullarında gerçekçi olmadığını söyleyebiliriz. Kırsal kesimde önemli miktarda topraksız çiftçi ve gizli işsiz bulunmaktadır. Dolayısıyla bu insanların kente göç etmesi Türk tarımı için önemli bir sorun yaratmayacaktır. Ancak tarım kesimindeki iticiliğin artması, üretken nüfusun sektörden uzaklaşması sonucunu doğurmaktadır. Üretken nüfusun sektörden uzaklaşması ile de sektörün gelişimi duracaktır. Üretken nüfusun sektörden uzaklaşmasının önlenmesi için uygulanacak politikalarla sektörün çekiciliği artırılmalıdır.

Türkiye'de tarım en marjinal konular kadar bile gündem oluşturmamaktadır. Medya kuruluşları, en marjinal konuları bile uzmanları ile enine boyuna tartışırken tarıma yeterli önemi göstermemektedirler. Televizyon yayınlarında, Türk toplumunda oldukça azınlık bir gurubu oluşturan eşcinsellerle ilgili programların yayın süreleri tarım sektörüyle ilgili programların yayın süresinden daha fazladır. Tarımın önemini kamuoyuna benimsetebilmek için bilim adamları tarafından tarımla ilgili popüler kitaplar hazırlanmalıdır. Çünkü tarım, yalnızca köylerde yaşayanların değil, toplumun tümünü ilgilendiren bir konudur.

DTÖ gibi kuruluşların politikaları, bu kurumlar tanıtılırken açıklandığı üzere, gelişmiş ülkelerin çıkarlarına göre şekillenmektedir. Bu anlaşmalarla altına girilen

yükümlülüklerle karşı hiçbir önlem alınmayarak Türk çiftçisinin kendi kaderine terk edilmesi önemli bir sorundur. Yapılması gerekenin sadece eleştiriyile sınırlı kalmaması düşüncesindeyiz. Bu amaçla, oyun kurallarına göre oynanmalı bu süreçten kazançlı çıkmanın yolları aranmalıdır. Bunun için de Türk tarımının rakipleriyle rekabet edebilir düzeye çıkarılması için yeni ve etkili politikalar oluşturulmalı, “Üstün verim ve düşük maliyetle” üretim yapabilmenin koşulları sağlanmalıdır.

Türkiye, dünyayı yönlendiren birçok uluslararası oluşuma üyedir. Bulunulan noktada, bu oluşumlar ile yapılmış anlaşmaları ve bu anlaşmaların yükümlülüklerini yok saymak olanaksızdır. Bu oluşumlar genel itibariyle ticaretin serbestleştirilmesini istemektedirler. Ticaret serbestleşince de, gelişmiş ülkelerin yıllardan beri zenginlikleri sayesinde destekleyerek kendi ayakları üzerinde durabilir konuma getirdikleri tarım sektörleri ile; Türkiye gibi ekonomilerinin güçsüzlüğü nedeniyle tam anlamıyla desteklenememiş veya yanlış desteklenerek kendi ayakları üzerinde durma yetisine ulaşamamış ülkelerin tarım sektörleri eşit şartlarda rekabet edeceklerdir. Bu durum 20 yaşındaki bir gençle, 5 yaşındaki bir çocuğu aynı minderde güreştirmeye benzemektedir. Güreşin sonucu baştan bellidir. Çocuk sakatlanacak ve bir daha güreş yapamayacaktır. Üstlenilen yükümlülüklerden kaçılmayacağına göre yapılması gereken; etkili tarım politikaları oluşturarak, tarımsal verimliliği artırmak olmalıdır. Bu amaçla; DGD sistemi tapulu arazi yerine, yapılan üretim planlamasına göre üretimine en fazla ihtiyaç duyulan ürünlere ödenmelidir. Sulanabilir arazi miktarı artırılmalı, en az bugünün iki katına çıkarılmalıdır. Uygulanabilir bir Toprak Reformu Kanunu çıkarılmalı, topraklar ıslah edilmelidir.

Türk tarım sektöründe nitelikli insan gücü sorunu bulunmaktadır. Tarım bilimi tabana öğretilmemektedir. Köy çocuklarının eğitilip, geldikleri köylere bilinçli birer birey olarak gönderilmesi ve diğerlerini de eğitmesi amacıyla kurulan Köy Enstitüleri'nin kapatılması ile tarım biliminin tabana yayılması, örgütlü ve bilinçli bireylerin yetişmesi siyasi tartışmalara kurban edilmiştir. Ziraat Fakülteleri'nin Türk tarımına önemli hizmetler vermesine karşın, buralarda eğitim görmüş insanların büyük çoğunluğunun devlet memurluğunu ve diğer meslekleri tercih etmesi ve bizzat üretici olarak sektör içerisinde yer almamaları nedeniyle tarım

bilimi tabana yayılamamakta, örgütlü ve bilinçli üreticiler yetiştirilememektedir. Sektörün çekici hale getirilerek tarım alanında yükseköğrenim görmüş gençlerin üretici olarak sektörde istihdamı sağlandığı takdirde, diğer üreticilerde bilinçlenmiş olacaktır.

GAP, Türk tarımının geleceğine ışık tutacak olan en önemli projedir. Toplam nakdi gerçekleşme oranı % 44 olan projede en düşük nakdi gerçekleşme ise % 12.8 ile tarım sektöründedir. Türkiye'nin tarım ürünleri dışalımına ödediği döviz gözönüne alındığında, projedeki tarım yatırımlarının bir an önce bitirilmesinin zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Özellikle GAP bölgesinde yerli işbirlikçileri sayesinde yabancıların arazi satın aldıkları bilinmektedir. Toprak bir ülkenin yerine koyamayacağı varlıklarından olduğundan stratejik bir öneme sahiptir. Bu denli stratejik önemi bulunan varlığın yabancıların eline geçmesi önlenmeli, Filistin'in bugün içinde bulunduğu durum unutulmamalıdır.

Tarım, gıda güvenliği, toprakların ve doğal çevrenin korunması, artan nüfusun beslenmesi ve Türkiye'nin toplam nüfusunun yarıya yakınına doğrudan ilgilendirmesi nedenleriyle stratejik önemi bulunan bir sektördür. Bugün itibarıyla Türk tarımının kırsal alt yapı sorunları bulunmakta, küçük ve parçalı işletmeler, adaletsiz bir toprak mülkiyeti ve aşırı liberal politikalar tarımsal verimliliği olumsuz etkilemektedir. Ancak unutulmamalıdır ki Türkiye gerek iklim şartları, gerekse coğrafi şartları bakımından tarım ürünleri üretmeye ve ürettiği tarımsal ürünler ile dünya pazarlarında rekabet edebilme potansiyeline sahip bir ülkedir. Kamu yönetiminin uygulanacak etkili politikalarla sektöre yön verildiği takdirde, Türkiye dünyadaki önemli tarım ürünleri dışsatımcısı konumuna gelecek ve tarım sektörü ülke ekonomisine önemli katkılar sağlayacaktır.

Bu araştırmada Türk tarımının tarihi gelişimi incelenmiş, kamu yönetiminin uygulanan tarım politikalarına değinilmiş, küresel oluşumların Türk tarımına etkileri değerlendirilerek, elde edilen bulgulara koşut öneriler oluşturulmuştur. Bu Araştırmanın, bu önemli konuda bundan sonra yapılacak araştırmalara katkı sağlaması dileğimizdir.

KAYNAKÇA

- AĞIR, Nuri, (2004 Ağustos 5), **Görüşme Notları**, Elazığ.
- AKTAN, Tahir , (1996), **Kamu Yönetimi**, Eskişehir: A.Ü.Yayınları, Yayın No: 883.
- AKÜZÜM, Turhan, Süleyman KODAL, (2000), “GAP taki Tarım Politikaları”,
Güneydoğu Anadolu Projesi – Türkiye’nin Geleceğinde GAP’ın Yeri,
Ankara: Merkez Bankası Yayını, s: 229-317.
- ALKİN, Emre, (2005), “Sorgulanan Sorunları İle Tarım Sektörü”, Halka ve Olaylara
Tercüman Gazetesi, (2005, Şubat 5).
- ARSLAN, Mehmet, (2002), “Gümrük Birliği Kimin İçin Çalışıyor”, **Stratejik
Analiz**, cilt: 3, sayı: 26 , Haziran 2002, s:101-108.
- ATALIK, Ahmet, (2004), “AB İlerleme Raporu ve Türkiye Tarımının Gerçeği”,
Teori Dergisi, Aralık 2004, İstanbul: Uluslararası Yayıncılık, s:37-43.
- Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, (2005), “AB – Türkiye İlişkileri: Tarihsel
Gelişim”, Erişim: 15.03.2005, WWW. Web: [http://www.deltur.cec.eu.int/
default.asp?lang=0&ndx=12&mnID=3&ord=1](http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?lang=0&ndx=12&mnID=3&ord=1).
- Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, (2004), “Avrupa Birliği Tarım Politikası
Avrupa’da Yenilenme ve Türkiye’ye Etkisi”, Erişim: 24 Eylül 2004, WWW.
Web:<http://www.deltur.cec.eu.int>.
- AYDOĞAN, Metin , (2002), **Avrupa Birliğinin Neresindeyiz?** İstanbul: Kum Saati
Yayınları.
- AYSU, Abdullah, (2001), **Türkiye’de Tarım Politikaları**, İstanbul; Özgün
Yayınları.
- BAHARÇİÇEK, Abdulkadir, (1998), “Türkiye’nin Batı ile Bütünleşme Sürecinde
Türkiye-Avrupa Birliği Gümrük Birliği Anlaşması”, **Yeni Türkiye Dergisi-
Cumhuriyet Özel Sayısı**, cilt: 2, sayı: 23-24, Eylül-Aralık 1998, s:1387 –
1394.
- BAŞOĞLU, Ufuk, Nalan Ölmezoğulları, İlker Parasız, (2001), **Dünya Ekonomisi,
Küreselleşme, Finansal Kurumlar ve Küresel Makro Ekonomi**, Bursa:
Ezgi Kitabevi Yayınları, 2. Baskı.
- BAŞOL, Koray, (1997), **Türkiye Ekonomisi**, Eskişehir: A.Ü. Yayını, 3. Basım.

- BORATAV, Korkut, (1987), **Türkiye İktisat Tarihi, 1908-1985**, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 3. Baskı.
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi**, (1992), İstanbul: İnterpress Basın ve Yayıncılık, Cilt:21.
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi**, (1992), İstanbul: İnterpress Basın ve Yayıncılık, Cilt:18.
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi**, (1992), İstanbul: İnterpress Basın ve Yayıncılık, Cilt:5.
- CEM, İsmail, (1999), **Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi**, İstanbul: Can Yayınları, 14. Basım.
- Cumhuriyet Araştırma Servisi, (12.10.2004), “Gıda Güvencesi İçin Biyolojik Çeşitlilik”, **Cumhuriyet Gazetesi Tarım ve Hayvancılık Özel Eki**, Yıl: 1, Sayı: 2, Ankara.
- ÇARIKÇI, Emin, (2001), **Ekonomik Gelişmeler ve Türkiye AB İlişkileri**, Ankara: Tutibay Yayınları.
- ÇİVİ, Halil vd. (2003), “Kamu Yönetimi 1. Ulusal Kurultayı Sonuç Bildirgesi”, Mihriban Şengül, Hüseyin Erkul, Yusuf Karakılçık, Aydın Usta, Fulya Akyıldız (Yay. Haz.), (2004), **Kamu Yönetimi 1. Ulusal Kurultayı**, Malatya: İnönü Üniversitesi, İ.İ.B.F., Kamu Yönetimi Bölümü Yayını.
- DİE (Devlet İstatistik Enstitüsü), (2004), “2001 Genel Tarım Sayımı Sonuçları”, Erişim: 08.11.2004, WWW: Web: [http:// www.die.gov.tr//istatistikler](http://www.die.gov.tr//istatistikler).
- DİE, (2003), **2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları**, Ankara: DİE Yayınları.
- DİNLER, Zeynel, (2000), **Tarım Ekonomisi**, 5. Basım, Bursa: Ekin Kitabevi.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı), (1967), **Kalkınma Planı Birinci Beş Yıl**, Ankara: Başbakanlık Devlet Matbaası.
- DPT, (1968), **İkinci Beş Yıllık Plan**, Ankara: Başbakanlık Devlet Matbaası.
- DPT, (1973), **Kalkınma Planı Üçüncü Beş Yıl**, DPT Yayınları, Yayın No:1343, Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- DPT, (1979), **Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı**, Ankara: DPT Yayınları, Yayın No: 1664.
- DPT, (1985), **Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**, DPT Yayınları, Ankara: Başbakanlık Basımevi.

- DPT, (1989), **Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı**, DPT Yayınları, Yayın No: 2174, Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- DPT, (2000), **Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**, Ankara: DPT Yayınları.
- DPT, (2004), “Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı”, Erişim: 09.08.2004, WWW. **Web: <http://e.kutup.dpt.gov.tr/plan/7>**.
- ELLWOOD, Wayne, (Çev. Betül Dilan Genç), (2002), **Küreselleşmeyi Anlama Kılavuzu**, İstanbul: Metis Yayıncılık.
- ERAKTAN, Gülcan, (2002), “Destekleme Sisteminde Değişim”, **Küreselleşme ve Türkiye Tarımı**, Ankara: ZMO Yayını, s: 121-127.
- ERDEM, Tanju, (2004), “Küreselleşme, Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye”, **Teori Dergisi**, Aralık 2004, sayı:179, İstanbul: Uluslararası Yayıncılık, s:63-78.
- ERDOĞAN, Mustafa, (2000), “Küreselleşmeye Dair”, Erişim: 24 Eylül 2004 WWW. **Web: http://www.liberaltdt.org.tr/guncel/Erdogan/me_kuresellesme.htm**.
- ERGİN, Gürol, (14.12.2004), “Cılız Bütçelerle Ortak Tarım Politikasına Uyum Bir Düşür”, **Cumhuriyet Gazetesi Tarım ve Hayvancılık Özel Eki**, Yıl:1, Sayı: 4, İstanbul: İhlas Gazetecilik AŞ.
- ERTUĞRUL, Cemil, (2002), “AB’nin Dönüşümü ve Gümrük Birliği, **Küreselleşme ve Türkiye Tarımı**, Ankara: ZMO Yayını, s:190-207.
- GLUCKSMAN, Jerzy, (2003), (Çev. Oğuz Erdoğan, 2003) “AB Genişleme Sürecinin Işığında Ortak Tarım Politikası”, **AB Genişleme Sürecinde Türkiye, Tarımsal ve Kırsal Politikalar Sempozyumu**, Ankara: ZMO Yayını, s: 27-48.
- GÖKALP, H. Yusuf, (2002), “Küreselleşme ve Türkiye Tarımı Sempozyumu Açış Konuşması”, **Küreselleşme ve Türkiye Tarımı**, Ankara: ZMO Yayını, s: 7-15.
- GÜNAYDIN, Gökhan, (12.10.2004), “Önce Üretim Çöktü, Sonra Kendine Yeterlik Yitirildi”, **Cumhuriyet Gazetesi Tarım ve Hayvancılık Özel Eki**, Yıl:1, Sayı: 2, Ankara.

- GÜNAYDIN, Gökhan, (14.09.2004), “Tarım Ticaretinin Liberalizasyonu Kimin İşine Yarıyor”, **Cumhuriyet Gazetesi Tarım ve Hayvancılık Özel Eki**, Yıl: 1, Sayı: 1, Ankara: Merkez Gazete Dergi Basım Yayıncılık AŞ.
- GÜNAYDIN, Gökhan, (14.12.2004), “AB Adaylık Sürecinde Tarıma Para Yağacak Beklentisi Hayal”, **Cumhuriyet Gazetesi Tarım ve Hayvancılık Özel Eki**, Yıl:1, Sayı:4, İstanbul: İhlas Gazetecilik AŞ. s:6-7.
- GÜRBÜZ, Mahir, (14.09.2004), “DTÖ Cenevre Tarım Çerçevesinin Türkiye’ye Olası Etkileri”, **Cumhuriyet Gazetesi Tarım ve Hayvancılık Özel Eki**, Yıl:1, Sayı:1, Ankara: Merkez Gazete Dergi Basım Yayıncılık AŞ.
- GÜVENÇ, Kaya, (2002), “Küreselleşme ve Türkiye Tarımı Sempozyumu Açış Konuşması”, **Küreselleşme ve Türkiye Tarımı**, Ankara: ZMO Yayını, s:4-6.
- Hazine Müsteşarlığı, (2004), “IMF ile Yapılan Stand-by Düzenlemelerine İlişkin Niyet Mektupları”, Erişim: 5 Aralık 2004, WWW. Web: http://www.treasury.gov.tr/duyuru/sb_turkce.htm#tarim_politikaları.
- İNAN, İ. Hakkı, Okan Gaytancıoğlu, (Tarihsiz), “Türk Tarım Politikaları ve Üreticiye Yansımaları”, Erişim: 26 Nisan 2004, WWW. Web: http://www.uzeltraktor.com/ciftcinin_gunlugu/index.asp?cgKod=41.
- KARAKILÇIK, Yusuf, Hüseyin Erkul, (2002), **Sürdürülebilir Akarsu Yönetimi ve Tersine Akan Nehir Asi**, Ankara: Detay Yayıncılık.
- KARLUK, S. Rıdvan, (2002), **Avrupa Birliği ve Türkiye**, İstanbul: Beta Yayınevi.
- KARLUK, S. Rıdvan, (2002), **Türkiye Ekonomisi - Tarihsel Gelişim Yapısal ve Sosyal Değişim**, İstanbul: Beta Yayınevi, 7. Baskı.
- KARLUK, S.Rıdvan, (1998), **Uluslararası, Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar**, Ankara: Turhan Kitabevi, 4. Baskı.
- KARTAL, S. Kemal, (2003), **Kurumlar ve Çevre Dersi Notları**, Malatya: İ.Ü. SBE., Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Ders Notları.
- KARTAL, S. Kemal, (2004), **Kamu Yönetimi Araştırma Projesi Dersi Notları**, Malatya: İ.Ü. SBE., Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Ders Notları.
- KEPENEK, Yakup, Nurhan Yentürk, (2001), **Türkiye Ekonomisi**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 12. Basım.

- KHGM (Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü), (2004), “Görev ve Çalışmalarımız”,
Erişim: 12.11.2004, WWW: Web: <http://http://www.khgm.gov.tr/gorevleri.htm>.
- KHGM, (2004), Dünden Bugüne KHGM, Erişim: 12.11.2004, WWW: Web:
<http://www.khgm.gov.tr/kutuphane/khgmtarihce1.htm>
- KIŞLALIOĞLU, Mine, Fikret Berkes, (1999), **Çevre ve Ekoloji**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 7. Basım.
- KIŞLALIOĞLU, Mine, Fikret Berkes, (2001), **Ekoloji ve Çevre Bilimleri**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 3. Basım.
- KKGM (Koruma Kontrol Genel Müdürlüğü), (2004), “Mevzuat, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’nın Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname”, Erişim: 12.12.2004, WWW:Web:<http://www.kkgm.gov.tr/Genel/index.asp?Prm=/Mevzuat/Mevzuat.asp?Adres=MevList.htm>
- KOÇ, Ali, (14.12.2004), “Ulusal Tarımı Haksız Rekabete Karşı Korumak Olanaksızlaştı”, **Cumhuriyet Gazetesi Tarım ve Hayvancılık Özel Eki**, Yıl: 1, Sayı: 4, İstanbul: İhlas Gazetecilik AŞ.
- KONGAR, Emre, (1997), **İmparatorluktan Günümüze Türkiye’nin Toplumsal Yapısı**, Cilt:1-2, İstanbul: Remzi Kitabevi, 10. Basım.
- KOZLU, Cem, (2003), **Türkiye Mucizesi İçin Vizyon Arayışları ve Asya Modelleri**, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- KÜÇÜKKALAY, A.Mesud, (2000), “Osmanlı Toprak Sistemi Miri Rejim”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Osmanlı Özel Sayısı 2 Ekonomi ve Toplum, Yıl: 6 Sayı 32, Ankara, s. 41-46.
- MANİSALI, Erol, (1996), **Gümrük Birliğinin Siyasal ve Ekonomik Bedeli**, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2.Baskı.
- MERT, İsmail, (2002), “Dünya Ticaret Örgütü Tarım Antlaşması”, **Ziraat Mühendisliği Dergisi**, Yıl: 2002, Sayı: 338/339, Ankara: Şelale Matbaacılık, s: 37-43.
- MÜLAYİM, Ziya Gökalp, (1992), **Kooperatifçilik**, Ankara: Yetkin Yayınları
- NAMDAR, Osman, (14.12.2004), “Birincil Amaç Halkın Gıda Gereksinimi Olmalı”, **Cumhuriyet Gazetesi Tarım ve Hayvancılık Özel Eki**, Yıl:1, Sayı:4, İstanbul: İhlas Gazetecilik AŞ.

- ÖNSOY, Rıfat, (1999), **Mali Tutsaklığı Giden Yol Osmanlı Borçları**, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları.
- ÖZ, Mehmet, (2000) "Osmanlı Klasik Döneminde Tarım" , **Yeni Türkiye Dergisi**, Osmanlı Özel Sayısı 2 Ekonomi ve Toplum, Yıl:6, Sayı: 32, Ankara, s.27-33.
- ÖZBEK, Hüseyin, (14.12.2004), "Tarım Dönüşsüz Yola Girmemeli", **Cumhuriyet Gazetesi Tarım ve Hayvancılık Özel Eki**, Yıl:1, Sayı:4, İstanbul: İhlas Gazetecilik AŞ.
- ÖZKAYA, Tayfun vd., (2001), "Türkiye'de Tarımın Çöküşü", Analiz Basım Yayın Tasarım Ltd. Şt., (2002), **Tarım - Bolluk İçinde Yoksulluk**, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- ÖZKAYA, Tayfun, (2003), (Yay.Haz. Mehmet ÖZASLAN) "Tarımsal Altyapı- Üretim Yapısı ve Destekleme Politikalarının Değişimi", **Küreselleşme ve Avrupa Birliği İle Bütünleşme Sürecinde Türk Tarım Politikaları Sempozyumu**, Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Yayını, s: 33-89.
- Resmi Gazete**, (06.11.1989), Sayı: 20334, "Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatı'nın Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki 388 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname", Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Resmi Gazete**, (16.06.2000), s:24081, "Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Hakkındaki Kanun", Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Resmi Gazete**, (1991), Sayı: 20955, "07.08.1991 gün ve 441 sayılı Tarım Ve Köyişleri Bakanlığının Kuruluş Ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname", Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- SAKARYA, Engin, (14.12.2004), "AB'de Et ve Sütün Büyük Bölümü Üretici Kooperatiflerince Pazarlanıyor", **Cumhuriyet Gazetesi Tarım ve Hayvancılık Özel Eki**, Yıl: 1, Sayı: 4, İstanbul: İhlas Gazetecilik AŞ.
- SALTIK, Ahmet, (2000), "GAP'taki Sosyal Sorunlar", **Güneydoğu Anadolu Projesi – Türkiye'nin Geleceğinde GAP'ın Yeri**, Ankara: Merkez Bankası Yayını, s: 349 - 368.
- SAVAŞ, Vural, (2002), **Satılmışların Ekonomisi**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 3. Basım.
- SAVAŞ, Vural, (2004), **Türkiye Cumhuriyeti Çökerken**, Ankara: Bilgi Yayınevi

- SAZAK, Fikret, Emin Tangören, (Tarihsiz), **Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri Çerçevesinde Gümrük Birliği ve Çalışma Yaşamı**, Ankara: Sistem Ofset.
- Son Değişiklerle T.C. 1982 Anayasası**, (1993), İstanbul: İstanbul Ofset Basım A.Ş.
- SUIÇMEZ, Baki Remzi, (2002), “Tarım Alanındaki Özelleştirmeler” **Küreselleşme ve Türkiye Tarımı**, Ankara: ZMO Yayını, s: 74-119.
- ŞAHİNÖZ, Ahmet, (2001), (Yay. Haz. Ahmet Şahinöz), “Tarım Sektörü”, **Türkiye Ekonomisi Sektörel Analiz**, Ankara: İmaj Yayınevi, s:73-104.
- TABAKOĞLU, Ahmet, (2000), “Osmanlı İktisadi Yapısının Ana Hatları”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Osmanlı Özel Sayısı, 2 Ekonomi ve Toplum, Yıl:6, sayı: 32, Ankara, s: 11-26.
- TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi), (2004), “1. Özal Hükümeti Programı (13.12.1983-21.12.1987)”, Erişim: 08.08.2004, WWW. Web: <http://www.tbmm.gov.tr/ambar/hp44.htm>.
- TBMM, (2004), “Akbulut Hükümeti Programı (47. Cumhuriyet Hükümeti 09.11.1989-23.06.1991)”, Erişim: 08.08.2004, WWW. Web: <http://www.tbmm.gov.tr/ambar/hp44.htm>.
- TBMM, (2004), “Erbakan Hükümeti Programı (54. Cumhuriyet Hükümeti 28.06.1996-30.06.1997)”, Erişim: 08.08.2004, WWW. Web: <http://www.tbmm.gov.tr/ambar/hp44.htm>.
- TBMM, (2004), “Erdoğan Hükümeti Programı (59. Cumhuriyet Hükümeti 14.03.2003 -)”, Erişim: 08.08.2004, WWW. Web: <http://www.tbmm.gov.tr/ambar/hp44.htm>.
- TBMM, (2004), “Gül Hükümeti Programı (58. Cumhuriyet Hükümeti 18.11.2002 - 14.03.2003)”, Erişim: 08.08.2004, WWW. Web: <http://www.tbmm.gov.tr/ambar/hp44.htm>.
- TBMM, (2004), “I. Çiller Hükümeti Programı (50. Cumhuriyet Hükümeti 25.06.1993-05.10.1995)”, Erişim: 08.08.2004, WWW. Web: <http://www.tbmm.gov.tr/ambar/hp44.htm>.
- TBMM, (2004), “I. Yılmaz Hükümeti Programı (48. Cumhuriyet Hükümeti 23.06.1991-20.11.1991)”, Erişim: 08.08.2004, WWW. Web: <http://www.tbmm.gov.tr/ambar/hp44.htm>.

- TBMM, (2004), “II. Çiller Hükümeti Programı (51. Cumhuriyet Hükümeti 05.10.1995-30.10.1995)”, Erişim: 08.08.2004, WWW. Web: <http://www.tbmm.gov.tr/ambar/hp44.htm>
- TBMM, (2004), “II. Özal Hükümeti Programı (21.12.1987-09.11.1989)”, Erişim: 08.08.2004, WWW. Web: <http://www.tbmm.gov.tr/ambar/hp44.htm>
- TBMM, (2004), “II. Yılmaz Hükümeti Programı (53. Cumhuriyet Hükümeti 06.03.1996-28.06.1996)”, Erişim: 08.08.2004, WWW. Web: <http://www.tbmm.gov.tr/ambar/hp44.htm>
- TBMM, (2004), “III. Çiller Hükümeti Programı (52. Cumhuriyet Hükümeti 30.10.1995-06.03.1996)”, Erişim: 08.08.2004, WWW. Web: <http://www.tbmm.gov.tr/ambar/hp44.htm>
- TBMM, (2004), “III. Yılmaz Hükümeti Hükümet Programı (55. Cumhuriyet Hükümeti 30.06.1997-11.01.1999)”, Erişim: 08.08.2004, WWW. Web: <http://www.tbmm.gov.tr/ambar/hp44.htm>
- TBMM, (2004), “IV Ecevit Hukumeti (56. Cumhuriyet Hükümeti 11.01/1999-28.05.1999)”, Erişim: 08.08.2004, WWW. Web: <http://www.tbmm.gov.tr/ambar/hp44.htm>
- TBMM, (2004), “V. Ecevit Hükümeti Programı (57. Cumhuriyet Hükümeti 28.05.1999 – 18.11.2002)”, Erişim: 08.08.2004, WWW. Web: <http://www.tbmm.gov.tr/ambar/hp44.htm>
- TBMM, (2004), “VII. Demirel Hükümeti Programı (49. Cumhuriyet Hükümeti 21.11.1991-25.06.1993)”, Erişim: 08.08.2004, WWW. Web: <http://www.tbmm.gov.tr/ambar/hp44.htm>
- TİMUR, Taner, (2004), **Türkiye Nasıl Küreselleşti**, Ankara: İmge Kitabevi, 1. Basım.
- TKB (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı), (2004), “Osmanlıdan Günümüze Tarım ve Tarıma Hizmet Veren Kurumların Teşkilatlanma Süreçleri”, Erişim: 26.09.2004, WWW. Web: <http://www.tarim.gov.tr/arayuz/9/menu.asp>
- TKB, (2004), “İstatistikler”, Erişim: 09.11.2004, WWW: Web: <http://www.tarim.gov.tr/arayuz/5/icerik.asp?efl=uretim/istatistikler/istatistikler.htm&curdir=\uretim\istatistikler&fl=>

- TKK (Tarım Kredi Kooperatifleri), (2004), Tarihçe, Erişim: 22.10.2004, WWW.
Web: <http://www.tarimkredi.org.tr/modules.php?name=ttk->
- TOKGÖZ, Erdinç, (2001), (Yay. Haz: Ahmet ŞAHİNÖZ), “Türkiye İktisadi Gelişme Tarihinin Ana Çizgileri”, **Türkiye Ekonomisi - Sektörel Analiz**, Ankara: İmaj Yayınevi, s:1-50.
- TOPRAK, Metin, (2001), **Küreselleşme ve Kriz**, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- TOSKAY, Tunca, (2000), “Dış Ekonomik İlişkilerimiz Bakımından Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği'nin Değerlendirilmesi”, **Yeni Türkiye Dergisi Avrupa Birliği 2**, Kasım –Aralık 2000, Sayı: 36, Ankara, s: 1083-1108.
- Türkiye Çevre Vakfı (TÇV), (1998), **Türkiye'nin Çevre Sorunları**, Ankara: TÇV Yayını.
- VAROL, Sinan, (2000), “Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası ve Tarım Alanında Türkiye AB ilişkileri”, **Yeni Türkiye Dergisi, Avrupa Birliği 2**, Sayı:36, Kasım-Aralık 2002, Ankara, s: 1394-1410.
- YAŞAR, İzzettin, (2005), “Köy Enstitüleri Neden Kuruldu, Neden Kapandı?”, Erişim: 25.04.2005, WWW. **Web: <http://http://www.cumok.org/html/cumok/istanbul/koyenstitu.htm>**.
- YAŞINOK, Kaya, (2000), “Su Kaynakları Projesinden Sürdürülebilir İnsani Gelişmeye: GAP”, **Güneydoğu Anadolu Projesi – Türkiye'nin Geleceğinde GAP'ın Yeri**, Ankara: Merkez Bankası Yayını, s: 21-42.
- YEDİYILDIZ, Bahaettin, (1999), **Osmanlı Toplumunu, Osmanlı Devleti Tarihi**, İstanbul:Feza Yayıncılık
- YETKİN, İbrahim, (14.09.2004), “Yeni Bir Diriliş İçin”, **Cumhuriyet Gazetesi Tarım ve Hayvancılık Özel Eki**, Yıl:1, Sayı:1, Ankara: Merkez Gazete Dergi Basım Yayıncılık AŞ. s:10-12.
- YETKİN, İbrahim, (14.12.2004), “Türkiye'ye Başının Çaresine Bak Mesajı Veriliyor”, **Cumhuriyet Gazetesi Tarım ve Hayvancılık Özel Eki**, Yıl:1, Sayı:4, İstanbul: İhlas Gazetecilik AŞ.
- YETKİN, İbrahim, (2003), “Türk Tarımının Sorunları 2002'de Derinleşti”, **Tarım ve Yaşam Dergisi**, Sayı:23, Ankara: Türkiye Tarımcılar Vakfı Yayını, s:23-27.

YÜCEL, Faruk, (2002), “AB Ortak Tarım Politikası ve Değerlendirmesi”, **Yeni Türkiye Dergisi**, **Avrupa Birliği 2**, Sayı: 36, Kasım – Aralık 2002, Ankara, s: 1411-1420.

ZB (Ziraat Bankası), (2004), “Tanıtım”, Erişim: 12.11.2004, **WWW: Web:http://www. ziraat.com.tr/tanitim/tarihce.html**.

www.hukuki.net, (2004), “Tarım Reformu Genel Müdürlüğünün Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun”, Erişim: 12.11.2004, **WWW: Web:http://www. hukuki. net/ kanun/ 3155.15. text.asp** - (Yayımlandığı R. Gazete :Tarih: 5/3/1985 Sayı: 18685)

www.hukuki.net, (2004), “Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliği Kanunu”, Erişim: 12.11.2004, **WWW: Web:http://www.hukuki. net/ kanun/ 3155.15. text.asp** –.

